

K R I M I N Ā L P S I C H O L O Ģ I J A

Doc. P. Lejara lekcijas 1928./29. mācības gadā.

Kriminālpsicholoģija praktiskā ziņā ļoti svarīga, bet teoretiskā ziņā viena no grūtākām un vismazāk izkoptām psiholoģijas nozarēm. Viņas praktiskā nozīme attiecas uz krimināltiesībām, jo viņa ir krimināltiesību svarīgākā papildu disciplīna. Bez viņas krimināltiesības apstātos savā attīstības gaitā un šo tiesību uzdevums paliktu lielā mērā neizpildīts. Stājoties pie tuvākas iepazīšanās, mums vispirms jānāk skaidrībā par šīs disciplīnas objektu, t.i. ar ko nodarbojas kriminālpsicholoģija raugoties no krimināltiesību viedokļa. Visus cilvēkus varam iedalīt divās lielās grupās: 1) godīgos, kuru darbība atrodas pastāvošo likumu robežās un 2) noziedzīgos, kuri ar savu darbību pārkāpj pastāvošo likumu noteikumus un normas. Kriminālpsicholoģija nodarbojas ar šo pēdējo psihes pētīšanu. Tā tad noziedznieka psihē notiekošās parādības ir kriminālpsicholoģijas pētīšanas objekts. Šī disciplīna cenšas noskaidrot tās noziedznieku psihiskās parādības, kuras norisinas viņu psihē pirms nozieguma pastrādāšanas, pašā nozieguma pastrādāšanas momentā un īsi pēc nozieguma pastrādāšanas, runājot šaurākā nozīmē. Bet kas tās ir par psihiskām parādībām? Kā mēs zinām no elementārās psiholoģijas, tad katrā darbībā ir gribas akta rezultāts. Kā norisinas šis akts, to mēs arī zinām no elementārās psiholoģijas. Mēs zinām, ka cilvēka gribas aktu nosaka prāts un jūtas. Tā tad griba, prāts un jūtas ir tās parādības, ar kuru pētīšanu nodarbojas kriminālpsicholoģija. Sevišķi šo disciplīnu interesē noziedznieka gribas parādības, jo no jautājuma, vai noziedznieka griba ir brīva, vai nebrīva, atkarējas atbilde uz svarīgu krimināltiesību jautājumu, vai noziedznieks vainojams, vai nē. Ar vārdu saot jautājums par gribas brīvību ir viens no svarīgākajiem kriminālpsicholoģijas jautājumiem, lai gan viņš attiecas arī uz vispārējo psiholoģiju. Tā tad noziedznieka griba ir tiešais un tuvākais noziedzību cēlonis, bet viņa jūtas un prāts noziedzīgo darbību iespaido tikai caur gribu. Šo pēdējo motiveidami mēs kā pirmo apskatīsim j a u t ā j u m u p a r g r i b a s b r ī v ī b u un kā virstiek vispārīgi atrisināts filozofijā un psiholoģijā, jo tikai tad mēs varēsim izsmelt šī priest par noziedznieku.

Jautājums par gribas jeb izvēles brīvību ir viens no tiem strīdus jautājumiem, ap kuru nemitīgi notiek karstas cīņas un asi strīdi, bet kurš līdž šim palicis pilnīgi neizšķirts. Šai filozofu cīņā gribas brīvības jautājumā visos laikos ir vērojami divi galvenie virzieni. Viens virziens cīņas pret mācību par gribas brīvību tāpēc, ka pēc viņa domām pastāvēt gribas brīvībai nav iespējama zinātne. Otrs virziens turpretīm nostājas par gribas brīvību, jo pēc viņu dzīvākās pārliecības nav iespējami ne tikumi, ne tiesības, ne vainas pieskaitāmība, nav iespējams izskaidrot ne ļaunuma ideju, ne grēka ideju u.t.t.

Sengrieķu filozofijā šis jautājums vispirms tikai iztirzāts no SOKRATA un viņa mācības turpinātājiem, pie kam šie filozofi minēto jautājumu atrisināja kā tikumiski psiholoģisku jautājumu. Sokrata uzskatos par gribas brīvību mēs neatrodam abstraktas antitezes starp brīvību un nepieciešamību. Tur neredzam antitezi starp brīvību kā neatkarīgu no jebkādiem motiviem un starp nepieciešamību kā spēcīgu motivu pārsvara katrā gadījumā. Senatnes filozofi bij vēl ļoti stipri nodarbināti ar motīvu iekšējo īpašību analīzi un novērtēšanu. Cilvēka padošanos zemākām jūtu dziņām viņi uzskatīja par vērāzību, bet viņa padošanos visam tam, ko ieteic universālais prāts, viņi atzina par īsto brīvību, lai gan no tādas padošanās cilvēka laba darbība izrieta ar tādu pašu nepieciešamību, ar kādu izriet no zemākām jūtu dziņām un kaislībām ļauna darbība. Saskaņā ar Sokrata mācību pāreja no zemākās nepieciešamības, kura izsauc ļauno darbību uz augstāko nepieciešamību, kuru izsauc laba darbība, noska vienīgi īsta zināšana. Visi ar vienādu nepieciešamību meklē sev labumu, bet ne visi vienādi zin iekš kā šis labums pastāv. Tas kas zin īsto labumu ar nepieciešamību to grib un pēc tā tiecas, bet kas nezina, tas neļstos labumus uzskata par īstiem un pēc tiem tiekdamiem kļūdoties pastrādā ļaunu darbību. Pēc brīvas gribas labprāt neviens nemēdz būt ļauns. Tādā kārtā viņš tikumisko ļaunumu izskaidro ar nezināšanu, ar kļūdīšanos, bet ne ar cilvēka brīvu gribu. PLATONA mācība ne ar ko neatšķiras no Sokrata mācības tādej viņu neapskatīsim, bet pāriesim uz ARISTOTEĻI. Aristotēls Sokrata mācībā ņēms daudz svarīgus papildinājumus un patstāvīgi uzstāda jautājumu par gribas brīvību, pie tam šī jēdziena tiešā nozīmē. Sokrata mācībā kā redzējam, bij sajaukts teoretiskais elements ar tikumisko. Aristotēls šos divus viedokļus atdala vienu no otra, ka tikumiskai darbībai vajadzīgas netikai patstāvīgas zināšanas, bet cieta un pastāvīga griba. Šī griba darbojas brīvi, izvēlēdamas kā priekšmetus, tā arī darbības veidus. Lai cilvēka darbībai piemistu tikumisks raksturs, t.i. lai viņa tiktu cildināta, vai pelta, tad viņam pašam jābūt par savas darbības aktīvo sākumu. No cilvēka brīvas darbības izslēgts viss tas, kas tiek pastrādāts zem spaidiem un nezināšanas un arī tas, kas noteikts no universālā prāta un no dzīves vispārīgā mērķa. Saskaņā ar sacīto, par brīvas gribas objektu nevar būt tas, kas

pēc prāta atziņas ir neiespējams, ka arī tas, kas ir nepieciešams. Ja cilvēks būtu vienīgi saprātīga būtne, resp. tīrais prāts, tad visas lietas viņš gribētu tikai vislielāko labumu un viņa darbība būtu jau iepriekš noteikta no viņa zināšanas, t.i. no zināšanas par to, kas ir vislabākais. Bet tā ka cilvēkam piemīt netikai prāts, bet arī kaislīga dvēsele tad viņš savu kaislību apmierināšanai var izvēlēties arī zemāk stāvošus labumus, bet ne augstāk stāvošos un iekš tā pastāv cilvēka brīvība un atbildība. Tādā kārtā saskaņā ar Aristotela mācību iznāk, ka gribas brīvību izsauc cilvēka psiķes zemākas sastāvdaļas, resp. kaislības un tādēļ gribas brīvību varam uzskatīt ne par cilvēku priekšrocību, bet gan par viņa dabiskas nepilnības rezultātu. Atzīdams gribas brīvību par tādu, Aristotels visus notikumus, kuri analogiski izriet no prāta principiem uzskata par nenoteiktiem un iepriekš neparedzamiem. Viņš apgalvo, ka divi viens otram pretēji spriedumi par kaut kādu nākotnes notikumu satur sevī vienādā mērā patiesību. Tā viņš saka: "Rīt es iešu pastaigāties un rīt es nē iešu pastaigāties, šie spriedumi satur vienādā mērā patiesību". Šāda Aristotela parliecība par minētiem diviem jēdzieniem ir nepareiza. No šiem diviem viens otram pretīm runājošiem spriedumiem jau tagad viens atbilst, bet otrs neatbilst patiesībai, resp. nākotnes faktam. Mēs varam nezināt, kurš no šiem diviem jēdzieniem satur patiesību, bet šī nenoteiktība ir mūsu personīgo trūkumu rezultāts, bet nebūt nav, ka šie teicieni abi vienādā mērā satur patiesību.

Tālāk no senātnes filozofiem par visnoteiktāko brīvas gribas piekritēju jāatzīst EPIKURU un viņa karstāko piekritēju filozofu un dzejnieku LUKRECIJU. Epikuru izteikt savas domas pamudināja tā laika fatalisms jeb vispārīgā parliecība par likteņa nelokāmību. Šāds dzīves uzskats izsauc daudzus tā laika cilvēkus izmisuma jūtas un laupīja īsto dzīves prieku. Lai to novērstu, Epikurs centās pierādīt, ka cilvēki spējīgi darboties pilnīgi patvaļīgi un pēc savas gribas nav padoti nekādam liktenim. Savai mācībai par pamatu viņš lieto atomisko teoriju, pie kam apgalvo, ka atoms nerada stingri noteiktu mehānisku kustību sistemu, bet katram atsevišķam atomam piemīt spēja mainīt veidu un kustības virziena. Cilvēka dvēsele sastāv no sevišķiem apalim atomiem, kustības ļoti nenosvērtoiem, jo tiem piemīt augstākā mērā spēja patvaļīgi kustēties. Šī dvēseles atomu kustība izteicas kā brīva griba. Tā tad Epikurs uzstājās pret determinismu kā visā visumā, tā attiecībā pret atsevišķu cilvēku. Pilnīgs protstats ir s t o i k u m ā c ī b a, kuri domā, ka pasaulē viss jau no mūžības noteikts un paredzēts. Tā tad arī katra cilvēka darbība ir iepriekš noteikta un paredzēta. Neskatoties uz tādu universālu determinismu viņi pielaiž arī iekšējo brīvību, saprazdami zom tā cilvēka garu, neatkarīgi no kaislībām un ārējām nejausībām.

Tālāk mums jāapstājas pie K r i s t u s m ā c ī b a s. Kristianisma filozofijā jautājums par gribas brīvību ieņem pirmo vietu un ap viņu izcīna nemīlīgas cīņas. Kristianisma filozofijas attīstības gaitā mēs viscaur atrodam 2 tezes: 1) viss bez izņēmuma atkarājas no Dieva, 2) kaut kas atkarājas arī no cilvēka. Pieņemot pirmo tezi mums gribot negribot jānoliec gribas brīvība un tādā gadījumā mēs nesam atbildīgi par saviem darbiem. Tādā kārtā mēs nonākam pretrunā ar Kristus mācību, jo brīva griba ir taisni tas, ko no mums prasa Kristus mācība. Pieņemot otru tezi mums jāatzīst gribas brīvība, bet tad mums jāatmet otra teze, kuru Kristus mācībā uzskata par aksiomu. Šo težu saskaņošana nodarbinājusi visus ievērojamākos teologus un kristianisma filozofus, bet skaidra atbilde nav atrasta arī līdz mūsu dienām. No daudziem kristianisma filozofiem, kuri rakstījuši par gribas brīvību atzīmēsim SVĒTO AUGUSTINU un MARTINU LUTERI. Augustins savas darbības sākuma principā atzīst gribas brīvību, t.i. grēcīga cilvēka pašnoteikšanās brīvību, vai nu uz labu, vai ļaunu. Tomēr īstas skaidrības un noteiktības viņš tomēr nekad nē izrādīdams uz lielajām grūtībām, kādas rodas pie šo divu težu saskaņošanas. Savas darbības beigās mēs viņu varam uzskatīt par brīvas gribas noliedzēju. Luters turpretim savus uzskatus izsaka ar retu noteiktību un skaidrību savā traktātā "Par gribas vārdzību", kurā viņš uzstājas par noteiktu determinismu. Pēc viņa domām gribas brīvība ir izdomājums un nosaukums bez attiecīga priekšmeta "titul sine re". Gribas brīvība ir Dieva īpašība un var piederēt tikai Dieva varonībai. Ja mēs atzīstam, ka gribas brīvība piemīt arī cilvēkiem, tad tas runā pretīm Dieva visspēcībai. Viss ko mēs darām un viss kas notiek, lai gan mums izliekas nejauss, patiesībā notiek nepieciešami. Caur to nebūt notiek noliegta gribas brīvība, tāpēc, ka absolūtas nepieciešamības nemaz nav tas pats, kas ārēja nepieciešamība. Mēs paši nepiespiesti darbojamies saskaņā ar augstāko nepieciešamību. Mēs paši sarienam, bet tikai uz to pusi, uz kuriem mums liķ skriet mūsu jātņieks, Dievs, vai velns.

Pārejot uz jauniem laikiem mēs redzam to pašu ainu, to pašu cīņu ap šo jautājumu un rēdzam tās pašas divas puses - deterministus un indeterministus. No deterministiem mums jāatzīmē SPINOZA un LEIBNICS. Pēc Spinozas mācības viss pasaulē notiek saskaņā ar vispārēju nepieciešamību. Visas cilvēka iegribas, vēlēšanās un darbība ar nepieciešamību izriet mēnīgi no dabas, kura ir galvenais absolūtais substances noteiktais moduss. Mūsu priekšstats par gribas brīvību ir tikai mūsu iedomas spēja, kļūda. Ja mēs sevī jutamies kā brīvi

griboši un brīvi darbojošies, saka viņš, tad skmens, kurš krīt uz zemi ar mehānisku nepieciešamību varētu sevi uzskatīt par brīvu, ka viņam piemistu pašnoteikšanās spēja. Sakarā ar determinismu, kurš nepielaiž nekādas nejaušības un galīgi izslēdz brīvo gribu, viņš bij spiests negatīvi novērtēt visus tos afektus, kuri saistīti ar brīvas gribas atzīšanu un ar domām, ka pašradātais darbs varētu tikt arī nepadarīts un citādi padarīts. Pēc šiem afektiem pieder nožēlošana par padarīto darbu, grēka sajūta un apzināšanās un šī grēka nožēlošana. Tāpat noteikts brīvas gribas noliedzējs ir Leibnīcs, kurš saka, ka viss tiek noturēts no Dieva gribas.

Pavisam citādi šo jautājumu nostāda KANTS. Viņš domā, ka cēlonība ir viena no tām nepieciešamajām un apriorām mūsu prīkšā stādīšanās formām, ar kuru palīdzību mūsu prāts stādās sev prīkšā nojauzamo pasauli. Saskaņā ar šo cēlonības likumu izviena parādība var rasties tikai kā otras parādības rezultāts jeb iznākums, pie kam šī otra parādība ir pirmās parādības cēlonis un visas parādības pasaulē ir viena nebeidzama cēloņu un to rezultātu virkne. Pats par sevi saprotams, ka cēlonība kā mūsu prāta apriorā forma, attiecas tikai uz no mums nojauzamo pasauli, kurā valda cēlonības likums un gribas brīvība ir izslēgta. Bet aiz šīs nojauzamās pasaules ar prātu sasniedzamajā pasaulē brīvība ir iespējama. Lai gan par šo pēdējo pasauli mums teorētiski nekā nav zināms, tomēr praktiskais prāts atklāj viņas īpašības, kuras Kants sauc par postulātiem. No šiem postulātiem vienas ir kā būtnes un netikai kā parādības viēn. Mēs varam paši no sevis uzsākt zināmu darbību, pie tam ne aiz nepieciešamības, bet vienīgi skubināti no tikumiskā imperatīva, kuru Kants nosauc par kategorisko imperatīvu priekš cīņas ar viņu. Šī Kanta mācības daļa par nepieciešamo un brīvo un uzskats par transcendentālo subjektu un šī subjekta sakaru ar empirisko subjektu, ir samērā neskaidra. Šo neskaidrību cenšas novērst Šellings un Šopenhauers.

ŠOPENHAUERS mums sniedz determinisma un indeterminisma savienojumu, pamatojoties uz Kanta mācību par divām valstīm jeb pasaulēm. Vienā no šīm valstīm, kurā sastāv no lietām par sevi un kurā atrodas ārpus laika un telpas pastāv brīvība. Otra valsts, t.i. no mums nojauzamā pasaule padota dabas likumu nepieciešamībai. Viņa padota laika un telpas formām un cēlonības likumam. Cilvēks pieder pie abām pasaulēm. No vienas puses viņš kā īsta esamība ne no kā neatkarīgs stāv ārpus laika. Viņa, kā lietas par sevi, būtība ir no prāta sasniedzamais raksturs, bet no otras puses tas pats cilvēks var tikt apstatīts kā zināma parādība un, parādīties kā laikā un telpā atrodošs priekšmets. Tā tad cilvēkam piemīt divējāds raksturs. Viņam var būt transcendentāla subjekta raksturs un empiriska subjekta raksturs. Pēdējā gadījumā viņš ir tikai viens locēklis dabas parādību virknē. Viņa darbība tādā gadījumā padota visiem tiem likumiem kā visas citas parādības. Dabas parādību izcelšanos Šopenhauers stādās sev priekšā sekošā veidā. Lai noteiktu kādas lietas A pamatīpa nepieciešami divi faktori: 1) ārējais faktors jeb kādas nebūt lietas B iedarbība uz lietu A; 2) iekšējais faktors jeb spēks, kurš piemīt lietai A un sāk izrādīt zināmu aktivitāti zem lietas B iespaida. Spiediens uz atspēri no ārpusē un pašas atspēres iekšējais elastības spēks, lūk ir tie divi faktori, kuri nosaka atspēres darbību. Gaismas un siltuma iespaids uz stādu un paša stāda dzīvības spēks nosaka stāda augšanu. Gluži tāpat cilvēku darbību izsauc divi faktori. Piemēram ienaidnieka tuvošanās pamudina uz darbību cilvēkā esošos spēkus. Ārējais faktors tiek saukts par motīvu un viens un tas pats motīvs var novest pie dažādas darbības, atkarībā no cilvēka gribas intuitīvām īpašībām, uz kurām motīvi iedarbojas. Tā ieraugot ienaidnieku bailīgais kareivis aizbēg, bet dūšīgs uzsāks varonīgu cīņu. Individualitāti noteic cilvēka gribas īpašības, ka bailība, dūšība, sīkstulība. Viss tas sastāda to, ko saucam par empirisko raksturu, jo viņš mums nāc zināms nevis apriori, bet aposteriori. Katra cilvēka darbība ir motīvu un cilvēka empiriskā rakstura savienojuma rezultāts. Cilvēka empiriskais raksturs ir iedzimts un nemainīgs. Tas pilnīgi saprotams, jo viss cilvēka darbs nav nekas vairāk kā parādība, kurā nosaka cilvēka dziļākos pamatus, t.i. lietu par sevi. Šīs lietas par sevi īpašības jeb transcendentālās īpašības, ir tikai ar prātu sasniedzamais raksturs, kurš vienlīdzīgi piemīt visos cilvēku darbos un tiek kā zināms uzspiests katram darbam, caur ko viņš noteic cilvēka empirisko raksturu. No sacītā redzam no kurienes rodas cilvēka empiriskā rakstura pastāvēšana, kurā jau no seniem laikiem novērota. Ka tas tieši, tas mums visiem zināms, saka Šopenhauers. Tādēļ ja kādam būs vajadzīga ātrā palīdzība, tad tas griezīsies pie tāda, kas līdzīgā gadījumā ir jau palīdzējis. Bet kam vajadzīgs uzpirkt slepkavu, tas griezīsies pie tā, kurā rokas jau aptraipītas asinīm. Tādā gadījumā, ja cilvēks, kuram uzticamies, mūs pievil, mēs noteiksim, ka viņš ir mainījies, bet gan ka esam paši kļūdījušies attiecībā uz viņa raksturu. Rezumējot visu sacīto Šopenhauers saka, ka katru lietu reaģē uz ārējiem iespaidiem saskaņā ar savu būtību. Darbība izriet no būtības, jeb darbība sākot noteic darba būtību. Bet tā ka cilvēka būtība ir viņa empiriskais raksturs, tad tas, kas būs izpētījis cilvēka raksturu līdz pēdējai dziļumam varētu arī iepriekš noteikt katru cilvēka soli un darbību.

Par retin divu pretēja darbību indifferenta iespējamība, vienos un tajās pašos apstākļos iespējama tikai tad, ja šis cilvēks bus bez noteiktas būtības. Tomēr nekāda eksistēšana nav iedomājama bez būtības, bez "esencia". Viss esošais nos sevī kaut kādu būtību. Viņš ir kaut kas un nevar vienā un tajā pašā laikā eksistēt un būt par nēko. Pēc visa sacītā Šopenhauers nāt pie slēdziena, ka gribas brīvība nozīmē eksistēšanu - "eksistencija". Šī "eksistencija" nozīmē eksistēšanu bez būtības, bez "esencia". Ar citiem vārdiem kaut kas eksistē, bet pie tam viņš nav nekā, vai citādi sakot neeksistē. Tā tad pielaižot gribas brīvību mēs nonāktu pie pretrunas. Ar visu augšminēto viņš grib teikt, ka cilvēka gribas uz āru izteikšanās padota cēlonības likumam un ka tāda nevar būt brīva. Lai šīs domas padarītu skaidrākas, tad viņš pievērš šādu piemēru. Uz ielas stāv cilvēks acumirklīgās pardomas un domā sekoši. "Tagad ir pulkstenis 6 pēc pusdienu. Savu darbu esmu pabeidzis. Es varētu tagad iet pastaigāties, bet varētu arī aiziet uz kluba. Es varu arī uzkāpt augstā tornī un noskatīties saules rietā, varu iet arī uz teatri, vai arī apmeklēt kādu no saticiem pazīstamiem. Es varu iet pat turp, kurp mani kājas nēs un nekad neatgriezties. Iespēja tā to darīt pieder vienīgi man. Man uz visu to ir pilnīga brīvība. Tomēr no visa tā es tagad nodarīšu nekā, bet iesu labāk mājās pie savas sievas". Viss šī cilvēka prātošana, saka Šopenhauers, ir līdzīga tam, ja diķī stāvošs ūdens sev toikta sekošo. "Es varu ar lielu sparā tēcēt". Ja gan, saka Šop., bet tikai upes gultnē. "Es varu putojot ar lielu troksni lejup gāzties". Ja gan, bet tikai ūdens kritumā. "Es varu kā brīva strāva gāzties celties". Ja, bet tikai arteziskā akā, piebilst Šop. "Es varu izgarot un pacelties līdz mākonim". Bez šaubām, saka Šop., bet tikai pie 80° R. "Tomēr no visa sacītā es nekā nodarīšu, bet palikšu mierīgs un skaidrs diķī". No pievestā piemēra Šop. domas mums izliekas skaidras un parliecinātas, bet tas ir tikai tik ilgi, kamēr runa iet par to parādību sfēru, kurā jūtama mehāniska cēlonība. Bet tiklīdz runājam par psihisko parādību sfēru, kurā saistīta ar motīvu un mērķa iespējamo izvēli un lēmumiem, tālāk mums šī parliecība par gribas padotību cēlonības likumam izzūd. Arī pats Šop. beidzot savu deterministisko analīzi piegriež savu uzmanību tai miklainai parādībai, kurā nav izskaidrojama bez brīvības. Tās ir mūsu atbildības jūtas, mūsu vainojamība un vainas apziņa. Lai arī kā mēs būtu parliecināti par to nepieciešamību, ar kādu iestājas un norisinās mūsu darbība, tomēr nekādā un nevienam nenāks prātā attālinot savu darbību no nepieciešamību un atvērt vainu par šo darbību viņas motīviem, uzskatot šos pācējos par dotās darbības neizbēgamu noteicējiem. Katrs cilvēks ļoti labi zin, ka objektīvi nemot tomēr pastāvošajos apstākļos ir iespējama arī pilnīgi cita darbība, pat pilnīgi pretēja dotai darbībai. Šī darbība varēja tikt realizēta, pastāvēt tieši pašiem apstākļiem un tiem pašiem motīviem, ka tikai viņš būtu bijis cits cilvēks. Tāpēc, ka viņš ir šis, bet ne cits cilvēks; tāpēc, ka viņam ir tāds, bet ne citāds raksturs, cita darbība saprotams bijis iespējama. Tomēr objektīvi nemot tas tomēr būtu bijis iespējams. Tā tieši mums izliekas, saka Šop., ka atbildība, kurā cilvēks apziņas, krit uz darbu, bet īstenība un savos pamatos viņa krit uz cilvēka raksturu. Cilvēks jāatbild par savu raksturu, t.i. par to, ka viņam ir tāds, bet ne citāds raksturs un ar šo raksturu viņa dara atbildīgi arī citi cilvēki. Tā tad ikviens mēs sevī jūtam atbildību ar savu raksturu, bet kādēļ? Uz to dod atbildi mūsu rakstura izcelšanās. Kā mēs zinām, tad saskaņā ar Šop. mācību, cilvēka empiriskais raksturs un arī viss cilvēks ir vienkārša parādība un tādēļ ir saistīts arī ar ikvienas parādības formām, t.i. ar laiku, telpu un cēlonību un ir padots šo formu likumiem. Tomēr pamats šīs parādībai, t.i. empiriskajam raksturam, ir meklējami ar prātu sasniedzamajā raksturā un cilvēka gribā kā lietā par sevi. Tomēr kā lietā par sevi griba nav padota laika un tāpēc arī nav atkarīga no cēlonības likuma. Tā tad viņa ir absolūti brīva. No visa līdz šim teiktā, saka Šop., top saprotams, ka mūsu brīvās gribas izcelšanās un viņas izteiksmes ir jāmeklē ne mūsu atsevišķos darbos, bet pašā cilvēka visā eksistēšanā un visā būtībā, iekš viņa "eksistencija" un "esencia" kurā mums jāieedomājas kā pašā cilvēka brīvi veidotu darbu, kurā mūsu prāta spējas uztver kā dažādus darba daudzumus. Atkarībā no šīs dažādās cilvēka darbības, kurā atspoguļojas viena un tā pati pirmatnējā vienība, cilvēkam piemīt viens un tas pats raksturs un viņš katru reizi izteicas kā iestājušos motīvu neizbēgamas sekas. Brīvība nav darbība, bet viņa ir esamība, jo griba kā lieta par sevi ir esamība pati par sevi - "aseitas", bet viņas pamatā nav meklējama nekāda cita par viņu augstāk stāvoša būtība. Tādēļ arī atbildību cilvēks nevar izkraut nevienam citam, ka tikai sev. Par kādu viņa ārpus viņa stāvošā griba ir noteikusi, tāds viņš ir un tāds viņš parādās visos laikos un visā savā esamībā. Tādēļ arī sirdsapziņa taisa mums pārmētas nevis par pārejošu darbību, bet par mūsu raksturu. Tāda ir Šopenhauera mācība par gribu un gribas brīvību. Saskaņā ar to cilvēka transcendentālā griba nosaka cilvēka raksturu, kurš ir nemainīgs un kurš iestājoties zināmiem motīviem var izvēlēties zināmu noteiktu darbību, bet ne citu. Tā tad griba ir tikai vienreiz parādījusi savu brīvību, nosakot cilvēka raksturu, jeb karakteri. Šī Šopenhauera mācība par gribas brīvību, pie kuras mēs drīsciņ ilgāki uzskatījāmies tādēļ, ka viņa ir

viena no dzīlākām un vērtīgākām filozofijas teorijām, tomēr ir zināmā mērā nevērtīga, jo kā redzam, tad Šopenhauera transcendentālā brīvība neņem aktīvu daļību empiriskajā pasaulē, kur vienīgi brīvībai ir zināma vērtība. Ieskatoties dziļāki šai mācībā mēs redzam, ka viņa nav konsenkventa un tādēļ nav saskanoša ar patiesību. Aizrādīšu tikai uz vienu no daudzajām pretrunām šai mācībā. Tā neskatoties uz savu kategorisko apgalvojumu par cilvēka rakstura nemainību, viņš savā tālākā mācības gaitā apgalvo, ka daudzkārtīgi pārbaudījumi un daudzkārtīgas veltas cerības, var pilnīgi pārradīt cilvēka raksturu, ienest viņā pilnīgu pārgrozību, pie kam tādā gadījumā kā rezultāts rodas atatsacīšanās no personīgām vēlēšanām. Bet šāda cilvēka rakstura maiņa stāv pilnīgā pretrunā ar Šop. apgalvojumu par cilvēka empiriskā rakstura nemainību. Tā tad visā visumā Šop. mācības teoretiskā uzbūve attiecībā uz gribas brīvību mums jāatzīst par nepieņemamu. No visām līdz šim apskatītām mācībām mēs skaidri redzam, ka visas grūtības rada runājot Šop. vārdiem tā mīklainā parādība, tā cilvēka psihiskās dzīves parādība, ka katrs cilvēks jūt atbildību par savu darbību. Viņš apzinas vainu un jūt, ka varēja šo darbu vai nu nemaz nepastrādāt, vai arī pastrādāt citādi. Šis cilvēka apziņas fakts ir nenovēršams un neizbēgams un neatlaidīgi prasa tādu, vai citādu izskaidrojumu. Līdz šim no mums apskatītās mācības nenoved pie mērķa, bet pie pretrunām, tādēļ mums jāapstājas vēl pie dažiem šī fakta izskaidrojumiem.

Vispirms apskatīsim pazīstama vācu prof. VINDELBANTA mācību. Viņš cenšas atrisināt šo problēmu apvienojot determinismu un indeterminismu. Viņš atzīst determinismu, bet apgalvo, ka pēcējais nebūt neizslēdz iespējamību apskatīt priekšmetus un darbību arī no citiem viedokļiem. Kā priekšmetus, tā arī cilvēku darbību var apskatīt un pētīt tā, it kā viņi nemaz nebūtu padoti cēlonības likumam. Tādā gadījumā cilvēku darbību un priekšmetus var pētīt kā bezcēloniskus, kā brīvus un/ vaiņus var apskatīt un pētīt atsevišķi. Gribas aktus un atsevišķas personas var apskatīt kā vienu veselu. Ar vārdu sakot viņš pielaiž priekšmetu un parādību divējādu novērtēšanu no deterministiskā un indeterministiskā viedokļa un iazrāda, ka abi viedokļi ir vienādi un nepieciešami, abi atrodas mūsu prāta būtībā un neviens nav vērtīgāks par otru. Pāriedams uz jautājuma noskaidrošanu par cilvēka atbildību, viņš saka, ka visa problēma pastāv jautājumā, vai ir iespējams pārmainīt un izlabot dabisko jeb empirisko raksturu, ar kuru mūsu darbība attiecas kā sekas uz cēloni. Vai nu mums nākas noliegt tiesību moralisko vērtību cilvēka darbībā, vai arī dot pozitīvu atbildi. Pats viņš atbild pozitīvi, t.i. ka cilvēka dabisko jeb empirisko raksturu iespējams mainīt, tikai šī maiņa notiek nevis ārējā, bet paša rakstura visdziļākā saknē, jo tikai tāda kardināla rakstura maiņa ir spējīga mainīt mūsu gribas virzienu, kādu dod mums egoistiskās tieksmes. Tikai visdziļākā un apsleptākā gribas aktā rodama brīvība. Kas nav spējīgs sevī nodziļināties līdz šiem gribas dziļumiem un pārvarēt savu dabisko un empirisko raksturu, tas nav brīvs, bet padots pasaulē valdošai cēloniskai kustībai. Tālāk saka Vindelbants, ka gribas brīvība var pastāvēt netikai rakstura pārmaiņā un pārradīšanā, bet arī gribas iznīcināšanā. Cilvēka rakstura pārmaiņu kā jaunās gribas pārradīšanu sludina kristianisms, bet gribas iznīcināšanu otra pasaules lielākā reliģija - budisms. Tomēr Vindelbanta teorija, pielaidzama determinisma un indeterminisma apvienojumu, nonāk pie pretrunas ar sevi, jo satur sevī minēto divu viedokļu atšķirību vienu no otra, bet tāda atšķirība nav iespējama kā tas redzams no viņa paša mācības.

Tālāk mums atliek vēl apskatīt VUNDTA mācību. Pēc Vundta domām deterministu un indeterministu galvenā kļūda ir tā, ka runājot par kauzalitāti jeb cēlonību kā vienu, tā otri saprot zem tās vienīgi ārējo mehānisko jeb dabas cēlonību. Vundts atzīst arī psihisko jeb garīgo cēlonību. Kā dabiskā, tā psihiskā cēlonība padota katra saviem īpašiem likumiem. Kā zinām, tad viens no galveniem mehāniskās cēlonības likumiem ir princips par cēlonu un sekas ekvivalenci jeb līdzsvaru. Ja mehāniskās kauzalitātes virknē mēs pazīstam vienu locekli, tad varam zem zināmiem apstākļiem noteikt arī iepriekšējos un arī sekojošos. Tā piemēram, ja mums ir iepriekš zināms spēks, tad varam noteikt cit lielu darba daudzumu viņš pastrādās. Tāpat no mehāniskās darbības sekām mēs varam aprēķināt spēka daudzumu, kāds vajadzīgs lai radītu zināmu darbības iznākumu. Psihiskā darbībā šis likums nav piemērojams. Piemērs tam piemēram, ka skaņas C, G un T izsauc katra par sevi zināmas jūtas X, Y un Z. Saņemot kopā šīs skaņas akordā viņas radīs nevis jūtu X, Y un Z sumu, bet gan kopīgu iespaidu, kura lielāks par atsevišķo jūtu sumu un caur savu kvantitāti atšķiras no pirmatnējām jūtām. No šī piemēra redzams, ka psihē notiek nevis pakāpeniska psihiskās apziņas augšana, bet arī viņas kvalitātes pārvēršanās. Ja dabas spēks M dzītu uz priekšu, bet otrs spēks N kavētu šo kustību, tad iznākums būtu bez sābām M-N. Apziņā turpretim būs pavisam citāds rezultāts. Piemērs, ka motivs M mūs skubina uz zināmu darbību un motivs N kavē šo darbību pastrādāt. No šīs divu motīvu cīņas neiznāks, ka M tiek vājināts no N, bet radīsies pavisam citāda situācija, kur viena motīva dzīvība var dot pat 2, vai 3 kārtīgu M, vai N. Viss tas rāda, saka Vundts, ka mehāniskās cēlonības ekvivalences likums nav attiecināms uz psihisko cēlonību. Šis ir viens no galveniem iemesliem kādēļ psihisko darbību nevaram

matematiski aprēķināt un noteikt uz priekšu, bet vislabākā gadījumā mēs var
ram tikai paredzēt viņas visārīgo virzienu. Psihisko procesu iepriekšēju
aprēķināšanu kāvē nevien tas apstāklis, ka psihiskā darbība caur sarežģī-
tāku par mehānisko darbību, bet arī tas, ka viņa ir pavisam citāda. Viņa ir
padota saviem īpašiem cēlonības likumiem. Neiespējamību iepriekš noteikt
gribas darbību indeterministi izskaidro ar cēlonības trūkumu. Viņi apgalvo,
ka griba ir bez cēlonības. Deterministi atkal pazīst tikai mehānisko cēlo-
nību un caur viņu pūlas izskaidrot kā fizisko, tā arī garīgo cilvēka darbību.
Tētot cilvēka griba deterministi piegriež lielaķu vēriību griba pavadošām
fizioloģiskiem procesiem un uzlūko nervu un smadzeņu darbību par galējām
gribas cēlonības locekļiem. Viņi turas mehāniskās cēlonības robežās un ne-
meklē cilvēka apziņu pēc tālākiem un dziļākiem gribas cēloņiem. Protiniski,
t.i. deterministi un indeterministi varētu viegli izlīgt un beigt kīlā, ja
tikai atzītu starpību starp mehānisko un psihisko kauzalitāti. Tad viņi
abi būtu pārliecināti, ka bez cēlonības nekas nenotiek pasaulē un ka arī cil-
vēka griba nedarbojas bez cēlonības. Tad viņi izšķirtu gribas darbībā divas
tezas, proti: 1) ka fizisks process griba ir padota mekāniskai cēlonībai un
2) ka iekšēja darbība tā norisinās pēc psihiskās cēlonības likumiem. Ar to
nobeigsim savu īso gribas brīvības apskatu.

Tālāk stāsimies pie otra kardināla kriminālpsiholoģijas jautājuma, pro-
ti pie vainojamības (vīnājamostj) jeb vainas pieskaitāmības jē-
dziena apskatīšanas. Vispirms noskaidrosim no nozīmē vārds vainojamība. Zen
vārda vainojamība jeb vainas pieskaitāmība ir jāsaprot tas zināma individa
psihiskais stāvoklis, kurā atrazdamies un darbamies šis individs tiek at-
zīts par tiesiski atbildīgu. Tā tad šis jēdziens apzīmē jeb noteic visas tās
personas, kuras var būt par nozieguma subjektu un līdz ar to par soda ob-
jektu, t.i. viņš noteic tās personas, uz kurām attiecināms soda likums.
Vainojamības jeb vainas pieskaitāmības jēdziens parādījies zinātnes laukā ti-
kai jaunākos laikos, bet nav nekādu šaubu, ka viņš mūsdienās cilvēka psihē jau
sīma senātnē. Par to starp citu sniedz ziņas arī Bībele. Mozus grāmata tiek
aprakstīti pazīstamie tēns plūdi. Kad pēc plūdiem visi cilvēki bij iznīcī-
nāti, tad Dievs teica: „Es vairs zemi nenolādēšu cilvēku dēļ, tādēļ ka cil-
vēku sirdsprāts ir ļauns no mazām dienām”. Šis uzskats nozīmē, ka
gribas brīvība iztrūkst tur, kur cilvēks darbojas uzīst no viņa pieņemtajām
ļaudām īpašībām. Ir taisnība, ka mēs nozinām, kas tas ir par ļaunumu, kurš iz-
nīcinādas gribas brīvību atsvabinā cilvēku no kriminālās atbildības, bet zi-
nāma mērķa mums ir iemesls domāt, ka šis ļaunums ir līdzīgs tam, kurš pēc mūsu
tagadējiem ieskatiem arī iznīcinādas gribas brīvību ir par iemeslu noziegu-
mā. No sacītā redzam, ka Bībele itkā attaisno cilvēku par noziedzīgām dar-
bīm un neuzskata par atbildīgu taisni tā ļaunuma dēļ, kas tam piemīt no ma-
zām dienām. Turpat lasam: „Tas Kungs sacīja - raugies, sodien es tev piedā-
vāju labu un ļaunu, dzīvību un nāvi. Izvēlies sevī dzīvību lai tu un tavs
dzimams dzīvotu”. No šiem vārdiem redzams, ka seno ebreju likumdoņi, dodams
cilvēkiem pašiem iespēju izvēlēties darbības veidu un pēc sava ieskats vadī-
ties no laba, vai ļauna ir pārliecināts par savas tautas spēju saprātīgi iz-
lietot šo tiesību. Tie kas vadīsies no ļauna pelnīs nāvi, bet kas no laba,
tie dzīvos. Šī likuma izdošanas laikā ebreju tauta bez šaubām stāvēja uz
augstākas attīstības pakāpes kā tai laikā, kad Dievs devis solījumu nenolā-
dēt uz priekšu zemi cilvēku dēļ. No sacītā redzams, ka Bībele atzīst vaino-
jamību jeb tiesisku atbildību tikai šai gadījumā, ja vainīgajam ir zināms
prāta un tikumības cenzs.

Sekojošā tālākai cilvēces attīstības gaitai mēs novērojam, ka lai gan vainoja-
mības jēdziens notiek tieši definēts, tomēr to arvien skaidrāki un noteiktāki
sāk apzināties kā filozofi, tā juristi. Tā Aleksandrijas skolas zieda laikos
ebreju kriminālpsihologi pilnīgi noteikti atzīst gara aptaušosanos par tādu
stāvokli, kurā atrazdamies un darbamies cilvēks nav uzskatāms par tiesiski
atbildīgu. Šo uzskatu viņi izteica sekošā aforismā: „Cilvēks izdara noziegu-
mus ne citādi kā zem gara aptaušosanas iespaida. Pats par sevi saprotams, ka
tādā gara stāvoklī cilvēkam nepiemīt gribas jeb darbības izvēles brīvība un
tādēļ tas atsvabināms no kriminālās atbildības. Tā tad viņi izšķir divas psi-
chiskas stāvokļus: 1) normālo, kurā atrazdamies un darbamies viņš ir atbil-
dīgs par savu darbību un 2) nenormālo, kad tā gars ir aptaušots. Šādā pādeģā
stāvoklī cilvēks nav atbildīgs par saviem darbiem. Tā tad šo skaidrā redz
vainojamības apzināšanos, bet vainojamības jēdziena un definīcija negrozās.
Tālāk mums jāatzīmē DETERMINISMA liela nozīme pie cilvēku atsvabināšanas no
kriminālās atbildības. Bija laiks, kad deterministi ņēma aktīvu dalību pie
jautājuma noskaidrošanas par apsūdzētā sodāmību un vainas pieskaitāmību, bet
bij arī laiks, kad daudzi aizrāvas no MĀCĪBAS PAR PREDESTINĀCIJU, būdami dzi-
li pārliecināti, ka cilvēka griba jau iepriekš noteikta caur noteikāmā Die-
va pirmlēšanu un cilvēks nav spējīgs darboties pāc savas gribas un ieskatiem.
Viņš ir tikai šī pirmlēšana izpildītājs. Šai laikā deterministu mācība tika
uzskatīta daudzās augstākās tiesās, sevišķi ebreju sinedrionā par augstāko
vadošo normu. Sakarā ar to tiesneši, baidīdamies no Dieva soda par nepareizo
notiesāšanu atturojās no galīgās sprieduma iznošanas, kamēr visi apsūdzēti

darbība izpētīta un izmērīta no determinisma viedokļa. Ja izrādījās, ka apsūdzētā darbība ir pamatota uz predestinācijas likumiem, tad apsūdzēto tālāk atsvabināja. Pats par sevi saprotams, ka notiesāto noziedznieku skaits tādos apstākļos bij samērā mazs. No sacītā redzams, ka deterministu mācība ar saviem gaismas stariem apgaismoja tai laikā tumšo pasauli un daudzus nevainīgus glāba no soda. Tā tad vainojamības jēdziens, lai gan neskaidrs un nepilnīgs tomēr tika jau zināmā mērā piemērots arī tiesu praksē.

Kas zīmējas uz romiešu tiesībām, tad tur valdā vainojamības jēdzienu meklēsim, jo viņš nespeja kā patstāvīgs jēdziens attīstīties. Kriminālā atbildība romiešu tiesībās sakrita ar civilo atbildību par šo darbu. Ir taisnība, ka arī romiešu tiesībās mēs atrodam atsevišķus noteikumus par mazgadīgo, garā vājo un citu tiesisku atbildību, bet vispārīgu vainas pieskaitamības jēdzienā pazīmi mēs velti meklēsim.

Arī vidus laikos mēs šo pazīmi neatrodam, lai gan jāpiebilst, ka baznīcas tiesības redzamu vietu ierādīja noziegumu subjektīvajiem motīviem. Tikai 18. gadu simtēna beigās novērojām pirmos noteiktos soļus, kādus spēra lai tuvāki apzīmētu vainas pieskaitamības jēdzienu un tos vispārīgos noteikumus un apstākļus, zem kādiem darbojamies zināma persona var tikt saukta kriminālās atbildības. Kad pamazām sāka uzplaukt psiholoģija, antropoloģija un nāca pazīstami mūsu psihiskās darbības procesi un kad tika atzīta cilvēka gribas ciešais sakars un atkarība no iekšējiem procesiem un arī no ārējiem sabiedriskiem apstākļiem, tad krimināltiesību laukā nebija iespējams apmierināties ar pastāvošiem uzskatiem par kriminālo atbildību, kura pamatojās tikai uz ārēja fākta un atzina tādos gadījumos arī bērnus un garā vājus par sodamiem. Tā pamazām sāk ieroskoties tā parliecība, ka apspriežot jautājumu par apsūdzētā kriminālo atbildību galvenā vērība jāpiegriež nevis noziedzīgas darbības launo roku apspriešanai un novērtēšanai, bet gan jautājuma noskaidrošanai, cik lielā mērā apsūdzētā noziedzīgā darbība uzskatāma par brīvas gribas rezultātu, t.i. par brīvu darbību. Saskaņā ar no visiem atzīto psiholoģisko patiesību, ka katra cilvēka darbību rada netikai viņam piemītošās jūtas, bet arī atziņas un gribas spēja, par vainojamu apsūdzētais var tikt atzīts tikai tai gadījumā, ja viņa pretlikumīgā darbībā izteiktas šīs spējas, t.i. ja viņš savu darbību apziņas kā pretlikumīgu un to brīvi izvēlēties. Šādi uzskati jaunākos laikos likti par pamatu krimināltiesībām pie visām kultūras tautām. Saskaņā ar šiem uzskatiem sodam jābūt samērīgam ar vainojamību, pie kam pēdējā ir ekvivalenta nevis noziedzīgas darbības launajam sekam, bet gan brīvas gribas pretlikumīgam lēmuma izpildījumam. Tā tad jautājumā par vainojamību smaguma punkts atrodas nevis objektīvā, bet subjektīvā noziedzīgas darbības sastāvā. Savēlkt kopā teikto mēs varam teikt, ka mūsu laikos par krimināltiesību galveno pamatu tiek atzītas personas pašnoteikšanās spējas, kurām iztrūkstot nevar būt runa par vainas pieskaitamību. Tā tad šī pēdējā atkarības no atziņas un gribas spējam jeb citiem vārdiem no spprasanas (pazumije, Untersuchungsvermögen) un brīvas izvēles. Apsūdzētais var tikt atzīts par vainojamu tikai tadā gadījumā ja viņš spēj pretlikumīgo darbību apzināties kā tādu un to izdarījis nepiespiesti un brīvi izvēlēdamies. Gluži pretēji šim pēdējam gadījumam bieži vien mēdz būt arī tādi gadījumi, kad griba izteicās uz ārēji tikai vienā noteiktā virzienā, kad darbības subjekta brīvu izvēli traucē vai nu ārēji apstākļi kā fiziska vara, vai arī iekšēji organiski traucējumi. Šie gadījumi, kurus nav vietas vainojamībai, ir taisni tie, kuru sīkāka un dziļāka izpētīšana ir kriminālpsiholoģijas uzdevums. Tā tad galu galā jūms jānāk pie slēdziena, ka vainojams tikai tads pretlikumīgs darbības subjekts, kurš šo savu darbību apzinājis un brīvi izvēlēties, t.i. ja viņam pa šīs darbības laiku ir piemītošas apziņas un gribas spējas. Ja šīs spējas iztrūkst, tad vainas pieskaitamībai nav vietas.

No sakuma juristi runāja tikai par vainojamību, bet ar laiku tiesu praksē nāca priekšā daudzi tādi gadījumi, kur darīšana ar garīgu neattīstību, gara vājību un dažādiem nosauktiem stāvokļiem. Tie radās jēdziens par vainas nepieskaitamību. Līdz ar to gluži dabīgi radās tieksmes šos abus jēdzienus jeb kriterijus - vainas pieskaitamību un vainas nepieskaitamību apvienot. Caur šādu apvienošanu tika radītas lielas neskaidrības un šo jēdzīgu pilnīga sajaukšana. Daudzi zinātnieki nevainojamības jeb vainas nepieskaitamības jēdzienā uzskatīja par vainojamības jēdziena kreiso, vai labo pusi, ja tā varētu teikt. Tas ir avīsam nepareizi un ienes vislielāko neskaidrību šai jautājumā. Vainas nepieskaitamības jēdziens pēc savas būtības medicīnisk, turpretīm vainas pieskaitamības jeb vainojamības jēdziens ir psiholoģisks un arī juridisks jēdziens. Lai novērstu šīs neskaidrības, tad zinātnieki centušies šos jēdzienus definēt. Tā prof. LISTS šādi definē vainas pieskaitamības jēdzienā. "Atbildības sodamības jeb vainojamības saturs nenozīmē vis brīvas gribas aktu, neatkarīgu no cēlonības likuma, bet gan parasto gribas izteikšanos un vadīšanos no priekšstatiem vispārīgi, bet sevišķi no vispārīgiem priekšstatiem par reliģiju, tiesībām un gribu", i. kurī nosaka cilvēka dzīvi un darbību." Šai pēdējā tomēr saskatāma liela nepilnība, jo nevar apgalvot, ka vispārīgas gribas priekšstats regulē mūsu darbību. Citādā ziņā šis uzskats

pilnīgi pieņemams. Kriminālpsichologs un psihiatrs FORELS saka, ka vainas pieskaitāmība ir praktiska spēja attiecīgi piemērot mūsu smadzeņu dzīvi ār-
pasaulei, bet it īpaši citu cilvēku smadzeņu dzīvei. Kā Lists, tā Forels
aizrāda uz vienu sociālu faktoru, runājot un spriežot par vainas pieskaitāmi-
bu. Lists šo faktoru apzīmē kā vispārīgu jēdzienu par tiesībām, reliģiju un
grībi, bet Forels kā smadzeņu dzīves piemērošanu citu cilvēku smadzeņu dzī-
vei. Šos aizrādījumus atrodam arī citos vainas pieskaitāmības pētījumos. Man
jāsaka, ka, ka psiholoģiska vainas pieskaitāmības iztirzāšana vien ir jāat-
zīst par nepilnīgu. Mēs vēlāk redzēsim, cik nepilnīgi un relatīvi ir psicho-
loģijas kritēriji, ~~ko mēs šobrīd neņemam vērā~~ kuri neņem vērā zināma laikmeta kultu-
ras vēsturi un apstākļus. Bet ja mēs šos aizrādījumus uz sociāliem faktoriem
atzīstam par pareiziem un neizbēgamiem, tad jānāk pie slēdziena, ka tādām
vairojamības jēdziena apzīmējumam nav nekā kopēja ar cilvēka dvēseles dzīves
pētīšanu medicīniskā ceļā, jo ~~jo~~ medicīniski slēdzieni neapmatojas vis uz
kultūras likumiem, bet uz fizioloģiskiem pamatiem. Tā tad mums katrā ziņā
jāņem vērā, ka šīnī jautājumā vajaga stingri atšķirt jurisdisko un medicī-
nisko. Juristu pienākums ir raksturot vairojamības jēdzienu, bet medicīnu -
nevairojamības jeb vainas nepieskaitāmības jēdzienu. Tikai stingri atšķirot
šos divus jēdzienus, kurus vēl nesen atpakaļ juristi sajauc, būs iespējams
arī kriminālpsicholoģijā nesajaukt šos divus jēdzienus un ienest skaidrību,
kas tiesu praksē no liela svāra.

Tālāk pāriesim tieši uz kriminālpsicholoģijas apskatīšanu. Ļoti svarī-
gā nodaļa kriminālpsicholoģijā ir tā saucamā j ū t u p s i c h o l o-
ģ i j a. Es jūs iepazīstināšu ar jūtu pārdzīvojumiem, jo jūtas ir noziedzī-
gās darbības galvenais faktors. Vissmagākie noziegumi tiek pastrādāti zem
patoloģisko jūtu iespaida. Tādēļ mums jānāk pie skaidrības, kas ir normāls
un kas ir nenormāls jeb patoloģisks pārdzīvojums. Ja mums dzīvē nāktu priek-
šā indivīdi tikai ar noteiktām un spilgtām psiķes pazīmēm, tad mums nebūtu
nekādu grūtību ierindojot šos indivīdus, vai nu veselos jeb normalos, vai
arī slimos jeb nenormalos. Tad arī tiesu praksē nenāktos grūti izšķirt jau-
tājumu par vainas pieskaitāmību. Dzīvē šī lieta ir daudz sarežģītāka un kom-
licētāka, jo visvairāk tiesu praksē nāk priekšā tādi indivīdi, kurus psichī-
kas pazīmes nedod iespēju ar drošu prātu tos ieskaitīt tai, vai citā slimā
jeb nenormalo kategorijā. Tādēļ ceļas jautājums, ja nav iespējams novilkt
stingru robežu starp normālo un nenormalo, tad vai nav iespējams nospraust
to pierobežas joslu, kurās vienā pusē atrodos indivīdi ir neapšaubāmā
psichiski slimi un nav atbildīgi par savu darbību, bet otrā pusē pilnīgi ve-
seli ar normālu psichiku. Jāsaka, ka arī to mēs nespējam. Mēs zinām tikai
to, ka šāda pierobežas josla pastāv, kurā jēdzieni vesēles un slimas itkā sa-
jaukti savā starpā. Šai apziņas joslā mums jāreķinās ar bezgali lielu psi-
chisko parādību dažādību. Te mēs redzam gan personas ar paaugstinātu, stipri
attīstītu nervozitāti, kurās sevišķi stipri un slimīgi reaģē uz dažādiem
ārējiem un iekšējiem kairinājumiem, gan personas, kurās psiche traucēta tikai
zināmā nozarē, bet pārējie procesi norisinās normāli, gan redzam tādas de-
fektus, kuriem ikdienišķā dzīvē un darbā liekas itkā nav nozīmes, bet kuri
tomēr uzliek zīmogu uz personas darbību vispār un dažreiz pat tik lielā mērā
bojā personas tikumisko raksturu, ka ar to jāreķinās no sabiedriskās drošī-
bas viedokļa. Ar vārdu sakot šai pierobežas joslā mūsu jēdzieni par normālu
un nenormalu jeb patoloģisku, par iedzimtu un iegūtu ir tik neskaidri, pār-
ejas tik dažādas, ka novilkt robežas līniju, no kurās skaitīt veselu cilvēku
par psihopatu un pēdējo par garā vāju nav absolūti iespējams. Visvairāk šai
joslā ietilpst indivīdi ar stipri attīstītu nervozitāti. Kā zinām stipri
nervozu cilvēku galvenie traucējumi un bojājumi tiek novēroti jūtu sfērā.
Visi ārēji iespaidi atstāj uz nervoza cilvēka psichiku daudz dziļāku iespai-
du kā normālam cilvēkam un visi iekšēji pārdzīvojumi to rauj sev līdzī ar
ne pārvāramu spēku. Pie tam šie pārdzīvojumi stipri viegli atšķiras no normālu
cilvēku pārdzīvojumiem kā caur savu nepastāvību, jo viena dvēseles noskaņa
seko otrai ar lielu ātrumu, tā arī dažreiz ar savu ilgumu, kad nervozais
cilvēks atrodas ilgāku laiku zem viena un tā paša pārdzīvojuma iespaida. Šā-
di nervozi cilvēki, kurās mūsu laikos ir liels daudzums, ļoti viegli uzbudi-
nas un uz ārējiem iespādiem reaģē ļoti stipri. Par katru nieku tie uzbudi-
nas un nereti nonāk līdz galīgam izmisumam un dažreiz par nieka pārestību
apdraud kā sevi, tā citus ar varas darbību. Tādus ārkārtīgi nervozus cilvē-
ku ir sevišķi daudz starp intelligento profesiju darbiniekiem, ka rakst-
niekiem, māksliniekiem u.t.t. Viņu psiche diezgan ievērojami atšķiras iekšē-
jo pārdzīvojumu ziņā no parastajiem cilvēkiem. Viņu gara stāvoklīn piemīt
zināma skumja nokrāsa. Viņiem tā sākot sāp sirds visdažādākos apstākļos. Pa
lielākaļ daļā viņi paši nespēj atrast šiem gara stāvokļiem iemeslu. Kā no-
vērojumi rāda, tad šādi cilvēki pastrādā dažādus noziedzīgus nodarījumus, bet
arī daudzus vērtīgus un ievērojamus darbus zinātnes un mākslas, ka arī citos
gara darbības aplokos. Ņemot to vērā mums ir vēl grūtāki novilkt robežu
starp normālu un patoloģisku. Tādēļ beidzot jānāk pie slēdziena, ka psichī-
kā dzīvē nav noteiktu robežu starp normālu un patoloģisku. Tie ir tikai divi

galāji robežu stabi, starp kuriem cilvēku garīgā dzīve kustas un vilņojas. Šahā kšsājošo kaislību jūrā, kurā pārdzīvojumi jaukas un krustojas, nevienam cilvēkam nav tiesības apgalvot, ka viņš ir bijis normāls visu savu mūžu, vai pat vienu dienu. Šodien viņš ir normāls, bet rīt viņa gara stabilitāte izzūd zem nejaušu apstākļu iespaida. Odiem viņš ir skumjš un uzskata sevi par nelaimīgāko radījumu pasaulē, bet rīt atkal priecīgs un laimīgs. Šo vārā ņemot rodas jautājums, vai mēs maz varam runāt par normālu un patoloģisku attiecībā uz cilvēku vairākuma psihisko dzīvi. Vai nebūtu pareizāki runāt par psihiskām pārmaiņām un psihiskās normas ļoti plašām robežām? Vai mēs netaisām lielu kļūdu katru novirzīšanos no parastās psihikas uzskatīdam par patoloģisku. Ja mēs garā vājo skaitu uz katrim 1000 cilvēkiem pieņemsim līdzīgu 2, kā tas arī patiesībā ir un tiek konstatēts no statistikas un pieņemsim, ka tik pat daudz ir šiem slimiem tuvu, tad tomēr paliek vēl 998, kuri jāatzīst vai nu par normāliem, vai arī par ietilpstošiem anizijas pierobežas joslā. Bet kurus lai atzīstam par normāliem? Kā redzējām no visa iepriekš teiktā, tad zinātne mums noteiktu atbildi nedod, bet dzīves prakse sabiedrības personā tiek viegli ar šo jautājumu galā. Iepa ņem vidēju intensivitāti un nosauc to par normu, bet pēc tam katrā atsevišķā gadījumā par individu, kurš nesaietas ar šo normu saka "Sabiedrība ir normāla, bet šis subjekts patoloģisks". Bet varbūt, ka būtu zināmā gadījumā jāsaka, ka šis subjekts ir normāls, bet sabiedrība patoloģiska, jo kā mēs zinām tautas masas jeb pūļa psiholoģija stāv zemāk par atsevišķa individa psiholoģiju. Un tomēr šī masa nosaka to psihikas vidus normu, no kuras pūlas atrisināt patoloģisko jādzienu. Bet kā rāda kultūras vēsture, tad lieli zēniji, talanti un citi izcilus individi, kuri patiesībā dzen cilvēci uz priekšu pa kultūras un progresu ceļu nav spējīgi rēķināties ar tādu vidus normu. Likumdevējam ar šo normu jārēķinās, lai novērstu aneksiju, lai uzturētu mieru un kārtību sabiedrībā. Tādēļ arī mums ar to jārēķinās un es šinī kursā aizrādīšu uz tām pazīmēm, kādas piemīt veselu cilvēku un patoloģisku individu psihiskiem pārdzīvojumiem. Tādā ceļā mums jāizšķir jautājums, vai dotā gadījumā individs uzskatāms par noziedznieku, vai nē.

Stājoties pie jūtu psiholoģijas vispirms pakavēsimies pie tā saucamiem a f e k t i e m. Par afektiem mēs saucam tos jūtu uzliesmojumus, kuriem pievienojas psihisku un fizioloģisku procesu virkne, piešķirdama tiem sevišķi raksturīgu nokrāsu. Viņi ir tādi psihiski stāvokļi, kuŗos jūtu elementi ņem pārsvaru. Galvenā afektu savādība ir tā, ka viņi traucē mūsu spriešanās spēju. Kad mēs pārdzīvojam afektu, tad mūsu spriešanas spēja mainās. Zem daļu afektu iespaida mūsu spriešanas process tiek paātrināts, bet zem citu norit lēnāk un nekārtīgāk. Otrā afektu pazīme ir tā, ka viņi izteicas uz ārieni dažādos izteiksmes veidos. Pievedīšu dažus piemērus, kur to redzam. Dusmu afekta izteiksme ir šāda Cilvēks stāv saslējies, uzacis sarautas, rokas saņpaugtas. Pārdzīvodams prieka jūtas cilvēks smejas, smaida, kliedz, lēk, dzied. Afekti atstāj zināmu iespaidu uz organismu vispār. Kai zinā KAMTS viņus sadala u z b u d i n o š o s jeb s t e n i s k o s un n o s p i e d o š o s jeb a s t e n i s k o s. Uzbudinošie afekti arvien paceļ organisma darbību, muskuļu un sirds darbība norit straujāki. Nospiedošie afekti atstāj gluži otrādu iespaidu. Viņi darbojas uz muskuļiem tā, ka sirds darbība paliek lēnāka, asins trauki šaurāki. Pie uzbudinošiem afektiem pieskaita prieku, dusmas, niknumu, riebjuma jūtas, pie nospiedošiem skumjas, bailes, brīnēšanos, šaubas u.c. Visus afektus nevar uzskaitīt aiz tā iemesla, ka daudzu apzīmēšanai trūkst attiecīgu nosaukumu. No sacītā redzam, ka pie afektu ārējās izteiksmes ņem daļību mūsu iekšējie organi un muskuļi, ka asins trauki, sirds un plaušas. Sirds darbība spēlē lielu lomu afektu izteiksmē, tādēļ tautas apziņā jādzienu jūtas un sirds ir sajaukti. Tauta saka "sirds pušu plīst", "sirds ir pilna" u.c. No muskuļiem atzīmējam mi tie, kas ar savu darbību rada pieres savilkšanu, acu izplešanos, smaidus u.t.t.l. Šis muskuļu kustības sauc par mimiku, kamēr tād, kas izteicas roku un kāju kustībās par pantomimiku. Afekti ir jāatzīst par fizioloģiskās dzīves parādībām, bet tanīs gadījumos, kad viņi sāk atšķirties no parastajiem afektiem ar savu intensivitāti, tālīg novērojami psihisko procesu traucējumi. Kai gan vesels cilvēks afekta momentā spēj sevi savaldīt un tas viņam arī jādara, tāpat tiesa nevar atstāt nesodītus zem afekta izdarītus noziegumus, tomēr mums jāatzīst, ka afekti ir pārejoši psihes bojājumi. Pie parastajiem fizioloģiskiem afektiem cilvēkam piemītošie etiskie un tiesiskie uzskati izzūd tikai uz īsu brīdi, bet kas zīmējas uz p a t a l o ģ i s k o a f e k t u, tad zem viņu iespaida cilvēks pilnīgi zaudē pašsavaldīšanos. Viņš nespēj vairs noteikt savu domu un apziņas gaitu, viņa atmiņa tiek stipri bojāta tā ka pēc afekta izbeigšanās cilvēks arvien ļoti neskaidri atceras notikušo un bieži vien viņš pavisam neatceras pa afekta laiku notikušo. Novilkt stingru līniju starp fizioloģisko un patoloģisko afektu gan drīz nav iespējams. Par vieniģo patoloģiskā afekta noteicošo pazīmi ir jāatzīst apziņas bojāšanos un aptumšanos, kura tad arī izslēdz vainojamību, t.i. padara pastrādāto noziegumu par nesodāmu. Šāds apziņas stāvoklis izskaidrojams ar stipriem asins rīpošanas traucējumiem smadzenēs, uz ko no-

rāda dažādas ārējas pazīmes, ka sarkans gēmis u.t.l. Individuāla ksutibām tādus gadījumos pienīt pilnīgi automatiskais raksturs, bet neskatoties uz to viņas var sastāvēt no ļoti komplicētiem aktiem. Pēc afekta iestājas fizisko un psihisko spēku pagurums. Šis stāvoklis ļoti raksturīgs pataloģiskajam afektam. Tā nereti tūlīn pēc nozieguma, piem. slepkavības, pēdējās pastrādātājs aiznīg turpat blakus noslepkavotajam. Dažreiz pēc nozieguma apziņa paliek vēl zināmu laiku neskaidra un cilvēks paliek vienaldzīgs pat pret visbriesmīgāko viņa izdarīto noziegumu, kamēr beidzot pēc dažām stundām un pat dienām atgriežas normālais psihiskais stāvoklis. Tādi psihiskās darbības traucējumi var rasties tikai zem zināmiem labvēlīgiem noteikumiem. Tā pataloģiskie afekti var attīstīties pie personām ar svārstīgu nervu sistēmu, pie kam šī svārstība var būt vai nu pastāvīga parādība, vai arī pārejoša. Pirmā gadījumā šī svārstība konstatējama jau agrā bērnībā un ir iedzimtības rezultāts, bet pēdējā gadījumā tā iegūta caur dažādām smadzeņu slimībām un bojājumiem. Raksturīgi, ka atsevišķos gadījumos novērojama ļoti maza izturība pret alkoholistiem dzērieniem, kuŗu neliels daudzums rada pataloģisku apreibību. Pats par sevi saprotams, ka visi darbi, kas pastrādāti zem pataloģiskā afekta iespaida nav sodāmi. Aiz šī iemesla visiem tiem apstākļiem, kas veicina afektu izcelšanos ir liela nozīme tiesu medicīniskā ziņā, jo viņa ir drošs pierādījums tam apstāklim, ka spēja psihisko slimību iestāšanās ir iespējama. Par tālākiem pataloģiskā afekta pierādījumiem noder pilnīga, vai nepilnīga pastrādātā nozieguma aizmiršana, tālāk tie fiziskie simptomi, kuŗi bij novērojami pie apsūdzētā un beidzot tas fiziskais un psihiskais noguruma stāvoklis, kas iestājas pēc afekta. Ikdienišķās dzīves novērojumi rāda, ka tie cilvēki, kuŗi baudījuši attiecīgu audzināšanu zem zināmiem apstākļiem spēj pārvarēt afektus. Tādēļ arī likumdevēji neuzskata afekta stāvokli izdarītos noziegumus par absolūti nesodāmiem. Nav šaubu par to, ka afekta stāvoklis ir pārejošs psihes bojājums. Tādam stāvoklī iestājoties cilvēka tikumiskie un tiesiskie uzskati zināmā mērā pazeminās. Individuālie apkārtējie dzīves apstākļi ir tuvākie un tiešie afekta cēloņi, kuŗi pie dažādiem indivīdiem ļoti dažādi pēc savas būtības, tā pēc darbības un kuŗi nošķir afekta tādu, vai citādu rezultātu un no kuŗiem lielā mērā atkarīgas jautājums par vainas pieskaitāmību. Temperaments, raksturs, audzināšana, visi tie ir apstākļi, ar kuŗiem likumi nevar cilvēku darīt atbildīgu, bet no kuŗiem atkarīgas afektu izteiksmes veidi. Likumdevēji cenšas pilnīgi atšķirt zem afekta iespaida pastrādātos noziegumus no tiem, kas lai gan pēc savām ārējām īpašībām pilnīgi līdzīgi afektiem, bet tiek iepriekš apdomāti un tiek izvesti uztrauktā gara stāvoklī. Kvalificēdamā zem afekta iespaida pastrādātos noziegumus un izturēdamās pret tiem daudz mīkstāki tīša tomēr nevar atstāt bez ievēribas to apstākli, ka afekts un iepriekšējs nodoms nav nesavienojamas psihiskās parādības, kuŗas viena otru izslēdz. Lai arī cik neticami tas izliktos tomēr jāsaprot, ka afekts un iepriekšējs nodoms ir pilnīgi savienojami. Bez tam jāizrāda, ka ļoti bieži nonāk pie nepareiza slēdziena par zināmas personas spējām pretoties afektam tādēļ, ka šis afekts vilcīs ļoti ilgi pirms izsūcis zināmo darbību. Parasti aizmirst, ka zināma cilvēka psihē iepercinājies afekts pakāpeniski pieaug zem sevišķu apstākļu iespaida, kamēr beidzot kāds sevišķs apstāklis galīgi iznīcina pašsavaldīšanos un apdomības atlikumu un izteicas attiecīgā darbībā. Novērtējot afektu lomu attiecībā uz pastrādātiem noziegumiem ir ļoti grūti nošķaidrot, vai noziegums izskaidrojams ar apzinīgu darbību, vai ar audzināšanas trūkumu, vai arī ar iedzimtību. Tāpat pie jautājuma apspriešanas par soda mīkstināšanu sevišķi jāņem vērā tie noziegumi, kuŗi pastrādāti aiz nelaimīgas mīlestības, vai griezširdības un galīga izmisuma, vai trūkuma. Pie nupat minēto noziegumu kategorijas pieder bez šaubām arī tiek noziegumi, kuŗi pastrādāti no sievietēm, kas dzemdējušas ārļaulības bērnus. Tādas sievietes pārdzīvo tik stiprus dvīseles savīļņojumus, ka zaudē apdomību un pašsavaldīšanos un pastrādā bērnu slepkavības. Arī tad, ja šāda veida noziegumi tiek pastrādāti tikai zem fizioloģiskā afekta iespaida viņi pilna soda mīkstināšanu. Tas neliels daudzums apdomības un pašsavaldīšanās, kas vēl novērojams pie fizioloģiskiem afektiem pavisam iztrūkst pataloģiskā afekta gadījumos. Novilkt robežu starp šīm afektu šķirām praktiski nav tik viegli, kā tas varētu likties maugoties no teorētiskā viedokļa. Galvenā raksturīgākā pazīme, kuŗa atšķir pataloģisko afektu no fizioloģiskā kā jau aizrādīju ir garas aptumšošanās. Aiz šī iemesla noziegumi, kuŗi tiek pastrādāti zem šī afekta iespaida netiek uzskatīti par vainu pieskaitāmiem. Tomēr var būt gadījumi, kad pataloģiskā afekta stāvoklis velkas ļoti īsu laiku caur ko praktiski rodas lielas grūtības, kad jādod atbilde uz to, kāds ir bijis zināmais afekts. Tālāk rodas ļoti lielas grūtības tanīs gadījumos, kur blakus pataloģiskam afektam kā zināma noziedzīga nodarījuma tiešajam faktoram tiek konstatēts iepriekšējs nodoms. Bez šē minētām grūtībām rodas vēl ļoti daudz citu grūtību pie šo afektu šķirošanas. Apskatot šo afektu pazīmes tikai teorētiski mēs nevarēsim nākt pie diezīn cik lielās skaidrības.

Tā kā jautājums par afektiem ir kriminalpsicholoģijā no liela svara, tad lai noskaidrotu starpību starp šiem diviem afektiem, resp. šīm divām afektu šķirēm, tad nolasīšu vairākus piemērus, jo tiesu praksē viņi nāk arvien ļoti bieži priekšā.

Šeit būs kāds piemērs no dzīves. Kāds vīrs nošāvis savu sievu, kad redzēja, ka sieva uz slimības gultas briesmīgi cieš un nav cerību uz viņas izveseļošanās. Izmeklēšanā viņš atzinās, ka darījis to pilnīgi apzinīgi, zinādams, ka viņu par to gaida sods. Gadījums raksturo fizioloģiskā afekta stāvokli. Pie fizioloģiskā afekta cilvēka apziņa paliek pilnīgi skaidra pretēji pataloģiskā afekta gadījumiem. Tāds nodarījums nav pastrādāts bez iepriekšēja nodoma, bet viņš ir ilvāki apdomāts un realizēts saskaņā ar noziedznieka pārliecību. Neskatoties uz to, ka šinī gadījumā nepārprotami konstatēts iepriekšējs nodoms, tomēr tas pastrādāts zem afekta iespaida. Ja afekta nebūtu, tad šinī gadījumā nebūtu arī nozieguma. Noziedznieks vedis sīvu cīņu ar tieksmi savā psihē-atvieglot ciešanas sievai. Šī uzmācošā ideja par ciešanu atvieglošanu bij pēmusi virsroku pār visām citām viņa apziņas idejām, kuras pirms nozieguma bij vedušas pret šo ideju cīņu. Te redzam, ka iepriekšējs nodoms var būt arī pie noziegumiem, kuri pastrādāti afekta stāvoklī.

Te būs otrs gadījums, kurš izpētīts tiesu medicīnas literatūrā. Kāds miesnieks nolēmis kopā ar savu sievu iet nāvē, jo viņām piešķēsi aptrūcies naudas un viņa iesakņojusies pārliecība, ka nespēs turpmāk uzturēt savus bērnus. Viņa vispārējais materiālais stāvoklis nebija slikts, bet tikai piepeši uznākušais naudas trūkums viņu tā uzbudinājis, ka viņš safantāzējis, ka turpmāk viņa bērniem būs jāiet nabagos. Lai no tā izbēgtu viņi abi ar sievu nolēmuši iet nāvē un ņemt līdzi arī bērnus. Vīrs nozāudzis bērnus un pēc tam abi ar sievu mēģinājuši pakārties. Viņi uzlikuši sev cilpas uz kakla un izgrūduši atbalstus zem kājām. Pēc tam vīrs zaudējis samaņu un vairs nekā neatceras. Viņš atmodies tikai otrā rītā. Izrādījās, ka viņa cilpai bij pātrūcis striķis un tādēļ viņš palicis dzīvs. Vispirms miesnieks paziņojis notikušo savam brālim un pēc tam policijai. Tālāk viņš bijis ļoti mierīgs un pie viņa nebija novērojamas nekādas nenormalības pazīmes. Arī šis noziegums pastrādāts zem fizioloģiskā afekta iespaida, t.i. zem izmisuma jūtu spiediena. Arī šo afekta stāvokli sakrīt ar iepriekšēju nodomu. Viss bijis apdomāts un aukstasinīgi pastrādāts. Varētu domāt, ka tas runā pretīm afekta stāvoklim, jo spilgtākā afekta pazīme ir dziļš dvēselēs savīļņojums. Tomēr šinī gadījumā šis savīļņojums nav izteicies uz āru, bet gan uz iekšu. Zem izmisuma jūtu spiediena viņš kā rādas bijis afekta stāvoklī un pārdzīvojis dziļu jūtu uzplūdumu. Par pataloģisko afektu te nevar būt ne runas, jo noziegums pastrādāts pie pilnīgas apziņas, lai gan vēlāk viņš zaudējis apziņu, bet tas noticis tai momentā, kad cilpa aizņāugusi viņa kaklu. Tā tad te viņš pašnāvību nevarējis izdarīt tehnisku trūkumu dēļ. Šo gadījumu var arī apšaubīt un teikt, ka tas nav afekta stāvoklī pastrādāts. Tam bez šaubām par labu liecina na lielā aukuasinība, lielais aprēķins un apziņas skaidrība ar kādu viss norisinājies. Apziņa, ka viņš ir nabags un bērniem būs jācieš trūkums, pat jāiet nabagot, viņu tā iespaidojusi, ka viņš nolēmis iet nāvē un pierunājis arī sievu to darīt. Kā liekas, tad sieva nonāvējusies zem fizioloģiskā afekta iespaida. Var arī būt, ka viņu pāņēmusi kāda pēkšņa gara slimība, vai arī gadījums atsaucas uz iedzimtību. Tiesu izmeklēšanā ekspertīze nav varējusi pierādīt afektu un tādēļ minētais miesnieks notiesāts uz nāvi. Pēc viņa nāves anatomiskā apskatē viņa smadzenes atrastas nenormalā stāvoklī. Bieži gadas, ka noziegumi, kuri liekas pastrādāti pilnīgi normalā stāvoklī, tomēr izdarīti zem afekta, vai arī gara slimību iespaida.

Kāds zemnieks uzbrucis pagastavecākajam tādēļ, ka viņam pagasta vecākais neizdevis pasi, kurā viņam bijusi vajadzīga, lai meklētu nodarbošanos ārpus pagasta robežām. Viņš prasījis to vairākas reizes. Pielaižams, ka varbūt pagasta vecākais viņu pat rupji atraidījis. Pats zemnieks stāsta, ka viņš neko vairāk neatceroties, kas pēc tam noticis. Acu lācīnieki stāsta, ka viņš izvilcis nazi un uzbrucis pagastavecākajam to ievainodams. Klātesošie viņu galvdiņuši. Šis gadījums pastrādāts zem pataloģiskā afekta iespaida. Viņa galvenā pazīme ir apziņas aptumšošanās. Bieži gadas, ka arī fizioloģiskais afekts savā augstākā pakāpē gandrīz līdzīgs pataloģiskajam afektam. Apziņas aptumšošanās var vilkties tikai dažas sekundes un var vilkties arī vairākas dienas. Ja viņa ļoti īsā, tad viņu grūti konstatēt kā pašam noziedzniekam, tā arī liecīniekiem. Tā ka šī starpība ir no ļoti liela svara, jo no tā atkarājas tiesu praksē sodi, tad tas ir ļoti svarīgs jautājums, kurš pamatīgi jāapsver.

Krievu prof. Servskis šādos gadījumos neapmierinas tikai ar to, ka afektus šķiro tikai 2 grupās. Viņš ienes vēl vienu pašķiru, nodalīdams atsevišķi fizioloģiskos afektus uz pataloģiskiem pamatiem. Tas ir tas pats fizioloģiskais afekts tikai savā augstākā pakāpē. Arī šī afekta intensivitāte sasniegusi savu augstāko pakāpi. Var būt tikai dažī acu mirkli, kad darbojošā persona zaudē samaņu. Viss tas var vilkties tikai dažas sekundes. Te būs viens piemērs, kuru novērojis prof. Servskis un kā eksperts tiesā devis savus slēdzienus. Kāds skolnieks izšāvis uz kādu personu, kurā tai laikā izpildījusi savus dienesta pienākumus. Ievainotā persona bijusi zēnam ļoti pazīstama. Viņa stāvē-

jusi sakaros ar zēna māti un tādēļ zēna vecāki pārkūšies. Tēvs nekā neslēpis zēnam un tādēļ zēns nervozojis un viņam uzņākušas histerijas lokmes tiklīdz viņš dzirdējis kaut ko, vai arī satīcis šo personu. Pirms dažiem gadiem zēns nozādzis tēvam revolveri, lai nonāvētu minēto personu. Šoreiz viņa biedri aizkavējuši to izdarīt. Kad tēvs palicis bez vietas slimīguma dēļ, izrādījās, ka zēns nevarēs uz priekšu iet skolā. Zēns bijis par to ļoti uzbudināts. Viņš paņēmis revolveru, devies prom no mājām un izšāvis uz minēto personu, jo domājis, ka vienīgi viņa ir visas nelaimes cēlonis, Policists, kas zēnu pēc tam aizturējis stāsta, ka tas bijis pilnīgi normālā stāvoklī. Izmeklēšanā pierādījās, ka zēna ģimenē bijuši vairāki garīgi slimi, kas atstājuši iespaidu uz iedzimtību. Nav ne mazāko šaubu, ka šē darīšana ar afekta stāvokli, jo no apraksta, kuŗu devis policists, skaidri redzams, ka zēns bijis fizioloģiskā afekta stāvoklī. Viņa seja bijusi sarkana un arī visas citas pazīmes skaidri rāda, ka viņš nav bijis normālā stāvoklī, bet izrādījies šinī brīdī gan drīz par pilnīgi ārorātīgu. Tomēr izpētot šo gadījumu profesors Servskis nāc pie slēdziena, ka pataloģiskais afekts te tomēr nav bijis, jo noziedznieka apziņa nav bijusi, pēc viņa paša stāsta, ne uz brīdi aptumšota. Fizioloģiskais afekts sasniedzis savu augstāko pakāpi. Tikai ja būtu novērota no viņa paša, vai citiem cilvēkiem apziņas aptumšošanās, tad varētu runāt par pataloģisko afektu. Bet tā ka viņš visu skaidri apzinājis, tad tas būs fizioloģiskais afekts uz pataloģiskiem pamatiem. Tā ka viņa iedzimtība bijusi ļoti slikta, tad visa viņa fizioloģiskā un fiziskā uztūve rāda, ka būs bijis pataloģiskais afekts, uz kuŗa pamatiem attīstījies fizioloģiskais afekts. Šādos gadījumos prof. Servskis runā par fizioloģiskiem afektiem uz pataloģiskiem pamatiem. Ja viss tas pats būtu norisinājies, bet nebūtu novērojama slikta iedzimtība kā šinī gadījumā, tad saprotams tas būtu vienkāršs fizioloģisks afekts. Šādos gadījumos prof. Servskis runā par fizioloģiskiem afektiem uz pataloģiskiem pamatiem, lai pastrīpotu šo pašķiru. Mūsu laikos grūti atrast cilvēkus, kuŗiem nebūtu slikta iedzimtība.

Parasti pataloģiskais afekts norisinās ļoti spējīgi un bieži vien afekta stāvoklis velkās tikai dažas sekundes, vai minūtes. Tā tas mēdz būt pa lielākai daļai, bet ir arī pataloģiskā afekta stāvokļi, kad šis afekts velkas vairākas dienas no vietas. Tādēļ bieži vien tiesu praksē nāk priekšā, ka eksperti, kuŗi nav pazīstami ar jaunākiem pētījumiem, dod nepareizus slēdzienus tādā ziņā, ka afekta stāvokli, kas vilcies vairākas dienas, viņi neatzīst. Šeit būs spilgts piemērs par to, ka afekta stāvoklis vilcies ilgāku laiku. Mums darīšana ar kādu rakstvedi, kuŗam slikta iedzimtība. Viņš jaunībā attīstījies fiziskā un garīgi ļoti ātri, tomēr bijis ļoti savāds savos uzskatos par dzīvi. Viņš iepēmis kādu augstāku amatau, bet naudas iztrūkšanas dēļ pie revīzijas degradēts. Vēlāk viņš nonācis lielā naudas trūkumā. Viņš krīt itkā izmisumā, nervozē, ātri uzbudinas. Šai laikā viņš iemīlas kādā meitenē, kuŗa paliek pret viņu vienaldzīga. Viņš pieprasa satikšanos, bet kad meitene neierodas, viņš uzskata sevi par apvainotu un sāk domāt par pašnāvību. Dažas dienas vēlāk viņš sāk staigāt dienu un nakti gar meitenes māju. Viņš ir ļoti uztraukts un uzraksta arī meitenei atvadīšanās vēstuli. Novērojot viņa savādo rīcību, policija viņu ievieto slimnīcā. Pēc kāda laika viņš atspīrgst, bet neatceras visu darīto, izņemot to, ka staigājis gar meitenes māju un bijis uztaukts. Viņu izlaiž no slimnīcas. Tomēr arī tagad viņš ātri uzbudinas un kādreiz niecīga iemesla dēļ sāk sist savu māti. Tikai pēc vairāku mēnešu rūpīgas veselošanas viņš iegūst dvēseles līdzsvaru. Tas ir spilgts pataloģiskā afekta piemērs, kur mēs šī afekta stāvokli novērojam daudzas dienas no vietas. Tā tad afekti var vilkties dažas sekundes un arī vairākas dienas no vietas.

Tagad pāriesim pie kriminalpsicholoģijas apskatīšanas šaurākā nozīmē. Cilvēkus, kuŗiem traucēta normāla psihiskā dzīve, sadala grupās un apskata katras grupas svarīgākās īpašības, lai gūtu vispārējo jēdzienu. Pie pirmās grupas apskatīsim cilvēkus garīgās un miesīgās attīstības laiknētā, kuŗš aizņem bērnību un jaunību. Kā mēs zinām, visu tautu kodeksi nosaka zināmu vecumu, kuŗu sasnieguši pilsoņi varētu tikt saukti pie kriminālas atbildības par noziedzībām. Šis vecums tiek noteikts sakarā ar katras rases savādībām, no kuŗām lielā mērā atkarājas attīstība. Pa lielākai daļai šo vecumu nosaka uz lo - 12 gadiem, ņemot to faktu, ka bērni līdz zināmam vecumam nav spējīgi paši noteikties. Var teikt, ka bērni līdz 12 gadiem nav spējīgi saprast savu darbību un sodu no etiskā viedokļa, bet labākā gadījumā var noskarst tikai cēlonisko sakaru, t.i. saprast, ka zināmā darbībai seko sods. Ir taisnība, ka bērni var atšķirt labu no ļauna, bet šī spēja netiek pavadīta no tiesiskās atbildības apzināšanās par nodarīto darbu. Tādēļ valsts atstāj sodīšanu vecāku un audzinātāju ziņā. Tāpat kā bērni līdz 12 gadiem pie kultūras tautām nav atbildīgi par noziedzīgo darbību, arī tie, kuŗi nav sasnieguši 18 gadus, ja viņi nav apzinājušies sodu, pa lielākai daļai soda ar pamazinātu sodu, t.i. tos nesoda ar nāvi, katorgu, neatņem pilsoņu tiesības u.t.t. Lai noteiktu psihes stāvokli pie nozieguma pātrādāšanas, tad vajaga izpētīt katrā gadījumā visus tos apstākļus, no kuŗiem varētu spriest, vai nozieguma izdarītājs ir, vai nav apzinājis šī nozieguma sodamību. Noteikdami tādu atbildību un atzīdami tādu vainas pakāpi, kuŗa norobežo bērnu no pieauguši pilnīgas vainojamības, likumdevēji atzinaši to antropoloģisko faktu, ka raksturs

un tikumiskās jūtas attīstus ļoti lēnām un pakāpeniski. Kad cilvēka psihē parādas pirmie tiesiskās apziņas stadi, tad sākas pilngadības laikmets, kurā tam piemīt spēja būt atbildīgam par savu darbību. Tomēr jāņem vērā, ka šī spēja vēl nav pilnīga, bet lielā mērā apšaubama. Lai gan valstij jāvērs savas prasības pret nozieguma izdarītāju, tomēr katrs gadījums rūpīgi jāapspriež. Par kritēriju šai pārejas laikmetā var noderēt vienīgi saprašana, t. s. "Untersuchungsvermögen". Tā ir spēja apzināties un saprast darbības tiesisko nozīmi. Ja tāda spēja pie apsūdzētā nav konstatējama, tad viņš pielīdzināms bērnam, bet ja arī šī spēja tiek konstatēta, tomēr viņš nav sodāms līdzīgi pieaugušam cilvēkam. Pilnīga darbības un seku apzināšanās pie nepilngadīga ir tikai savas attīstības sākumā. Tai trūkst paša galvenā - "tikumiskā gribas spēja". Tas pilnīgi saprotams, jo katra nepilngadīgā jūtu dzinuli darbojas spēcīgi, bet gribas mehānisms nav pietiekoši stiprs, moraliskie spriedumi vāji un nav palikuši par individa sastāvdaļām. Gadījumos, kad nāk priekšā nepilngadīgā noziedzīgā darbība, mums jāzin noteikti, vai nozieguma izdarītājs spēj apzināties savas darbības tiesisko nozīmi. Vispusīgi apskatot gadījumus bieži vien notiek, ka nepilngadīgie pēc launuma seku ieraudzīšanas sāk apzināties savas darbības sekas un viņā sāk rasties atbildības spēja. Katrs gadījums tā tad jāapspriež atsevišķi un pats par sevi saprotams, ka vainojamības spēja, kura uzskatāma par miesīgas un garīgas gatavības rezultātu, neiestājas stingri noteiktā laikā, jo kā mēs zinām šī attīstības pakāpe ir ap 21 dzīvības gadu. Šis apstāklis ir ļoti ievērojams, ja tuvojās 18. dzīvības gadam, kad vainojamība grūti noteicama. Tādēļ arī nepilngadība noder priekš soda mīkstināšanas. Pie sacītā jāpiebilst, ka 18. dzīvības gads noder kā norma cilvēku vairākumam, bet izņēmumu ir ļoti daudz. Tāpat kā miesas attīstība, arī gara attīstība iestājas daudz vēlāk kā pie vairākuma. Ir daudzi pilnīgi veseli cilvēki, kuri ap 20. gadu nav sasnieguši gatavību, kādu novērojam dažreiz pie 15 gadus veciem. Tas rāda, ka tiesu varai jābūt saudzīgai, jo tikai tad sods būs taisnīgs, ja sodamais būs spējīgs saprast tiesisko nozīmi. Pretējā gadījumā tas būs neattiecinājama cietsirdība un nederīgs formalisms.

Tagad es nolasīšu dažus piemērus, no kuriem redzams, ka arī bērnībā pastrādā smagus noziegumus un arī pie bērniem jāizšķir kā pie pieaugušiem slimīgus psihiskus traucējumus un nepietiekošu intelektuālu attīstību. Te būs šāds piemērs. Kādam zēnam iepatīcies otra zēna apģērbs. Lai to iegūtu, tad viņš otru zēnu nogalinājis un apģērbs viņa apģērbu. Tiesa atzina, ka tas noticis ar nodomu un sodīja zēnu, lai gan mīkstinātā veidā. Otrs piemērs. Divi zēni cīnas. Lielākais uzgūlies virsū mazākamjam. Uztaukumā mazākais satver nazi un ieģrūž to pretinieka krūtīs. Zvērinātie viņu attaisnoja, jo atzina, ka viņš to nav darījis ar iepriekšēju nodomu. Šeit mums darīšana ar pataloģisko afektu. 3. piemērs. Kādas meitenes uzraudzībā nodotā bērns. Viņai ar tām daudz jānopūlas, lai mierinot u. t. t., tādēļ viņa nolemj no tēmatvabīnāties, lai viņai nebūtu tik daudz jāpūlas. Pirmo viņa nožņaugusi, bet viņas noziegumu neatklāja. Tad viņa gatavojusies nonāvēt otru un uz to rūpīgi gatavojusies. Tas viņai izdevies tikai pēc 3 nedēļām. Pēc slepkavības viņa nejutusi nekādus sirdsapziņas pārmetumus. Tiesu eksperti atrada, ka noziedzniece vēl nav pietiekoši attīstījusies intelektuālā un jūtu ziņā. Zvērinātie atzina, ka viņa nav vainīga, bet noziegumu pastrādājusi bez attīesīgas saprašanas.

Kā pie bērniem, tā arī pie pieaugušiem mums katrreiz jākonstatē, vai darīšana ar fiziski un psihiski normalu, vai nē. Bērnu psihē attīstās ļoti gausi un var teikt, ka cilvēks sasniedz savu gatavību tikai ap 20. gadu. Tagad apskatīsim otru iemeslu grupu, kuri iznīcina cilvēka pašnoteikšanos un vainas pieskaitāmību. Tai par iemeslu ir dažādi slimīgi bojājumi, kuri traucē psihisku attīstību. Caur to rodas vesela rinda indivīdu, kuri nekad nespēj sasniegt normala cilvēka attīstības pakāpi. Katrā gadījumā, kur tādi cilvēki izdarījuši noziegumu, viņi jāpēta atsevišķi. Tādu indivīdu klasifikācija ir gandrīz neiespējama, jo viņu spējas ir bezgala dažādas un sākdamās no pilnīga idiotisma, stiepjās līdz normala cilvēka psihes attīstībai. Mūsu nolūkiem pietiek, ja minētos indivīdus iedalīsim: 1) IDIOTI JEB PLĀNPRĀTĪGIE un 2) VĀJPRĀTĪGIE. Kā idiotisms jeb plānprātība, tā arī vājprātība var būt iedzimta, bet var tikt izsaukta arī psihes attīstības laikmetā. Viņas pakāpes bezgala dažādas. Viszemāko pakāpi ieņem absolūtie idioti, kuri pilnīgi nav spējīgi attīstīties un kuru pazīšana nav grūta. Bet bez tam ir vēl vesela rinda garīgu kroplu, kuru pazīšana top sevišķi grūta, kad viņi savā psihes attīstībā tuvojās vesela cilvēka psihēi. Te iesākas visgrūtākais uzdevums - novilkt robežu starp vesela un slima indivīda psihēi. Bet kur tad ieskas šī robeža starp normalu un pataloģisku dzīvi. Atbildēt grūti, jo pataloģiskais jēdziens šai robežjoslā ir ļoti neskaidrs un nenoteikts. Šeit jēdziens "vesels" un "slims" sajaucas. Šeit mums jāreķinās ar bezgali lielu psihisku parādību dažādību. Te mēs redzam gan personas ar paaugstinātu nervozitāti, kuru psihika sevišķi stipri reaģē uz ārējiem un iekšējiem kairinājumiem, gan arī tādas, kuriem psihē traucēta tikai zināmā mērā, bet pārējie procesi norisinās pilnīgi normali. Redzam arī personas ar tādiem psihiskiem defektiem, kuriem ikdienišķā dzīvē un darbā nebūtu nekādas nozīmes, bet kuri tomēr uzliek zīmogu uz šīs personas darbību, bojā viņas tikumisko karakteri

tā ka dažreiz ar tiem jāreķinas skatoties no sabiedriskās drošības viedokļa. Ar vārdu sakot apziņas pierobežas joslā mūsu jēdzieni par normālu un nenormālu, par iedzimtu un iegūtu ir stipri sajaukti un neskaidri. Kombinācijas tik dažādas, ka noteikt līniju, no kuras skaitīt veselu par slimu un slimu par psihopatu un garā vāju nav absolūti iespējams. Tomēr kriminālpsiholoģija un psihiatrija prasa noteiktu atbildi šai jautājumā. Katrā gadījumā mums jāizpēta zināmas personas psiche visās viņas nozarēs un virzienos neaprobežojoties ar vienu nozari, neskatoties uz to, ka viņa galvenā kārtā kristu acīs. Bieži vien starp vājpātīgiem ir lieli mākslinieki, piem. muziķi, lai gan šo individu psihiskās dzīves citas nozares ļoti aprobežotas un viņi nevar tikt uzskatīti par normāliem. Pie vājpātīgiem mums jālieto sintētiskā pētīšanas metode, jo tikai tādā ceļā gūsim daudz maz pareizu jēdzienu par vājpātīgā saprašanas spējam. Zem saprašanas jāsaprot spēja apzināties to, par ko mums jāatbild saskaņā ar likumu. Personas ar psihiskiem traucējumiem un bērni ļoti bieži zin, ka nedrīkst zagāt, nokaut, bet šo apziņu viņi ieguvuši pilnīgi abstrakti. Viņi atveidina tikai citu personu tikumiskos un tiesiskos jēdzienus un spriedumus, kurus viņu atmiņa ar lielām pūlēm piesavinājusies. Tādā abstraktā ceļā iegūta sodamības apziņa, vai savas darbības saprašana mums nedod tiesības spriest par zināmas personas spējam ~~\$\$\$~~ izlietot šīs zināšanas katrā gadījumā un spriest par to, ka šī persona apzinās labu un ļaunu. Ja mēs uzstādam abstraktu jautājumu, tad bieži vien dabujam pilnīgi apmierinošu atbildi, lai gan šī persona nav spējīga izlietot šīs abstraktās zināšanas dzīvē un rīkoties saskaņā ar tām katrā gadījumā. Šinī ziņā bieži vien vājpātīgo atbildība tiek par augstu novērtēta, bet to mēs nedrīkstam darīt. Novērtējot un apspriežot tādu personu "es", viņu tikumisko raksturu un viņu spējas apzināties noziedzīgās darbības sodamību, mēs nedrīkstam tikt maldināti no kaut kāda atsevišķa sprieduma, ko nereti novērojam pie šādas kategorijas personām. Priekš brīvas un saprātīgas darbības vajadzīgas iekšējās spējas, kuras patstāvīgi iegūtas un dziļi apzinā iesakņojušies tiesiski un tikumiski jēdzieni un spriedumi, kuru vietā pie vājpātīgiem atrodam tikai niecīgas drumstalas, iegūtas caur mehānisku piesavināšanos skolā un mājā. Praktiskā dzīvē parasti atšķir plānpātīgos jeb idiotus no vājpātīgiem. Galvenā strapība pastāv iekš tam, ka idiotiem trūkst spējas radīt abstraktus priekšstatus, jēdzienus un spriedumus, turpretim vājpātīgiem šī spēja piemīt. Pilnīga idiotisma gadījumā nespējam konstatēt ne mazāko brāta darbību. Viņi noģied tikai tos priekšstatus, kuri vajadzīgi nepieciešamo dzīves vajadzību apmierināšanai. Tikai izslakuma jūtas izsauc instinktīvas kustības, kuras nav saistītas ar kaut kādu apzinātu mērķi. Ja idiotisms nav pilnīgs, arī tad spēja noģiest priekšmetus un tos reproducēt ir ļoti nepilnīga, atbildot uz kairinājumiem nereti mehāniski. Tādiem plānpātīgiem trūkst jebkādu dvēseles tieksmju un sociālu jūtu, ka prieku, līdzjūtību. Sabiedriskās dzīves labumus viņi izlieto pilnīgi neapzinīgi. Pie tādiem individiem novērojama reakcija tikai vienā virzienā, kas notiek ja viņš padots kādam ļaunam iespaidam, vai arī cieš trūkumu. Tad šī reakcija izteicas stiprā dusmu afektā, kurš norisinās zvēriskā kārtā un pārsniedz varbūtējo dusmu mērķi. Tādi afekti pilnīgi nomāc viņa apziņu un vēlāk nekas nepaliek atmiņā. Dažreiz viņi uznāk bez sevišķa iemesla. Pa lielākai daļai plānpātīgo noziegumi tiek izdarīti zem tādu afektu iespaيدا. Tādus noziegumus, kuru izvešana prasa zināmu planu un aprēķinu, plānpātīgie nav spējīgi izvest un par viņu upuriem pa lielākai daļai kļūst sievietes un bērni. Ja idioti netiek pietiekoši uzraudzīti, tad viņi nereti apdraud sabiedrisko mieru, kārtību un pieklājību. Vispār plānpātīgos vāģli atšķirt no normāla cilvēka. VĀJPĀTĪGOS no vienas puses pieskaita pie idiotiem, no otra puses pie vesleiem cilvēkiem. Viņu galvenā pazīme ir tāk, ka vājpātīgais spēj radīt abstraktus priekšstatus un jēdzienus, kuri tomēr atšķiras no veslela cilvēka radītiem. Savā iekšējā dzīvē viņi atšķiras no idiotiem kvalitatīvi, ja vispār var runāt par kaut kādu idiotu iekšējo dzīvi, bet no normāla cilvēka psihiskās dzīves viņi atšķiras tikai kvantitatīvi. Caur to izskaidrojas, kādēļ grūti noteikt robežu starp pataloģisku vājpātību un vesēla cilvēka nezināšanu, kurai par pamatu ir nepietiekoša audzināšana. Vājpātīgo klasifikācija nav iespējama un viņu spēju izpētīšana ir grūtākais uzdevums. Ārējo iespaidu noģiešana notiek daudz lēnāki kā pie veseliem, caur ko izskaidrojama priekšstatus nabadzība pie viņiem. Priekšstatus reprodukcija un ideju asociācija pie viņiem norisinās daudz lēnāki kā pie normāliem cilvēkiem, kas dara iespaidu uz jēdzienu un spriedumu izcelšanos, kura ir ļoti vienkārša un atrodas zem citu iespaيدا. Vājpātīgais parasti ir vieglpātīgs. Viņam nav savu patstāvīgu uzskatu, bet viņš vienmēr palaižas uz citu domām. Vesēla cilvēka tieksmju izpētīt lietu būtību un maiņas vājpātīgiem gandrīz nav. Viņiem svešas augstākas intelektuālas intreses un cenšanās pēc noteikta mērķa. Viņi apmierina tikai materiālas vajadzības. Tie paši trūkumi, kurus novērojam vājpātīgo intelektuālajā sfērā, sastopami arī viņa etiskajā sfērā. Viņi ļoti augstu vērtē savas spējas, līdzciltvoku prieki un bēdas viņus neaizkustina. Tikai tas, kas attiecas uz viņu personu, tos stipri savilpno un viņu dusmu un prieku afekti izteicas neparastās formās. Viņiem trūkst pašiem savu ideju un viņi iztiek ar krājumu, kuru piesavinājušies skolā. Viņiem

trūkst oriġinalitates, aktivitates, tieksmes pēc noteikta mērķa. Niecīgs šķērslis viņu attura. Viņu viegli atrunāt un viņa gribai dot jaunu mērķi. Vājprātīgie, palikdami citiem par paklausīgiem ieročiem pastrādā dažreiz noziegumus patiesībā realizējami citu gribu. Vājprātīgie nekad nav spējīgi pacelties līdz augstākiem estētiskiem jēdzieniem un spriedumiem, bet viņi iztiek ar citu spriedumiem. Viņu tiesiskie, reliģiskie un etiskie uzskati ir atmiņas produkts no skolas laikiem. Lai gan viņu pienākuma apziņa pietiekoši attīstīta, tomēr viņi nepamatojas uz apzinīgiem abstraktiem jēdzieniem, bet drīzāki atrodas pusapzinīgā psihiskā stāvoklī. Bieži sastopami vājprātīgie, kuri pietiekoši labi izpilda ikdienišķās dzīves vajadzībās un spēj nokārtot savas vienkāršās dzīves attiecības. Bet tiklīdz nāk priekšā negaidīti šķēršļi, ārkārtēji apstākļi, vai arī kad tie mēģina pacelties pār savas vienkāršās dzīves līmeni, tūlīt dzīvē pierādās viņu psihes nepilnības. Noteikti redzam, ka zināma vājprātīgo daļa ir spējīga zināmā mērā atbildēt par savu darbību. Viņi var būt vainojami, bet nav jāizmirst, ka tādu vājprātīgo raksturs vājš, viņu tikumiskās un tiesiskās jūtas maz attīstītas, tiesisko seku apzināšanās viņiem ļoti ierobežota un padota dažādiem ekscesiem un visas jūtas netiek valdītas no tikumiskiem motīviem. Ar vārdu sakot vājprātīgā "es" tiek viegli uzvarēts no jūtu dzinumiem, kuri noteic galvenā kārtā viņa darbību. Ja vājprātīgo tiesiskā atbildība tiek samazināta, tad viņi jābūt minimalai gadījumos, kad par noziedzīgās darbības pamatu ir kaut kādi afekti, jo tie aptumšo pilnīgi ne visai skaidro vājprātīgo apziņu.

Ļoti ciešā sakarā ar idiotismu un vājprātību stāv MORALISKĀ VAJPRĀTĪBA, kura parādās citādi intelektuālā ziņā neatšķirošās personās. Šo personu etiskie jēdzieni stāv uz viszemākās attīstības pakāpes. Viņu tikumiskās jūtas, ja tādās vispār konstatējamas, ir pilnīgi neattīstītas. Viņu psihiskais stāvoklis raksturojams kā morlaiska vājprātība. Viņiem trūkst normala cilvēka spēju attīstīt, iegūt un piesavināties tikumiskās jūtas, etiskos un tiesiskos jēdzienus. Aiz tā iemesla pārsvarā ir egoistiskie dzinumi, kuri neatrod nekāda pretstata. Šādu morlaisku kropla brāta procesi norisinās bieži vien kārtīgi, bet viņu darbībai par pamatu ir netikumiski motīvi. Aiz šā iemesla šādas personas uzskata vienīgi par netikumiskām un tos viegli samainīt ar īstajiem noziedzniekiem. Tādu moraliski izvirtušu tipu raksturīgākās pazīmes pastāv iekš tam, ka viņiem trūkst lielākā, vai mazākā mērā moraliskās jūtas, etiski jēdzieni un spriedumi, turpretim spriedumi par kaut ko derīgu un kaut ko kaitīgu bieži vien norit pareizi. Šādu morlaisku izvirtuļu darbībā redzam vienīgi egoismu, kurš novēršas no visa laba un daļa un par galveno uzskata savu introšu apmierināšanu. Viņiem nav mīlestības un reliģisko jūtu, bet to vietā ir vienaldzība un cietsirdība pret līdzcilvēkiem un sabiedrisko dzīvi. No sacītā saprotama arī viņu vienaldzība pret viņu darbības novērtēšanu no līdzcilvēku puses. Viņiem trūkst sirdsapziņas un viņi nespēj apzināties savas darbības vērtību. Viņi neizrāda aktivitātes, izņemot gadījumus, kad apmierina savas netikumīgās un noziedzīgās tieksmes. Darbu viņi uzskata par smagu nevēlamu nastu un nekad necenšas ar to maizi pelnīt. Ubagošana un staigulošana būtu viņu dzīves īstais mērķis. Viņi bieži vien pazīstami kā sliņķi, meli, izšķērdētāji un zagļi, kuri bieži vien nonāk cietumā, bet arī šīs visas pūles viņus izlabot ir veltīgas. Kas zīmējas uz tādu morlaisku kropla intelektuālajām spējām, tad viņas ir vājākas par normalu cilvēku spējām. Viņu domas bieži vien nenorīt loģiski un nav pamatotas un slēdzieni stipri aprobežoti. Sevišķi krīt acīs viņu psihiskā savādība, ka viņi paši neapzinās savas netikumības un savas darbības kaitīgumu. Izdarīdami savus noziegumus, viņi bieži vien izrāda lielu elementārās saprāšanas trūkumu un caur to drīzi vien tiek atklāti. Viņiem trūkst paškontroles, pašsavaldīšanās un viņi bez šaubām zin, ka zināma darbība ir sodama, bet šī zināšana iegūta caur tikumības noteikumu mehānisku piesavināšanos skolā un mājā. Etiskā ziņā likums priekš viņiem ir vienkāršs policijas priekšraksts un pat smagākie noziegumi tiem izliekas kā policijas priekšrakstu pārkāpšana. Lai varētu atšķirt šo slimnieku kategoriju no īstiem noziedzniekiem un lai varētu rast skaidrus pierādījumus, ka viņi ir psicho-patoloģiski indivīdi, bet ne vienkārši izvirtuļi, mums nepietiek ar psiholoģiskām pazīmēm vien, bet mums jāmeklē arī citas. Pēdējās mums sniedz medicīna un kā uz galveno morlaiskās vājprātības pazīmi aizrāda uz smadzeņu slimībām. Tikai tad mēs varam būt droši, ka mums dārišana ar vājprātīgo, bet ne ar noziedznieku, kad tam blakus stāv smadzeņu slimība. Ka tas tā tiešām ir, to pierāda sekoši novērojumi: 1) Visos gadījumos, kur tiek novērota tikumības bojāšanās, katreiz tiek konstatēta vai nu iedzimta smadzeņu slimība, vai arī smadzeņu bojāšanās vēlākā dzīvē. Par iedzimtas tikumiskās vājprātības cēloņiem ir vecāku garā vājības un alkoholisms, bet gadījumos, kad morlaiskā vājprātība iestājas vēlākā dzīvē, par pamatu ir smadzeņu bojājumi, vai arī smadzeņu slimība. Tikumiskā bojāšanās iestājas nereti pie smadzeņu virsmas bojāšanās, triekas, epilepsijas un pēc smadzeņu slimībām, kuras rodas no pārmērīgas alkoholistu dzērienu lietošanas. 2) Pie viņiem tiek novēroti arī daudzi citi nervu sistēmas bojājumi, ka arī daži citi fiziski defekti. Starp tādiem minami galvas kausa defekti. 3) Pie šiem indivīdiem tiek konstatēti ļoti mazi

intellektuālo spēju apmēri, bet šo apstākli bieži vien neievēro caur to, ka pie viņiem krīt acīs moraliskie defekti, bet ne intelektuālie defekti, pie tam viņu gara vājību aizsedz instinkatīvā viltība. 4) Bez tam jāaizrāda uz šo personu nedabiskajām seksualām tieksmēm. 5) Jāaizrāda, ka moralisko vajprātīgo sakars ar vajprātīgiem redzams no tam, ka šis slimības gaita norisinās zināmā kārtībā. Tā dažādas netikumiskās tieksmes, ka zagšana, dzeršana, parādas pie dažiem pilnīgi periodiski. Likdami par pamatu moralisko vajprātīgo diagnozei antropoloģiskās pazīmes, mums jāievēro arī psiholoģiskās pazīmes, pie kurām pieder netikumisko tieksmju nepārvāramība un neaprātība resp. šo tieksmju pretēnība paša subjekta personīgām intresēm, viņu nedabiskums un pārmērīgums. Tālāk uzkrīt paviršība, neuzmanība, ar kādu šis tieksmes apmierina un cinisms, ar kādu šis personas rīkojas - tā tad gluži kā īsti noziedznieki. Beidzot kā uz pastāvīgu psiholoģisku pazīmi jāuzskata audzināšanas un izlabošanas līdzekļu bezspēcība. Ja mēs apskatām zināmas personas noziedzīgo darbību esam konstatējuši visas antropoloģiskās, pataloģiskās un psiholoģiskās pazīmes, tad mums nav nozīmes apskatīt to no etiskās puses vien un atzīt par sodamu. Ja mēs konstatējam pie subjekta noziedzīgus ieradumus, netikumīgu dzīves veidu un ka noziedzīgā darba realizēšanai izlietota liela meistarība, tad tomēr šis darbības subjekta atšķiras no parastā noziedznieka caur to, ka viņa tieksmes nav brīvas gribas rezultāts, bet smadzeņu bojājumu rezultāts. Tā tad te par pamatu ir organiski cēloņi. No otras puses raugoties smadzeņu bojājumi iznīcina izvēles brīvību un pašnoteikšanās spējas, jo viņi aizliedz radīt jaunus un iznīcina agrāk bijušos tikumiskos spriedumus un darbības motīvus. Iekš tā tad arī pastāv moralisko vajprātīgo galvenā atšķirība no īstiem noziedzniekiem. Noziedznieki pārkāpj likumus, vadīdamies no savām egoistiskām tieksmēm, bet pilnīgi apzinādamies savu tieksmju un kaislību nozīmi un labprātīgu izvēlēdamies. Tam par pamatu var būt vai nu nepietiekoši stipri tikumiski motīvi, vai egoistiskas tieksmes pastāprinātas caur afektiem. Turpretī pie moraliskiem vajprātīgiem mēs tikumiskos motīvus nemaz neatrodam, vai nu tādēļ, ka nenormalais organisms nav ļāvis tiem attīstīties, vai arī viņi ir iznīcināti vēlākajā smadzeņu bojājumā. Tā tad vainas pieskaitamības iztrūkšanai pie moraliskajiem vajprātīgiem ir organisks pamats. Brīvas gribas un pašnoteikšanās vietā mēs redzam nebrību vēlēšanos un piespiestu gribu, kura uz āru parādas kā egoistiskas tieksmes un nedabiskas kaislības. Ja var būt runa par dažu morālisko vajprātīgo vainojamību, tad tikai tik tālu, cik pie viņiem konstatējamā tiesisko normu zināšana un ja ne viņu etiska saprašana, tad vismaz viņu izpaušana, raugoties no ikdienišķās praktiskās dzīves viedokļa. No sacītā redzams, ka moraliskās vajprātības gadījumā katrs gadījums jāapskata raugoties no psiholoģiskās, antropoloģiskās un pataloģiskās viedokļa.

Te būs dažādi piemēri no tiesu prakses. Kāds zēns, gribēdams izaugt liels un stiprs, nogalinājis palīstamu meiteni, izgriezis viņas vēdera taukus un tos apēdis. Te redzams pilnīgs moralisks idiotisms, lai gan nevar teikt, ka psihiskās spējas atrastos tieši uz nulles. Otrs piemērs. Kāds jauneklis apvainots 5 dedzināšanās. Tiesā viņš stāsta, ka kādreiz viņam liekoties, ka viss jāaizdedzina. Viņa tēvs bijis plānprātīgs. Pats viņš sācis runāt tikai 5 gadu vecumā. Skolā ļoti sliktas sekmes. Kustības neveiklas, runā ar traucējumiem. Te ir tā tad daudz pazīmju, kas novērojamas pie idiotiem. Vēl dažādi p. Apsūdzēta kāda 12 gadus veca skolniece. Skolā viņa mācījusies ļoti, pratusi atbildēt skaidri un noteikti. Viņa nebijusi skaista, bet viņai bijusi sevišķa sejas izteiksme. Mīlējusi daudzīties ar citiem skolniekiem un ļoti mīlējusi saldumus. Lai iegūtu naudu saldumiem, viņa citus dažādā izmantojusi. Kādreiz viņa satikusi uz ceļa mazu meitenīti vienu pašu. Viņa atņēmusi tai auskarus, izplēsdama tos ar varu no ausīm, lai nopirktu saldumus. Viņa pilnīgi apzinās kas ir zagst un slepkavot, bet citu ciešanas viņai vienaldzīgas. Šinī piemērā ļoti spilgti izpaužas moraliskā vajprātība. Te mēs redzam, ka blakus pilnīgam moralisko jūtu apņemošajam var pastāvēt netraucētas intelektuālās spējas. Loģiska domāšana norit pilnīgā kārtībā. Pie moraliskiem vajprātīgiem vēl raksturīgi, ka viņi jau no paaugstinātas neapmierinātības pret ciešanām. --- Kāds 10 gadus vecs jauneklis nodevis visādām pārmērībām. Savam tēvam viņš bieži draudējis ar nāvi. Kad tēvs gribējis otrreiz precēties, viņš bijis par to ļoti sadusmots un nonāvējis tēva līgavu, lai tēvs to nevarētu ievest. Apcietinājumā viņš izteicies, ka nožēlojot, ka nēsot nonāvējis tēvu, līgavas māti un guvernanti, lai nolaupītu viņu naudu. Naudu viņš gribējis izlietot lai varētu uzdzīvot. Viņš teicis, ka viņam tikpat viegli nosist cilvēku kā citam mušu. Citādi viņa izturēšanās pilnīgi saskan ar normāla cilvēka izturēšanos. Viņš teicis, ka strādāt megrib. Ja viņu notiesātu uz smaidu darbiem, tad viņš labāki vēlētos nāvi. Pirms nāves soda izpildīšanas viņš visu laiku bijis jutrā gara stāvoklī. No piemēra redzams, ka šim cilvēkam neapmierina ne mazākā mērā moraliskas jūtas, viņš ir pilnīgs morāliska idiots. Viņa intelektuālās spējas ir kārtībā. Viņa morāliskais idiotisms izpaužas jau no mazotnes. Pēc nāves soda izpildīšanas viņš anatomiski izmeklēts un atrasts, ka viņa smadzenes pilnīgi nenormalā stāvoklī. Šinī gadījumā tiesai bijusi darīšana ar pilnīgi garā slimu cilvēku. No redzam, ka tiesu praksē ļoti grūti noteikt robežu starp veselū un slimu. Daudzreiz arī slimi tiek notiesāti kā veseli un ja pēc nāves nenotiek anatomiskā izmeklēšana, tad arī nezīnam, vai darīšana ar noziedznieku, vai morāli vajprātīgu.

Tālāk pāriesim uz trešo iemeslu grupu, kuri traucē normalas psihiskas dzīves gaitu. Te būs runā par dvēslēs slimībām. Zem tām saprot tādus slimīgus smadzeņu stāvokļus, kas traucē normālu psihisku dzīvi. Visas kulturas tautas savos kodeksos atzīst garā vājos par nevainojamiem. Sakarā ar šo vispārējo principu, kriminalpsicholoģijai būtu jānoskaidro: 1) kādi psihiski procesi, psihiskās darbības traucējumi un bojājumi var tikt uzskatīti par zināras smadzeņu slimības rezultātu un 2) kādi no šiem psihes stāvokļiem un cik lielā mērā izslēdz individa pašnoteikšanās spēju un brīvu gribu. Izrēdas, ka pirmais uzdevums ir grūtāks, jo dot noteiktu dvēseles slimības definīciju nav iespējams, jo nav tādas slimības pazīmes, kura nebūtu atrodamā arī vesēla cilvēka psihē. Ir tik daudz un dažādas spējas, ka nav ne mazākās iespējas atrast tādu psihes tipu, kuru varētu uzskatīt par garīgas veselības mērauli. Pie dvēseles slimībām organisma funkcijas netiek galīgi satricinātas un mainītas, bet mainas tikai noteikumi, zem kādiem šīs funkcijas notiek, t.i. šie noteikumi kļūst nenormāli. Tā tad lai spriestu, vai zināms psihisks stāvoklis ir slimība un nenormālība, mums jāraugās netikvien uz izmaiņiņš psihisko funkciju, bet galvenā kārtā uz šīs maiņas izsaucējiem. Pie garā vājiem tas ir ļoti apgrūtināsi. Tās pašas jūtas, kas pie veselīem, ir arī pie garā vājiem, tikai citādi motivētas. Viņas izliekas pat par pavisam nemotivētām no vesēla cilvēka viedokļa. Jūtu un priekšstatu slimīgums pastāv iekš tam, ka viņi rodas individa psihē nevis no ārējiem apstākļiem un iespaidiem, bet viņus rada un izsauc subjektīvi iemesli, slimīgi un nenormāli smadzenēs notiekoši fizioloģiski procesi. Anatomiskas pārmaiņas smadzenēs, kuras rada attiecīgu psihiskā stāvokļa maiņu, ļoti grūti konstatēt. Neskatoties uz to, dzīve prasa šī jautājuma noskaidrošanu, jo no tā atkarājas daudzu pilsoņu dzīvība un brīvība. Tādēļ pāriesim īsumā uz gara vājību apskatīšanu, lai gan tas patiesībā attiecas uz psichiatriju. Tomēr arī kriminalpsicholoģijā nāk bieži sadursmē ar šo jautājumu. Kas īsti mums jāsaprot zem garā vāja? Kā jau aizrādīju, noteiktas definīcijas nav, tāpat, ka nav garīgas veselības apzīmējuma. Ja individa psihiskie procesi norisinās sakarā ar ārējiem apstākļiem un iespaidiem, tad tādu personu mēs saucām par garīgi veselu, pretēju tipu par garā vāju. Ja jūtas, priekšstati un tieksmes rodas un nostiprinās bez pietiekoša cēloņa, tad viņu cēlons ir paša individa organismā. Pie tam šāds psihisko procesu subjektīvs izcelšanās veids ir smadzeņu bojājumu rezultāts. Dvēseles slimības ir smadzeņu slimības, lai gan ne katra smadzeņu slimība ir dvēseles slimība, bet gan pa lielākai daļai tādas, kuras attiecas uz lielāku smadzeņu bojājumu. Bez tam par dvēseles slimībām atzīst smadzeņu slimības, kuras izsauc psihisko funkciju sabrukumi. Pie jautājuma izšķiršanas, vai mums darīšana ar veselu, vai slimu, resp. vai tā ir dvēseles slimība, vai vienkārša psihiska parādība, mums galvenā kritērija ir psihisko parādību subjektīvais izcelšanās veids. Tikai individuāla izpētīšana, salīdzināšana ar agrāko, ka arī noskaidrošana, vai notikušā maiņa radusies bez ārējiem iemesliem, dod mums iespēju noskaidrot jautājumu par individa psihisko stāvokli. Tāda subjektīva individualitātes maiņa ir drošākā psihisko slimību pazīme. Par nožēlošanu šāda maiņa notiek pa lielākai daļai ļoti lēni un tādēļ paliek neievērota.

Tagad iepazīsimies ar kritērijiem, kuras sniedz mums atbildi, vai zināma psihiska parādība ir, vai nav psihes slimība. Nav tādu procesu, kuri nebūtu atrodamā arī pie pilnīgi veselīem. Tā tad nav specifisku kritēriju, ar kuru palīdzību vien varētu atzīt zināmu psihisku stāvokli par slimību. Lai katrā atsevišķā gadījumā varētu nākt skaidrība par šo jautājumu, tad pamatīgi jāiepazīstas ar zināmas personas iedzimtību, attīstības gaitu un ārējiem apstākļiem, kuros notikuši psihiskās dzīves maiņa. Pie šī jautājuma noskaidrošanas jāņem vērā individa vecāku miesas un gara stāvokli, jo individa miesīgais un garīgais stiprums atkarājas no vecāku psihes stāvokļa. Īpaši tas jāsaņem par nervu sistēmu. Mēs mantojam netikai vecāku rakstura savādības, bet arī viņu vājības, viņu psihiskos defektus. Pie tam ne vārda šaurākā nozīmē vecāku slimības pāriet uz bērniem, bet gan ļoti stipri iespaido bērnu miesīgo un garīgo veselību. Tā uz bērnu psihē lielu iespaidu atstāj vecāku alkohols. Tāpat atstāj iespaidu ļoti liela starpība starp vīra un sievas vecumu, asins radniecība vīra un sievas starpā u.t.t. Bieži notiek arī, ka iedzimtība paliek itkā apslēpta bērna psihē, pie tam pietiek nelielu iemeslu, lai tā parādītos, pie tam gluži negaidīti.

Individiem ar sliktu iedzimtību afekti norisinās nenormāli un viņi līdzinās vairāk ārprātam kā fizioloģiskiem afektiem. Tādi individi zaudē savu pašapziņu un atmiņu. Ļoti sliktu iespaidu uz viņiem atstāj alkohols. Pietiek pat ļoti nelielu alkohola daudzuma, lai viņi zaudētu savu psihes līdzsvaru. Dažreiz sliktā iedzimtība parādās jo spilgti moraliskas vājprātības veidā. Ja arī iedzimtības apskatīšana katrreiz nedod vēlamos rezultātus, tad tomēr jāatzīst, ka pie cilvēkiem ar sliktu iedzimtību organisms atšķiras lielā mērā no citu cilvēku organisma. Viņu jūtas un tieksmes seko citiem impulsiem un viņām piemīt bieži instinktiivs raksturs. Par otru kritēriju mums varētu noderēt jautājuma noskaidrošana, vai pētamais subjekts nav atradies zem kāda gara vājības cēloņa iespaida. Pie tādiem kā mēs zinām pieder dažādi smadzeņu iekaisumi, galvas bojājumi un sma-

dzeņu strīcinājumi, nesamērīga alkohola lietošana, stipri dvēsoles savilņojumi u.t.t. Individu psihē dažādos dzīves periodos pieejama dažādiem iespaidiem, sevišķi dzimuma dzīves attīstības un izbeigšanās periodos.

Trešais kritērijs ir pārliecināšanās par smadzeņu bojājumiem attiecībā uz visām psihes nozarēm: prātu, jūtām un gribu, jo ir no ļoti liela svara izpētīt netikai nenormālos intelektuālos procesus, bet arī jūtu sfērā novērojamas savādības. Tāpat arī defektus individa funkcijās, kuras norāda uz gribas bojāšanos un atrodas tā tad slimīgā stāvoklī. Visu kultūras tautu likumi atzīst, ka nenormāls psihisks stāvoklis izslēdz individa pašnoteikšanās spēju un līdz ar to arī vainas pieskaitamību, lai par pamatu nevainībai uzskatītu prāta slimības, bet ne vienkāršus afektus.

Tagad tuvāki apskatīsim kādi procesi iznīcina individa vainas pieskaitamību. Tie ir: 1) kad par zināmas darbības cēloniem ir smadzeņu bojājumi; 2) kad psihē esošiem gribas motīviem, kuri uzskatāmi par nenormālās darbības tiešiem cēloniem, individs nespēj stādīt pretīm kādu tikumu, vai tiesisku priekšstatu, kurš to būtu atturējis no minētās darbības, vai kam vai nu šis priekšstats iznīcināts caur smadzeņu slimību, vai arī nespēj sasniegt individa apziņu priekšstatu asociācijas bojāšanās dēļ; 3) kad individa pašapziņa top kļūdaina, pamatodamās uz kļūdainiem priekšstatiem un jūtām. Šāds psihisks bojājums var saņiegt dažreiz tāds apmērus, ka individa agrākais "es" pārvēršas par citu, tā ka zināmu darbību var uzskatīt par izdarītu no citas personas, salīdzinot ar individa agrāko "es". Te juridiskā persona ir tā pati, bet psihiskā pavisam cita. Tā tad tik lielas psihiskas maiņas var notikt individuā. Šo maiņu konstatēšanu tiesa, saskaņā ar likumu, prasa no attiecīga eksperta - psihiatra, vai ārsta.

Tagad īsumā drusku tuvāk iepazīsīsim ar vainas pieskaitamību izslēdzošiem apstākļiem. Apskatīsim dvēseles slimības un starp tām kā pirmo melancholiju. Melancholiska stāvokļa raksturīgākā pazīme ir tā, ka individa nospiešanās gara stāvoklis ir ārēji nemotivēts. Šis ārēji nemotivētais nospiešanās un mocošais stāvoklis ir psihes bojājums, bet viņam mēdz pievienoties arī citi psihes bojājumi, ka slimīgi afekti, jūtu vilšanās, iluzijas, uzbāzīgas idejas un maldīgi priekšstatī. Visi šie jūtu un priekšstatu bojājumi dara nevēlamu iespaidu uz individa gribas spēju, vēlēšanām un tieksmēm, kuras apspiež, vai arī liek tām ļoti spēcīgi reaģēt pret psihiskām ciešanām. Ar melancholiju slimais atrodas arvien nospiešanās gara stāvoklī. Viņš pastāvīgi sajūt bēdas un ciešanas. Viss, kas agrāk darīja viņa dzīvi patīkamu, tagad viņā radattikai bēdas un ciešanas. Katra pārmaiņa paliecinā viņa dvēseles mokas. Viņš izvairas no sabiedrības un no izpriecām. Netikai viss apkārt notiekošais, bet arī iekšējie procesi rada tikai mocošas jūtas. Viss ko viņš dara, izliekas nejauks. Dažreiz šis mocošais sajūtas vietā iestājas pilnīga bezjūtība. Viņš no bēdām itkā pārkāpējies, zaudē beidzamo intresu pret visu, nav spēlīgs ne priecāties, ne bēdāties. Viņš atšķirts no pasaules un paliek vienaldzīgs pret visu, kas agrāk viņam bij mīļš un dārgs. Viņa stāvoklis ir tik nepanesams, ka viņš meklē izeju pašnāvībā. Arī nākotnē viņš neredz sev ne mazāko gaišumu. Ilgāki tādā stāvoklī pastāvēt rodas grūtsirdības

ABERTS. Rodas ārkārtīgi stipra un nepanesama dvēseles sāpju sajūta, pie kam domas koncentrējas tikai uz zināmas kategorijas priekšstatiem. Bieži vien parādās arī bailes, šausmas, izmisums. Tālāk raksturīgas melancholika pazīmes ir galīgs enerģijas trūkums un arī uzmanības trūkums, kas noved pie vientuļības un atteikšanās no katras nodarbošanās un sabiedrības. Dažos gadījumos viņa kustības tik lielā mērā paralizētas, ka pat iegribētas kustības pilnīgi iztrūkst. Viņš sēž pilnīgi klusu, bet ne ilgi - viņš sāk skaraidīt pa istabu, lauž rokas, plūc matus, pie kam visu to pavada bailes un grūtsirdība. Bieži notiek, ka melancholiki pārkāpj sodu likumus. Atrazdamies zem afekta iespaida viņi bieži vien mēģina atsvabināties no neapnesamā stāvokļa. Uz to spiež bezspēcības apzināšanās. Gribēdami pārliecināties, vai viņi tiešām nekā nespēj, viņi sāk psotīt visu, kas tiem gadas celā. Dažreiz viņus uz noziegumiem pamudina uzbāzīgas domas un idejas. Visos gadījumos, kur noziegumi izdarīti no melancholikiem kā pamata motīvs bijusi vēlēšanās atsvabināties no nepanesamā nospiedošā gara stāvokļa un tādai noziedzīgai darbībai piemīt tīri reflektīvs raksturs. Noziegumi, kuri izdarīti zem afektu iespaida bieži vien rada zināmu atvieglojuma sajūtu. Grūtsirdība itkā uz brīdi izzūd un noziegumu nožēlodams noziedznieks bieži pats atdodas tiesu varai. Dažreiz, apzinādamies, ka viņš varējis izdarīt noziegumu, melancholiki lūdz spert soļus lai tas nenotiktu. Noziegumi tiek izdarīti dažreiz pilnīgi apzinīgi, tomēr viņi izslēdz vainas pieskaitamību, jo par izvēles brīvību te nevar būt ne runas. Tā tad šie noziegums izdarīts uz slimīgu motīvu pamata, arī gadījumā ja noziedznieks apzinājis viņa sekas un sodamību. Ja slimais būtu varējis citādi just un domāt, tad viņš būtu arī citādi darbojies, saka kāds ievērojams psihologs. Tādos gadījumos nedrīkst

aprobežoties ar noziedzīgās darbības un motīvu apsvēršanu vien. Nedrīkst tikt maldināti no slimības pazīmju iztrūkšanas. Par izejas punktu jāuzskata stāvoklis, kāda noziedznieks atradies pirms darbības. No liela svara konstatēt, vai viņa psihē nav stipri mainījusies pirms nozieguma. Cik pekšns un briesmīgs arī nebūtu noziegums, arvien priekš viņa notiek liela un mocoša cīņa ar jaunām tieksmēm un motīviem. Tāda darbība pēc būtības

ir nospiedošo afektu reflekss, Nav ne mazāko šaubu par to, ka šādas darbības momentā brīva griba ir iztrūkusi un noziedznieks atdevies pilnīgi zem afekta iespaida.

Šeit būs kāds piemērs. Kāds akmeņkalējs atgriezies vakarā no darba mājās. Viņu ceļā satikuši vairāki cilvēki, kuri vēlāk liecināja, ka viņš bijis pilnīgi normalā stāvoklī. Pārnācis mājās, viņš sēdējis viens ar bērniem un tos noņāvējis. Pēc tam viņš kaimiņiem žēlojies par stīborām vēdera sāpēm. Vēlāk viņš mēģināja izdarīt pašnāvību, jo nācis pie apziņas ļoti nožēloja izdarīto un nevarēja iedomāties, kā viņš to varējis izvest. Cietumā viņš dažreiz žēlojās par vēdera sāpēm. Izpētot tuvāki viņa dzīvi izrādījās, ka viņš audzis nabadzībā un jau bērnībā sācis zagt. Dažus mēnešus pirms nozieguma viņš atlaists no darba un nostādīts policijas uzraudzībā, jo j aizdomas, ka viņš izdarījis kādu zādzību. Par to viņš bijis ļoti sarūgtināts un diezgan bieži bijis drūmā gara stāvoklī. Pie visa tā vēl pievienojās biežas vēdera sāpes un kāju trīcēšana. Viņš bieži raudājis un pat mēģinājis nonāvēties. Tomēr ģimenes liktenis viņu no tam atturēja. Tad viņam radās vēlēšanās nosist bērnus, sievu un pēc tam pats sevi, lai ģimenei nebūtu jācieš trūkums. Tomēr to viņš nav varējis izdomāt līdz galam. Arī rītā pirms nozieguma viņš domājis, ka nespēs to izdarīt. Viņu notiesāja uz ievietošanu vājpātīgo namā. Tur novēroja, ka viņš bieži cieš no melancholijas. Viņš ilgojies būt pie saviem nosistiem bērniem, raudājis, laužījis rokas u.t.t. Šis gadījums spilgti raksturo melancholisma pazīmes, lai gan viņš citādi vesels un arī psihiski uzskatāms par veselu. Še, kā mēs redzam noziegums pastrādāts melancholijas uzliesmojuma brīdī.

Tālāk apskatīsim m a n i j u, kurā ir pretēja melancholijai. Kamēs melancholiju raksturo psihisko procesu lēna norisināšanās un pat apstāšanās, manija turpretim raksturīga ar dvēseles dzīves paaīlātību, kurā parādās tieksmju un vēlēšanos pieaugšana un realizēšana. Cilvēkam, kas pārņemts no manijas ir jautrs, priecīgs gara stāvoklis. Viņam liekas piemētam neāzsmelami spēki. Ja melancholīķi pavadā sāpīgas izjūtas, tad maniķi turpretim atrodas arvien ļoti priecīgā jūtonā. Pasaule, kurā melancholīķiem liekas tumšās krāsās, priekš maniķa ir ļoti jautra un pievilcīga. Ja melancholīķis cenšas izvairīties no sabiedrības, tad ar maniķu slimais gluži otrādi meklē jaunus iespāidus, tiecas pēc sabiedrības un ienīst vientulību. Enerģijas pārpilnība rada pie viņiem pārvērtību personā. Viņi apzīmē sevi par ļoti stīprietem un spējīgiem un iedomājas sevi par bagātām, augstu stāvoklī ienemošām personām, Dieva izredzētiem u.t.t. Psihes intelektuālās spējas pie maniķiem stīpriet traucētas, kas izskaidrojams ar ideju un priekšstatu ātru maiņu un asociāciju. Domāšana top sekla, jo viņa nespēj sekot priekšstatu rindai, kuri ar lielu ātrumu norisinās viņa psihē. Nemazākā mērā traucēta arī gribas spēja. Tieksmju ir ļoti daudz, kurās izteicas darbībā, jo viņš cenšas tās tūlīt realizēt. Ja slimība sasniedz savu augstāko pakāpi, tad viņa zaudē savu psihisko raksturu. Manijai piemētošās slimīgās parādības ir par iemeslu dažādiem likumu pārkāpumiem. Tas noved maniķus bieži sadursmē ar kriminallikumiem, savīšķi, kad parādās dzimumu tieksmju pastiprināšanās. Kad slimība pilnīgi attīstījusies, tad viegli konstatet, ka zināmais indivīds ir garīgi slim, bet slimības sākumā maniķi ļoti grūti atšķirt no vesela. Tad slimais ar savu uzvešanos ļoti maz atšķirās no normaliem un viņa jautrību un paaīlātību uzskata par rakstura savādību. Tomēr arī tad viņa darbībai ir slimīgi motīvi un tāda darbība ir pataloģisku procesu rezultats. Indivīdu vadošie un kontrolejošie tikumiskie un tiesiskie principi pie maniķiem novērojami kā ļoti vāji un dažreiz pat nav konstatējami. Slimā raksturā novērojams dziļš lūzums un novirzīšanās uz ļauno pusi. Maniķu darbība tā tad norisinās zem slimības iespaida un kā tāda izslēdz vainas pieskaitamību, Tādēļ vajadzīga attiecīga psihiatriska un psiholoģiska ekspertīze, lai slimību konstatetu mazāk uz āru izteiktos gadījumos, kad slimo varētu u skatīt arī par normalu.

Tagad paaēvedīšu raksturīgu manijas piemēru. Kādā Elizejas sādžā ieradies vīrs, krs uzdevies par ārstu. Viņš izdarījis pavisam nemākulīgu operāciju pie kāda sādāžas zemnieka, pie kam pierādījis pilnīgu medicīnisku zināšanu trūkumu. Operētais zemnieks pēc operācijas nomiris. Pēc tam viņš turpinājis staigāt pa apkārtnes sādžām uzdodamies gan par ārstu, gan profesoru. Pēc apcietināšanas noskaidrojot viņa īsto profesiju izrādījās, ka viņš bijis friziers. Arī tad vēl viņš sevi uzskatījis par ļoti veselu, ar daudz spējām un zināšanām u.t.t.

Tagad apskatīsim ā r p r ā t ī b u (pomešatjelstvo). Vēl nesen atpakaļ psihiatri domāja, ka ir tikai divas galvenās dvēseles slimības, proti melancholija un manija un ka citi prāta sfēras traucējumi kā halucinācijas, iluzijas u.t.t. uzskatāmas par šo divu pamata slimību sākām. Vēlāk neapšaubami pierādījās, ka ļoti daudzos gadījumos psihes darbības bojājumi attīstās pilnīgi neatkarīgi no minētām slimību formām, ka attīstās pilnīgi patstāvīga slimība, kuru mēdz nosaukt par pirmatnējo ārprrātību. Bez tam ir vēl kroniskā ārprrātība, kurā attīstās un norisinās kā pakāpeniska prāta sajukšana. Starp kroniskās ārprrātības formām savukārt jāizšķir raksturīgākās un visvairāk dzīvā novērojamās. Starp pēdējām mināma religiskā ārprrātība, kuras pamata motīvi ir reliģiski pārdzīvojumi un idejas. Šai slimībai bieži padotas personas ar vājām prāta spējām, kuras no bērnu dienām tiekušās pēc visa noslēpumaina un

brīnišķa, kurām parādas dažādas dzirdes un redzes halucinācijas. Bieži viņi redz Dievmāti, Kristu un visam tam pievienojas dzirdes halucinācijas, kurās pasludina viņiem uzlikto misiju. Vīrieši uzskata sevi par lielākai daļai par praviešiem. Viņi nereti iet tautā un ar savu priecās mācības sludināšanu savilpo plašākas tautas masas. Būdami lieli fanātiķi, viņi dažreiz nonavē savus pretiniekus, kurus uzskata par antikristiem. Kā raksturīgākā reliģiskās ārprātības pazīme ir intellektuālās darbības sabrukšana. Otrā ļoti izplatītā vājprātības forma saistīta ar vajāšanas idejām. Viņa attīstas ļoti lēni. No sākuma ir tikai nemierīgs gara stāvoklis un tikai pēc tam nāk halucinācijas un beidzot vajāšanas idejas. Šinī slimības periodā bieži notiek liels lūzums slimā psihē. No vajātiem viņi bieži vien pārvēršas par firstiem, karāļiem, miljonariem u.t.t. ~~Šīs ārprātības formas izbeidzas ar idiotismu.~~ Aākumā slimā izturēšanās pret iedomātiem vajātājiem pilnīgi pasīva. Viņi bēg, slēpjas, ~~šīs ārprātības formas izbeidzas ar idiotismu.~~ Tālāk viņi sāk draudēt, aicina sev palīgā policiju un vēlāk pāriet uz varas darbiem. Savus iedomātos vajātājus viņi bieži vien noslepka-vo ar ļoti lielu apdomību kā ciltvēki, kuri jūtas apvainoti visdziļākās dvēseles jūtās. Dažreiz viņi noslepka-vo pavisam nepazīstamas personas, lai nonākuši uz apsūdzēto sola viņi varētu citiem rādīt cik daudz viņi cietuši no vajātājiem. Šie slimie visvairāk bīstami sabiedrībai, lai gan bieži vien par slimiem viņus atzīst tikai pēc pastrādātā nozieguma. Bez šīm divām ārprātības formām jāatzīmē vēl t.s. erotiskā ārprātība, kad psihes saturs grozās vienīgi ap mīlu. Tālāk slimīga tiesāšanās kāre, kuŗa ved pie nebeidzamiem tiesu procesiem. Tad vēl pazīstama ir iedzimtā ārprātība, kuŗa sāk attīstīties jau agrā jaunībā un kuŗa ir iedzimtas izvirtības rezultāts. Bez šīm ārprātības formām ir vēl spēji attīstošās ārprātības. Šī atšķiras no kroniskās ārprātības caur to, ka slimība attīstās ļoti strāuji. Pie visām ārprātības formām slimie padoti afektiem, vai nu uzbudinošiem, vai nospiedošiem, caur ko viņi bieži stipri līdzinās melancholiķiem. Kas attiecas uz ārprātīgo vainas pieskaitāmību, tad protams, ka tā attiecībā uz slimiem ir pilnīgi izslēgta. Te būs vajāšanas ārprātības p i e m ē r s, ar kuŗu slimo ļoti daudzi. Kāds vīrs nonāvējis kādu pilsētas lielākas aptiekas īpašnieku. Arī cietumā viņš iedomājies, ka otrs arestants viņu vajā un tādēļ kad otrs gulējis ar akmeni devis tam spēcīgu triecienu pa galvu.

Vēl kāds piemērs. Kāds lielāks tirgotājs smagi piekāvis kādu advokatu. Izrādījās, ka viņš domājis, ka advokats vainīgs pie viņa neveiksmēm tirdzniecībā. Viņš bijis diezgan bagāts, bet piepeši nonācis naudas grūtībās. Tad viņš pārliecībā, ka advokats vainīgs, to iesūdzējis. Kad tiesa viņa sūdzību kā nepamatotu atraidījusi, viņš sācis arī tiesnešus uzskatīt par saviem ienaidniekiem. Pēc tam viņam nēsot nekas cits atlicies kā pārmācīt minēto advokatu ar dūrēm.

Tagad esam apskatījuši dažādus gara slimību veidus, tomēr vienu vēl nēsam apskatījuši. Tā ir tā saucamā istā jeb rāzonējošā ārprātība. Galvenā pazīme pie slimiem ar šo ārprātību ir pilnīgi greiza loģika. Loģiskās spriešanas aparāts pie viņiem no ārējās puses raugoties liekas pilnīgi vesels, bet pamata punktu principi pilnīgi ruinejušies. No formelā viedokļa raugoties domāšanas spējas parādās, bet ne gluži loģiskā veidā. Lai gan pie šiem slimniekiem tiek stipri vien traucēta un manāmas lielas pārmaiņas jūtu sferā, tomēr tas nekrīt tik lielā mērā acīs. Tādēļ lai varētu konstatēt slimos jāgriež galvenā vērība uz loģiskās spriešanas veidu. Citu nekādu slimības pazīmju neatrodam un viņus grūti atšķirt no veseliem. Tādēļ bieži tikai pēc nozieguma izdarīšanas ārsti un eksperti-psihiatri konstatē šo slimības veidu. Vislabāki ar šo slimības veidu var iepazīties no kāda krievu profesora atstāstīta gadījuma ar kādu jaunekli. Šis jauneklis kādreiz atnācis daudz vēlāk mājās kā parasti un tēvs viņam taisījis piezīmi, ka nevajadzējis nokavēt pusdienu. Itkā atbildēdams, jauneklis piegājis pie loga un izsitis dažas rūtis. Taisnodamies viņš ļoti pārliecinošā veidā mēģinājis tēvam iestāstīt sekošo. Tā ka pusdienas uz katru personu izmaksā apmēram 1 rubli 20 kapeikas, bet viņš tās esot ēdis citur un tagad tās viņam nevajagot un tā ka viena rūtis maksā apmēram 20 kapeikas, tad viņš esot tikai izsitis rūtis par to zumu, cik vērts ne-ēstās pusdienas un tēvam patiesībā nēsot ko uztraukties.

Tālāk nolasīšu vēl ļoti raksturīgu gadījumu. Kāds jauneklis nonāvējis kādu tirgotāju. Liotas apstākļi norisinājušies sekoši. Veikalā ieradies kāds jauns cilvēks un gribējis runāt ar īpašnieku. Iegājis viņa kabinetā jauneklis izšāvis uz tirgotāju. Izdzirdot šāvienu troksni tirgotāja sieva devusies kabinetā. Arī uz viņu jauneklis izšāvis un tāpat uz kādu zemnieku, kuŗš tai laikā bijis veikalā. Tad viņš īkā apmierinājies un zemnieks papēmis no viņa revolveri. Policijā pie viņa neatrada nekādus dokumentus un viņš pats paskaidroja, ka nezinot kas viņš pats esot. Beidzot tomēr izzināja viņa personību. Noslepka-vo tirgotāja rokā atrada sekoša satura zīmīti. Lai palīdzētu kādam cilvēkam, jauneklis lūdz no tirgotāja 80 rubļus. Naudu viņš pēc zināma laika atdošot. Ja tirgotājs nedošot, tad viņš to nonāvēšot. Šo zīmīti jauneklis iedevs ienākot kabinetā tirgotājam. Tas to izlasījis protams viņa lūgumu noraidījis. Tad jauneklis izšāvis. Izrādījās, ka nauda bijusi vajadzīga jauneklā brālim, kuŗš gribējis paplašināt savu uzņēmumu reiz jauneklim prasījis, vai nevarot kur dabūt 80 rubļus. Jauneklis apsolījis. Viņš paskaidroja, ka

tirgotāju nošāvis kā cilvēku, kuram nēsot sirds. Jauneklis arī esot nācis pie slēdziena, ka nonāvēt sevi esot grēks, bet nonāvēt citus nēsot grēks. Šis gadījums ir ļoti spilgts rezonējošs ārprātības piemērs. Mēs redzam, ka minētais jauneklis var spriest, bet viņa spriešanas izejas punkti pilnīgi citādi kā normalam cilvēkam. Tādi slimie nāk ļoti bieži priekšā ikdienišķā dzīvē, bet viņiem piegriež tikai tad vērību, kas viņi pastrādā noziegumu.

Tagad pāriesim uz 4. apstākļu grupu, kura izslēdz vainas pieskaitāmību. Apskatīsim t.s. bez apziņas jeb nesamānas stāvokļus, kuri atšķiras no gara slimībām šaurākā vārda nozīmē. Šie bezapziņas stāvokļi pārejoši, bet tā ka indivīds zaudē viņos savu pašapziņu, tad viņi uzskatāmi arī par vainu izslēdzošiem. Lai gan tādos apstākļos indivīds nevalda par savu prātu, tomēr pateicoties viņa subjektīvām jūtām, viņa psiche ir saistīta ar ārpasauli un viņš var pastrādāt noziegumus, par kuriem viņš nekad nezina un tos itkā sapnī pārdzīvo. Visa viņa darbība ir pilnīgi automātiska un bez brīvas gribas tādēļ viņš arī nav par to atbildīgs. Pie tādiem stāvokļiem pieder arī indivīda psichiskais stāvoklis staro pilnīgu miegu un atmodu. Indivīda saprašana ne tūlīt sāk funkcionēt, apziņa ir vēl miega stāvoklī un satur priekšstatus un jūtas, kuras viņa miegā pārdzīvojis. Šis jūtas spēj izsaukt kustības un indivīds spēj pastrādāt arī noziegumus. Ir bijuši gadījumi, kad cilvēks uzdozdamies pēc briesmīga sapņa un gribēdams aizsargāties pret sapnī esošiem uzbrucējiem, ir noslepkavojis līdz ar viņu guļošus cilvēkus. Indivīda darbība, kura notikusi bezapziņas stāvoklī nav sodāma. Dažreiz rodas sevišķas grūtības izpētīt šādu stāvokli, sevišķi ja tas nevelkas ilgi. Še galvenā vērība jāpiegriež jautājumam, vai pētāmais nav agrāk bijis līdzīgā stāvoklī un stingri jāievēro, vai noziedzīgās darbības moments sakrīt ar atmošanās momentu. Tālāk mums jāapskata t.s. mēnešsērdzība. Šis ir līdzīgs stāvoklis, kad pašapziņas pilnīgi iztrūkst un pārtraukta ārējo sajūtu uztņēmība. Zināma smadzeņu sajūta ar priekšstatusiem un jūtām tomēr norisinās, kura izteicas uz āru kustībās, pie kam šis kustības indivīds neapzinās. Par visu pārdzīvoto tādā stāvoklī un pastrādātiem darbiem viņam neuzglābjas nekādas atmiņas. Viss izliekas tikai par sapni. Dažreiz atkārtoties šādam stāvoklim slimais atceras iepriekšējos stāvokļos notikušo, caur ko notiek itkā slimā psihes divkāršošana. Medicīniskā literatūra sniedz piemērus, kur noziegumi izdarīti no mēnešsērdzīgiem. Mēnešsērdzība ir nervu slimība un pa lielāku daļu parādas jaunībā. Viņa ir kroniska. Noskaidrojot jautājumu katrā konkrētā gadījumā jāņem vērā apstākļi, ka mēnešsērdzīgā darbība var būt mērķim piemērota un neatšķiras dažreiz no normala cilvēka darbības. Tomēr šis pēdējais apstāklis nebūt neizslēdz mēnešsērdzību. Mēnešsērdzībā izdarīto noziegumu galvenā pazīme ir tā, ka mēnešsērdzīgais neatceras nekādu faktu, kas notikuši nozieguma momentā. Pats par sevi saprotams, ka viņš nav arī atbildīgs par mēnešsērdzībā pastrādātiem darbiem. Tālāk apskatīsim nesamānas stāvokļus pēc saģiftēšanās un kuri arī izslēdz vainas pieskaitāmību, lielākā, vai mazākā mērā. Tādus stāvokļus bieži rada saģiftēšanās šaur alkoholu un citiem narkotiskiem līdzekļiem. Dzērumā stāvoklis pēc būtības ir mākslīgi radīta prātā jukšana un raugoties pēc ienemtā alkohola daudzuma un indivīda organiskās uzbūves, var būt dažāds. Galvenā kārtā mums jāizšķir ātri pārejošo un kronisko dzēruma stāvokli. Kā raksturīgākā kroniskā alkoholisma pazīme jāuzskata dzēraja moraliskā vājpātība, kura parādas etisko un estetisko dpriedumu pakāpeniskā izzušanā kā arī visas intelektuālās sfēras sašaurināšanā un aptumšošanā. Bez tam ir pazīstama otra saģiftēšanās forma jeb pārejpšā ārprātība, kura pazīstama kā dzēraja trakums - "delerium tremens". Šis ārprātības tiešais iemesls ir caur alkohola lietošanu smadzeņēs notiekošās organiskās maiņas. Šis dzēraja trakums parasti norisinās kā mērena ārprātība vai melanholijs, kam pa lielāku daļu pievienojas roku un kāju trīcēšana. Raksturīgs priekš šīs slimības ir tas, ka slimais pa lielāku daļu redz dažādus kukaiņus un mazus dzīvniekus, kuri tam no visām pusēm mācas virsū. Bieži vien pie šīm redzes halucinācijām pievienojas dzirdes halucinācijas. Tomēr nereti pie šīs slimības slimais līdz zināmam mēram spējīgs trupināt savu ikdienišķo darbu. Kas attiecas uz dzērumā izdarītiem noziegumiem, tad to ir ārkārtīgi daudz un viņu skaits progresīvi pieaug. Tā Anglijā 4/5 no visiem kriminalnoziegumiem izdarīti zem alkohola iespaida. Pats par sevi saprotams, ka ne visi šie noziegumi var tikt uzskatīti par izdarītiem psihiski slimā stāvoklī. Tādēļ jautājumu, kur sākas slimība un beidzas tikumības sabrukums jāizšķir ar lielu rūpību. Ja alkohols radījis psihes bojājumus, tad izšķirt jautājumu par vainas pieskaitāmību nav grūti, jo pats par sevi saprotams, ka indivīds, kurš atradies zem alkohola iespaida nav vainojams. Daudz grūtāk nākas izšķirt jautājumu kroniskā alkoholisma gadījumos, kad atbildības spēja ļoti apšaubama. Tādi gadījumi prasa no mums katrreizēju vispusīgu izpētīšanu. Tādos gadījumos jāraugas kā uz indivīda intelektuālām vajībām, tā arī un viņa tikumisko jūtu pagrīšanu. Līdzīgi alkoholam var saģiftēties arī ar morfiju, kokainu, opiju u.t.t., kuru ilgstoša lietošana arī rada dažādus psihes bojājumus, zem kuru iespaida pastrādā dažādus kriminalnoziegumus. Visbiežāki dzīvē novērojama saģiftēšanās ar morfiju un pēdējā laikā ar kokainu, kas novērojams galvenā kārtā pie bagātākām lauku šķārām, jo nabagie viņus nespēj iegādāt. Galvenās pazīmes pie saģiftēšanās ar morfiju un

kokainu ir sekošas: 1) vispārīga organisma novājināšanās un iekšējo orgānu bojājumi, 2) roku un kāju trīcēšana un nedroša streipulošana soļojot, 3) psihiskās deģenerācijas simptomu parādīšanās kā tikumisko jūtu pagrimšana, enerģijas un uzņēmības gara pamazināšanās kā arī vieglprātība un paviršība, 4) gribas spējas novājināšanās, kurās arvien padodas tieksmēm iegūt vajadzīgo ģifti, lai arī pie tam būtu jāizdara blēdības un zādzības. Šādi narkotiski spējīgi izdarīt dažādus kriminālnozieģumus, sevišķi tad, ka viņiem ģifts. Tādos brīžos viņu psihes stāvoklis pilnīgi nenormāls un tādēļ arī viņiem trūkst vainas pieskaitāmības. Tālāk jāpiezīmē, ka nesamaņas stāvokli var rasties arī pie dažādām slimībām. Kā piemēram pie augstas temperatūras. Visiem pazīstama lieta, kas nervozas dabas cilvēkus nomāc dažādi murgi un halucinācijas. Šādos brīžos viņi nereti pastrādā slepkavības, zādzības u.t.t. Bieži nāk priekšā bērnu slepkavības dzemdēšanas laikā. Tādi stāvokli var tikt pielīdzināti dzērāja trakumam. Pats par sevi saprotams, ka šeit vainojamības nevar būt. Te būs kāds piemērs, kur ļoti augsta temperatūra var būt par cēloni nesamaņas stāvoklim. K. 30 gadus vecs uzturējies pirti pie ļoti augstas temperatūras vairāk kā pusotras stundas. Atgriezies mājās viņš iekritis nesamaņas stāvoklī, kurš vilciet apmēram pus stundu. Šai stāvoklī viņš sācis saduazīt visas lietas, kas tam gadījušās ceļā un kādu vecu sievieti, kas turpat dzīvojusi un mēģinājusi viņu aizkavēt, ievainojis. Pats viņš pēc samaņas atgriešanās stāsta, ka jutis visu laiku sāpes.

Tālāk apskatīsim e p i l e p s i j u un h i s t e r i j u.

Epilepsiju jeb vienkārši krīstamo kaiti izšķir divējādās veidos kā lielo un mazo. Pirmā iesākas parasti ar spēju un negaidītu iekliegšanos, slimnieks nokrīt pie zemes, zaudē samaņu un viņu sāļ mocīt kramoņi. Pie mazās epilepsijas samaņas zaudēšana turpinājas neilgi, kramoņi neiestājas un slimais parasti pat nepakrīt. Nespecialistiem pat grūti noteikt slimos ar mazo epilepsiju. Novērojumi rāda, ka epilepsijas gadījumos slimo psihē stipri bojāta. Pie lielākās daļas epileptiķu novērojama visas viņu personības maiņa, ko apzīmē par epileptiski-psichisko deģenerāciju. It sevišķi tas parādas pie viegliem paaugstinātiem uzbudinājumiem, kuri arvien tiecas izvērsties patoloģiskā afektā. Bez tam pie slimā novērojami dažādi kroniski defekti, kas augstāko estētisko un etisko principu samazināšanās un bieži vien to pilnīga iznīcināšana. Slimie top ļauni, rupji, atriebīgi u.t.t. un mājas dzīvē ļoti bieži izrādas par tiraniem. Arī prāta spējas top vājinātas. Domu un intresu apjoms top šaurāks. Ir arī izņēmuma gadījumi, kur prāta spējas paliek nebojātas. Ar šo slimību slimojušas ļoti daudz ievērojamas personas kā Napoleons, Muchameds, Jūlijs Cezars, arī Dostojevskis, kuri visi lielākā, vai mazākā mērā bijuši epileptiķi. Nereti pie epileptiķu psihiskās deģenerācijas novērojama liela grūtsirdība un bailošana halucinācijas. Raksturīgs arī apstāklis, ka pa lielākai daļai epileptiķi ir arī fiziskā ziņā izvīrtuļi. Ļoti bieži pie viņiem novērojam dažādus fiziskus defektus kā galvas kausa nenormalības, ķermeņa asimetriju u.t.t. Šie defekti sastopami tik bieži, ka psihiatri uzstādījuši pat vispārēju aksiomu, ka visi epileptiķi ir asimetriski". Bez šiem epileptiķu pastāvīgiem psihiskiem un fiziskiem defektiem, kuri uzskatāmi par fiziskās un psihiskās struktūras piederumiem, pie viņiem novērojami arī ātri pārejoša psihiska epilepsija, kura velkas dažas stundas, vai dienas. Viņa iestājas krītamā kaites vietā un ir tās psihiskais ekvivalents. Šī ekvivalentas formas ir ļoti dažādas, kādās viņa iestājas. Viņa dažreiz parādas kā dziļa apziņas aptumšošanās tā ka par pašu slimības procesu slimais neko neatceras vēlāk. Dažreiz atrazdamies slimībā viņš izdara dažādas kustības, dažreiz nekaitīgas, dažreiz kaitīgas citiem. Tas ir t.s. epileptiskais autohominisms jeb transs. Franču psihiatri stāsta par kādu augstāku ierēdni, kurš atrazdamies pilsētas domes sēžu zālē, aizgājis projam nepapēmdams savu cepuri, pēc tam atnācis atpakaļ un turpinājis līdzdalību, absolūti nezinādam, ka atstājis zāli. Tālāk gadījums ar kādu muzikas skolotāju, kuram vajadzējis atteikties no stundu pasniegšanas, jo uznākot epilepsijai, viņš afvien sācis izģērbties savu skolnieču klātbūtnē. Šās psihes autonomisms var turpināties dažas minutes, vai arī vairākas dienas. Šādā stāvoklī slimie izdara ļoti sarežģītas un nepiemērotas kustības. Dažreiz viņi pat aiziet ļoti tālu no savas dzīves vietas, bet nekā neatceras. Daži no slimiem šai stāvoklī pārdzīvo nepārvāramas tieksmes uz zādzībām, slepkavībām, dedzināšanām u.t.t. Psihiskā epilepsija pa lielākai daļai iesākas pēkšņi, dzīzi sasniedz kulmināciju un pēc dažām stundām izbeidzas ar stipru psihiskās darbības nospiestības sajūtu. Pa slimības laiku viņu psihē pilnīgi aprobežota. Viņi neatbild uz jautājumiem, jūtas sevi ielenktus un uz nāvi apdraudētus un aizsargājas nereti ar mežonīgu trakumu. Dažreiz tiek krīt virsū garām ejošiem un izdara zvēriskas slepkavības. Šāds novērojamais trakums padara tos par bīstamākiem no visiem gara slimniekiem. Kā uz raksturīgu epileptiķu pazīmi, jāizrāda uz viņu reliģiozitāti, caur ko izskaidrojams, ka viņu halucinācijas ir bieži reliģiska saturs. Tādām epileptiķu halucinācijām ir dažreiz liela vēsturiska nozīme. Lai atceramies Muchamedu, kura epilepsija likusi pamatu veselai reliģiskai kustībai, tāpat (kā liekas) Svernburģs, kurš apzīstams kā dažādu mistisku biedrību dibinātājs. Attiecībā uz vainas pieskaitāmību, jāsaka, ka gadījumos kad epilepsija nav saistīta ar noteiktiem psihes bojājumiem, mums jābūt arvien nomo-

dā, lai atrastu gara slimības pazīmes. Pie tam mums nav nekādas garantijas, ka slimais nav padots psihiskai epilepsijai, kurā paliek bieži vien no klātesošiem apslēpta.

Tagad noslasīšu dažus piemērus. Kāds zemnieks nositis savu sievu un 3 bērnus. Pie viņa pirms tam nevarēja novērot nekādu slimības pazīmju. Viņš dzīvojis jau 10 gadus pilnīgā saskarē ar sievu. 8 gadus pirms nozieguma viņam bijuši lieli psihiski uzbudinājumi, kuru sekas parādījās kā asinu saplūšana galvā. Vēlāk bij novērojama tikai galvas reibšana. Kādreiz viņš ļoti uztraucies, kad ieraudzījis nedzīvu laķi. Nozieguma dienā viņš izlicies kā ļoti sabaidīts no kaut kā. Viņam līcies, ka viņa kaimiņš atnācis pie viņa un grib tam kaut ko izdarīt. Dažas dienas pirms nozieguma viņš redzējis sapni, ka kaimiņš paņēmis no viņa dažas grāmatas. Otrā dienā viņš ieradies pie kaimiņa un prasījis lai atdod viņa grāmatas. Tomēr, kad kaimiņš aizrādījis, ka nav grāmatas ņēmis, viņš arī pats pārliccinājies, ka kļūdījies. Pēc tam viņš atgriezies mājās un apgulies dienviņu. Pēc kādas stundas viņš uzcēlies, paņēmis sirpi un izgājis laukā. Viņš bijis ļoti uztraukts un citi mēģinājuši viņu apmierināt. Viņš sacis kliegt, ka citi viņu gribot nogiftēt. Kad viņa sieva to sākusi lūgt lai paliek mierā, viņš tai uzbrucis. Sieva aizbēgusi, bet vēlāk atgriezusies ar dažām sievietēm. Slāmnieku apmierinājis kāds cits zemnieks, kurš uzlūdzis viņu pie sevis uz kafiju. Tad viņš aizgājis pie kāda pazīstama un lūdzis aizlienēt sirpi. Šai laikā viņš galīgi sajucis. Viņam līcies, ka visi citi zemes īpašnieki nomiruši un viņš tagad ir visas zemes vienīgais īpašnieks. Atgriezies mājās, viņš teicis, ka sieva viņu sagūlītejusi. Viņš satvēris sievu, iznesis ārā, paņēmis akmeni un devis ar to sievai pa galvu. Kad piesteidzusi citi, tad viņš teicis, ka laikam tie gribot viņu nodot. Pēc tam viņš ieskrējis atpakaļ mājā, paņēmis krāsns krukli un ar to nositis sievu un 3 bērnus. Tad viņš uzkāpis uz nama jumta un nolēcis, domādams, ka māc laisties. Arī cietumā viņa nenormalais stāvoklis nepārgājis. Pēc laika tomēr viņš sācis ļoti bēdāties un nožēlot padarīto. Viņš stāstījis, ka pirms nozieguma viņam parādījusies parādība, kas teikusi, lai viņš nositot savu sievu. Arī vēlāk cietumā viņam rādījušās dažādas parādības. Šinī piemērā skaidri redzama slimības gaita, ar visām slimā sajūtām pirms un pēc nozieguma. Šis ir viens no spilgtākiem piemēriem.

Pa lielākai daļai nāk priekšā gadījumi, kur ļoti grūti noteikt slimību. Tikai pēc ilgākas novērošanas top skaidrs, ka darīšana ar epilepsiju slimu cilvēku. Daudzos gadījumos nav nekādu norādījumu, kas būtu īstais iemesls pie nozieguma pastrādāšanas. Bieži var iedomāties, ka tas pastrādāts no garā vesela cilvēka. Daudzos gadījumos ļoti grūti konstatēt slimību, jo slimais slimo ar epilepsiju apslēptā veidā. Pirms un pēc nozieguma viņš ir vesels, bet noziegumu pastrādā slimā stāvoklī. Te būs šāds piemērs. Kāds kareivis dienesta laikā izdarījis dažādas savādības. Tā piemēram viņš bieži bez kaut kāda iemesla izgājis no ierindas, pie šaušanas aizmiedzis acis u.t.t. Kādreiz viņš nevienam neko nesakot atstājis kazarmes un devies pa ceļu prom. Kad viņu aizturēja, tad viņš nevarēja dot nekādus paskaidrojumus, kas viņu pamudinājuši doties prom no kazarmēm. Šāds gadījums atkārtojies arī otru reizi. Pēc tam viņu nodeva kara tiesai par dezertēšanu. Arī izmeklēšanā viņš nav varējis dot nekādus paskaidrojumus. Kara tiesa viņu atzina par idiotu, bet augstākā instance nē, jo izņemot minēto savādo rīcību, viņš izrādījis normāla cilvēka spējas. Viņš dzimis no veselīem vecākiem, dabūjis labu audzināšanu. Pēc tam viņš iestājies darbā pie kāda zemkopja, par kuru vēlāk žēlojies, ka tur ar viņu apgājušies slikti. Viņš žēlojies arī par galvas sāpēm, locīklu trīcēšanu un bieži vien viņam uznākusi itkā nesamaņa un viņš apstājies vārda vidū uz dažām sekundēm. Kad viņam kaut ko paaugstinātā balsi pasaka, tad viņš sāk trīcēt itkā no bailēm. Šis gadījums mums rāda epilepsiju, kurā nav krasi izteikta. Šādi gadījumi nāk bieži dzīvē priekšā un pa lielākai daļai paliek nepamanīti arī tiesu praksē. Tikai beidzamā laikā viņiem sāk piegriest lielāku vērību.

Tagad aplūkosim tā saucāmo histeriju, kura tāpat kā epilepsija zināmos gadījumos izslēdz vainas pieskaitāmību. Viņiem gandrīz vienmēr sako elementari psihes bojājumi, bet bieži vien viņi pāriet arī pastāvīgā dvēseles slimībā. Galvenās histerijas pazīmes šādas: ātra uzbudināšanās, sliktas gara stāvoklis, pie tam ārēji nemotivēts, kaislību pārsvars psihiskā dzīvē, neapmierinātība, nemotivēta gara stāvokļa pārmaiņa, slimīgas tieksmes, vai riebjums pret zināmu personu. Bez tam prāta sfērā novērojama nepareiza priekšstatu izcelšanās, gribas sfērā - pilnīgs gribas un enerģijas trūkums, caur ko bieži izskaidrojama vēlēšanas maiņa, nedrošība pie motīvu izvēles un pilnīga vienaldzība pret svarīgām dzīves ietresēm. Slimībai progresīvi attīstoties slimais bieži vien nonāk uz noziedznieku sēla. Slimīgs gara stāvoklis, patoloģiskas egoisms, vieglā uzbudināšanās bieži vien ir par cēloni personīgiem apvainojumiem, noslavas celšanai un nepatīcām liecībām. Histerisku afektu turpinas ilgāki kā pie veselīem. Nemotivēta antipātija pret citiem noder bieži vien par cēloni smagākiem noziegumiem. Pat mātes mīlestību histerija var pārvērst par slimīgu riebjumu pret saviem bērniem un novest pie bērnu spīdzināšanās. Tālāk jāizrāda uz tieksmi griezt uz sevi vispārēju uzmanību. Lai to

panāktu, histeriķi izlieto visus līdzekļus, pie kam parādās viņu tikumiskā vienaldzība. Nereti viņi nostāda sevi cietēju lomā un lai pierādītu noziedzīgo darbību, viņi paši sevi ievaino, dažreiz jau ilgi pirms zīmuletā nozieguma. Dažreiz viņi caur anonīmām vēstulēm cenšas brīdināt savus tuviniekus. Viņiem ir tieksme citus pievilt, apmānīt, kādēļ viņi bieži vien zīmūlē pašnāvības. Histerija neapmierinas ar elementariem psihes bojājumiem, bet nereti izsauc arī smagākus bojājumus. Sevišķi labi to var novērot histerijas paroksismu momentos, kad viņu psihe pilnīgi aptumšojas. Šādos gadījumos jautājums par vainas pieskaitāmību viegli izšķirāms, bet visos pārējos gadījumos arvien jāprasa psihiatra un psihologa atsauksmes.

Tagad nolasīšu dažus piemērus. Kādu jaunu meiteni atstājis viņas mīļākais, kādēļ viņa to nāvīgi neieredzējusi. Viņa iesūdzējusi mīļāko un viņa brāli, ka tie nozaguši viņai naudu. Izrādījās, ka tas nav taisnība un viņu sodīja. Kādreiz viņa atskrējusi pie mājiniekiem at ievainojumiem un teikusi, ka to izdarījis viņas mīļākais. Izrādījās, ka arī tagad viņa melo un viņu sodīja. Pēc tam viņa nogriezusi sava bijušā mīļākā govīm tesmeņus. Arī vēlāk viņa izdarījusi dažādas noziedzības, sacīdama, ka viņas mīļākais tās izdarījis. Šinī piemērā redzams histerisks raksturs. Otrs piemērs. Kāda sieviete uzkritusi savai meitai un devusi tai ar cirvi vairākus sitienus. Uz piesteigušos ļaužu jautājumu viņa nezināja nekā atbildēt kādēļ to darījusi. Otrā dienā viņa sacījusi, ka nekā neatceroties. Pie slimiem ar histeriju, ir tieksme uz sevišķu noziegumu šķiru un viņiem pa lielākaļ daļai ir nepārvārama tieksme uz zādībām, dedzināšanām u.c. moziegumiem.

!! No tiem nesamānas stāvokļiem, kas izslēdz vainas pieskaitāmību, mums jāapskata p a t a l o ģ i s k i e a f e k t i. Afekti ir psiholoģiskās dzīves parādības. Gadījumos, kad tie pēc savas intensivitātes sāk atšķirties no parastajiem afektiem, tūlīn tiek novēroti dažādi psihisko procesu traucējumi. Starp citu stīori samazīnas saprašānās un apspriešanās spējas. Lai gan veselais cilvēks afektu momentā spēj sevi savaldīt un tas viņam arī jādara, tiesu vara tomēr nevar atstāt nesodītu zem afekta iespaīda izdarītu noziegumu. Mums jāatzīst, ka afekts ir ātri pārejošs psihisks bojājums, jo zem viņa iespaīda cilvēkam piemītoši estetiskie un tiesiskie uzskati un priekšstati itkā uz brīdi izzūd, caur ko viņu psihiskās pretošanās spēja top vāja. Tā tas ir ar parastajiem fizioloģiskiem afektiem, bet kas zīmējas uz pataloģisko afektu, tad zem pēdējā iespaīda cilvēks pilnīgi zaudē pašsavaldīšanos. Viņš nespēj vairs noteikt un regulēt savu domu un savas darbības gaitu, viņa apziņa tiek stipri bojāta tā ka pēc afekta izbeigšanās tas arvienu tikai neskaidri atminas. Bieži tas pat pavisam neatminas afekta laikā notikušo. Novilkīt stingru robežu starp fizioloģisko un pataloģisko afektu gandrīz nav iespējams. Par vienīgo pataloģiskā afekta pastāvīgo un noteīcošo pazīmi ir jāatzīst atziņas bojāšanās un aptumšošānās, kurā tad arī izslēdz vainojāmību, t.i. tā dara pataloģiskā afektā izdarīto noziegumu par nesodāmu. Šāds apziņas stāvoklis pa afekta laiku ir izskaidrojams ar stipriem asīns rīnkošanas traucējumiem smadzenēs, uz ko norāda arī dažas ārējās pazīmes: sarkans ģīmis u.t.t. Kustības var sastāvēt no ļoti komplicētiem aktiem. Pēc straujas kustēšanās iestājas reakcija. Tāpat ļoti spēji var iestāties arī psihisko un fizisko spēku pagurums. Šis apstāklis ir ļoti raksturīgs priekš pataloģiskā afekta. Tā nereti tūlīn pēc nozieguma pastrādāšanas, piem. pēc slepkavības pēdējās izdarītājs nereti aizmieģ turpat blakus noslepkavotam. Dažreiz arī pēc pastrādātā nozieguma apziņa paliek vēl zināmu laiku, bet ļoti neskaidra un cilvēks vienaldzīgi izturas pret visbriesmīgāko no viņa izdarītā nozieguma, kamēr beīdžot pēc dažām stundām, vai arī dienām pie viņa atgriežas normalais psihiskais stāvoklis. Šādā spēji psihiskās traucējumī, var attīstīties zem zināmiem noteikumiem, tikai labvēlīgās apstākļos. Tā pataloģiskie afekti mēdz attīstīties pie personām at svārstīgu nervu sistemu, pie kam šī svārstība un nepastāvība var būt, vai nu pastāvīga parādība, vai arī pārejoša. Pirmā gadījumā šāda svārstība konstatējama agrā bērhībā un ir iedzimtības rezultats. Pēdējā gadījumā tā arvien iegūta caur dažādiem smadzeņu bojājumiem un slāmhībām, pie kam jāatzīmē, ka vāšos šos gadījumos blakus vieglai uzbudinājamībai tika novērota ļoti maza īzturība pret alkoholiskiem dzērieniem, kurū neliels daudzums jau rada pataloģisku apreibšanu. Pats par sevi saprotams, ka visi darbi, kas pastrādāti zem pataloģiskā afekta iespaīda nav sodāmi, t.i. viņu darītāji nav vainojami. Aiz šā ģemesla visiem tiem apstākļiem, kurī veīcina afektu īzcelšanos ir ļoti liela nozīme tiesu medicīniskā zinā, jo viņi ir drošs pierādījums tam apstāklim, ka spējaslīmīgu psihisku stāvokļu īestāšanās ir iespējama. Par tālākiem pataloģiskā afekta pierādījumiem noder: 1) pilnīga, vai nepilnīga pastrādātā nozieguma apziņa kā atmiņas bojājuma rezultats; 2) fiziskie sīptomi, kādi bij novērojami pie apsīdzētā pa afekta laiku un 3) fiziskais un psihiskais noguruma stāvoklis, kurš bieži īestājas pēc afekta īzbeigšanās. Pār fizioloģisko afektu uz pataloģiskiem pamatiem jāsaķa, ka viņš ir tas pats parastais fizioloģiskais afekts, tikai viņam vēl pievienojas pataloģiskais afekts nozieguma īzdarīšanas momentā. Šie fizioloģiskie afekti uz pataloģiskiem pamatiem nāķ, tiesu praksē visbiežāķi priekšā un tiesu medicīnā vis-

grūtāk konstatējami. Teorijā viegli novilkt robežu starp pataloģisko un fizioloģisko afektu, bet kad mums nāk priekšā konkrēti afektu gadījumi un par šo jānodod savs spriedums, tad izrādas, ka noteiktu robežu starp tiem novilkt nav iespējams aiz tā iemesla, ka pastāv vēl ļoti daudz pārejas formas starp šīm afektu šķirām. Pie šādām pārejas formām pieder arī augšā minētie fizioloģiskie āfekti uz pataloģiskā pamata un viņi daudzos gadījumos tāpat kā pataloģiskie āfekti tiek uzskatīti par vainojamību izslēdzošiem apstākļiem. Šos pēdējos gadījumos mums ir stingri jāanalizē kā afektu pataloģiskais pamats, tā arī viņa raksturs. Vienos gadījumos jau individa slimīgais stāvoklis vien, kurš ir tiešais afekta cēlonis, ir uzskatāms par nepietiekošu iemeslu vainojamības izslēgšanai. Daudzi deģenerāti, alkoholiķi u.t.t., attiecībā uz kuņģiem jau normalos apstākļos ceļas pamatotas šaubas par to, vai viņi ir spējīgi saprātīgi vadīt savas darbības gaitu, atrazdamies zem stipru jūtu un afektu iespaida bez šaubām zaudē savu spēju brīvi noteikt un izvēlēties savu darbību arī tad, ja afekts nav pataloģisks t.i. neizsauc viņos psihiskus bojājumus. Dažreiz afektam piemīt sevišķas raksturīgas īpašības, kuŗas laupa indivīdam viņa pašnoteikšanas spējas un tā tad arī izslēdz vainojamību. Tā dažreiz cilvēks, lai gah apzināties visu notiekošo un arī to labi atminās tā ka par nesamaņas stāvokli nevar būt ne runa, tomēr nav bijis pie pilnīgi skaidras apziņas. Viss uztvērts, vērtēts un akceptēts no individa nepareizi. Bet šādu psihisku stāvokli pie personam ar zināmu psihisku strukturu, var droši uzskatīt par tādu, kurš nav pašnoteikšanās un līdz ar to vainojamības spējīgs. Ar to beidzas to psihisko stāvokļu apskatīšana, kuŗi pavisam izslēdz, vai arī tikai zināmā mērā maina individa atbildību, par pastrādāto noziegumu. Ja mēs tagad saņemsim kopā visu sacīto attiecībā uz dažādiem cilvēka psihiskiem stāvokļiem, kā normaliem, tā nenormaliem, tad mums jānāk pie slēdziena, ka starp normaliem stāvokļiem bez šaubām ir vesela rinda tādu, kuŗi izslēdz vainojamību. Ar šo nenormalo psihes stāvokļu pazīmēm esam iepazinušies. Ja mums dzīvē nāktu priekšā indivīdi tikai ar noteiktām un spilgtām psihikas pazīmēm, tad nebūtu mums nekādas grūtības ierindot katru indivīdu normālo, vai nenormālo, slimo, vai veselā šķirā, caur ko arī tiesu praksē nenāktos grūti izšķirt jautājumu par tā, vai cita apvainotā vainojamību. Bet dzīvē šī lieta daudz komplicētāka kā teorijā, jo visvairāk nāk priekšā, sevišķi tiesu praksē tādi indivīdi, kuŗu psihikas pazīmes nedod mums iespēju ar drošu prātu tos ieskaitīt tai, vai citā slimo jeb nenormalo kategorijā. Tādēļ ceļas jautājums, ja nav iespējams novilkt stingru robežu starp normālu un nenormālu psihisku stāvokli, vai nav iespējams nospraust to mūsu apziņas pierobežas joslu, kuŗas viņa pusē atrodosies indivīdi ir neapšaubami psihiski slimī, nenormāli, t.i. nav atbildīgi arī par savu darbību, bet kuŗas šīnī pusē atrodosies ir pilnīgi veseli ar normālu psihiku. Te jāatbild, ka arī to mēs nespējam. Mēs zinām, tikai to, ka šāda pierobežas josla pastāv, kuŗā jēdzienu vesels un slimis sajaukti savā starpā. Šai apziņas joslā mums jāreķinās ar bezgali lielu psihisko parādību dažādību. Te mēs redzam personas ar paaugstinātu, stipri attīstītu nervozitāti, kuŗu paiche sevišķi stipri un slimīgi reaģē uz dažādiem ārējiem un iekšējiem gadījumiem. Te redzam arī personas, kuŗu psihika traucēta zināmā nozarē, bet pārējās nozarēs tā procesi norisinās pilnīgi normāli, vai atkal redzam tādas psihiskus defektus, kuŗiem ikdienišķā dzīvē un darbā itkā nebūtu nozīmes, bet kuŗi tomēr uzliek zīmogu uz zināmas personas darbību. Mūsu jēdzienu par normālu un nenormālu, par iegūtu un iedzimtu ir tik neskaidri un viņu robežas tik dažādas, ka novilkt to robežu, no kuŗas sākot veselu cilvēku skaitīt par psihopātu un šo pēdējo par garā vāju nav absolūti iespējams. Visvairāk šai pierobežas joslā starp normālu un pataloģisku ietilpst indivīdi ar stipri attīstītu nervozitāti. Stiprā nervozu cilvēku psihikā galvenie tarucējumi un bojājumi tiek novēroti jūtu sferā. Visi ārējie iespaidi atstāj uz nervoza cilvēka psihiku daudz dziļāku iespaidu kā normālam cilvēkam. Tāpat arī visi iekšējie pārdzīvojumi rauj sev līdzī to ar nepārvaramu spēku. Pie tam šie pārdzīvojumi stipri vien atšķiras no normālu cilvēku pārdzīvojumiem ar savu nepastāvību, jo vienai dvēseles noskaņai seko otra ar lielu ātrumu un dažreiz arī ar savu ilgumu, jo nervozs cilvēks ilgu laiku atrodas zem viena un tā paša pārdzīvojuma iespaida. Šādi nervozi cilvēki, kuru jaunākos laikos ir milzīgs daudzums viegli uzbudinājas no ārējiem iespaidiem, reaģē pārāk stipri uz tiem un bieži vien par katru nieka pārestību apdraud gan sevi, gan citus ar varas darbiem. Šādas ārkārtīgi nervozus cilvēkus mēs sastopam ārkārtīgi daudz starp intelligentu profesiju darbiniekiem, pie rakstniekiem, māksliniekiem u.t.t. Šo nervozo personu gara stāvoklim arvien piemīt skumja nokrāsa. Šādiem cilvēkiem arvien kā mēdz teikt sār sirds visdažādākos apstākļos. Bieži vien viņi sešpēj pat atrast iemeslu tādiem gara stāvokļiem. Kā novērojumi rāda, tad no cilvēkiem ar stipri attīstītu nervozitāti ir pastrādāti daudz un dažādi noziegumi, bet daudzi ievērojami un vērtīgi darbi zinātnē, mākslā un citos gara darba aplokos. Ņemot vērā to, mums top vēl grūtāk novilkt robežu starp normālu un nenormālu, pataloģisku. Tādēļ beidzot mums jānāk pie slēdziena, ka psihiskā dzīvē nav noteiktu robežu starp normālu un pataloģisko un šie pēdējie ir tikai divi galvenie stāvokļi, starp kuŗiem cilvēku garīgā dzīve uzliesmo un nodziest. Šai kūsājošo kaislību jūrā kopā sajauktas prieks un bēdas, laime un ciešanas un visu cilvēku jūtas un pārdzīvojumi krustojas un da-

ra vieni uz otriem savu iespaidu. Nevienam cilvēkam nav tiesības apgalvot, ka viņš ir bijis normāls visu savu mūžu, vai pat vienu dienu. Šodien viņš ir normāls, bet rīt var viņa garā atabilitate zem nejaušiem apstākļiem grozīties. Šodien viņš ir skumjš, bet rītā atkal priecīgs un laimīgs. Še rodas jautājums, vai mēs maz varam runāt par normālu un pataloģisku attiecībā uz cilvēkiem, viņu psihisko dzīvi. Vai nebūtu pareizāki runāt tikai par psihiskām pārmaiņām un par psihiskās normas ļoti plašām robežām. Vai mēs netaisīsim lielu kļūdu katru psihikas novirzīšanos no parastās normas uzskatīdami par pataloģisku. Ja mēs garā vājo skaitu uz katriem 1000 cilvēkiem pieņemam līdzīgu 2 un pieņemam, ka tik pat daudz šiem slimiem tuvu stāvoši, tad tomēr paliek vēl 996, kuri jāuzskata, vai nu par normāliem, vai par tādiem, kas ietilpst apziņas pierobežas joslā. Bet kuri no šie 996 ir atzīstami par normāliem, tad zinība, kā mēs to redzējam no vāsa iepriekšējā, mums atbildi nedod. Tomēr dzīves prakse šo pašu 996 personā, t.i. tautas masa tiek viegli galā ar šo jautājumu. Viņi ņem par pamatu vidēju jūtu intensivitāti, kāda sastopama šīs sabiedrības vairākuma un nosauc to par normu, bet pēc tam katrā atsevišķā gadījumā par katru, kurš nesaietas ar šo normu viņi saka: "Sabiedrība ir normāla, bet šis subjekts ir pataloģisks". Bet var arī būt, ka citā gadījumā būtu jāsaka, ka subjekts ir normāls, bet sabiedrība pataloģiska, jo mēs zinām, ka tautas masas jeb pūļa pataloģija stāv zemāk par atsevišķa indiāda psiholoģiju. Un tomēr šī tautas masa jeb sabiedrība no sākuma uzstāda to psihikas vidus mēru, no kura pūlās atrisināt pataloģisko jēdzienu. Bet kā rāda cilvēces kultura, tad lieli talanti un pat visi ar savu intelektu izcilus stāvošie indivīdi, kuri ved cilvēci uz priekšu pa kultūras un progresu ceļu, nav spējīgi rēķināties ar šādu psihikas vidus normu, ja mēs nemaz nepūlēsimies vilkt robežas starp normālu un pataloģisku un apmierināsimies ar atziņu, ka psihiskā sfera ir bezgala plaša un, ka tanī notiek bezgala daudz psihisku pārmaiņu un ietilpst arī tādi apziņas stāvokļi, no kuriem attīstas tie slimīgie stāvokļi, kurus apskatījām kā garārvājības un bezapziņas stāvokļus.

Tāpat apskatīsim divus virzienus, kuri ir dažādās domās par noziedzības cēloņiem. Pirmo virzienu reprezentē Lambrozo, Enriko Ferri u.c. Šis virziens ~~no~~ noziedzības cēloņus atrod pašā noziedznieka psihē un fiziskajā uzbūvē. Otrā virzienu aizstāv Kolojani un uzskata par noziedzības cēloņiem tos socioloģiskos un ekonomiskos apstākļus, kādos noziedznieks dzīvo un darbojas, kā arī geografiskos un klimatiskos apstākļus. Pirmais, kas plašos apmēros nodarbojās ar noziedzību izpētīšanu, bij belģietis KETLE, t.s. moraliskās statistikas nodibinātājs. Savā "socialā fizikā" tas uzstāda teoriju par cilvēka tieksmi uz noziedzību. Kettle domā, ka katram cilvēkam piemīt tieksme uz noziedzību, kas zināmos apstākļos pārvērš šo cilvēku par noziedznieku. Viņš domā, ka katrā sabiedrībā pastāv zināma vidēja tieksme uz noziegumiem. Zem zināmiem iespaidiem šī tieksme mainas-palielinās, vai pamazinas. Sabiedrība glabā sevī nākošo noziedzību dīgļus. Viņa sagatavo noziegumus, bet noziegums ir tikai viņas ierocis. Tieksme uz noziegumu atkarības no indivīda vecuma, profesijas, izglītības u.t.t. Kettle tā tad uzsver organiskos un sociālos nozieguma faktorus. Nozieguma sēloņu ir tik daudz, ka pat nevar tos noteikt katram noziegumam. Nozieguma cēloņi stāv sakarā ar zināmu izglītības minimumu, rakstīt un lasīt mācēšanu. Lielu iespaidu uz noziedzībām atstāj pilsoņu bagātība un nabadzība. Mantas starpība starp pilsoņiem rada visvairāk noziedzību, tur, kur šo nevienādību visvairāk izjūt. Cilvēka brīvai gribai nav noteicošais iespaids uz sabiedrību, jo sabiedrībā indivīdu savādības neitralizējas. Bet tā, ka šīs savādības mainas ļoti ātri, tad rodas apbrīnojama pastāvīga noziegumu daudzuma ziņa. Pēc Kettle tādā pašā virzienā strādāja KERELIS. Viņš uzsver, ka rakstīt un lasīt prasība nemazina noziedzības, bet vajadzīga arī attiecīga tikumiska izglītība. Socioloģiskā virziena priekšstāvis ir ENGELSS. Viņš uzskata par galveno noziedzību faktoru strādnieku nabadzību. Strādniekus noved pie noziedzības grūti ekonomiskā apstākļi tāpat kā pie 80 grādu kartsuma ūdens pārvēršas tvaikā. Noziegumu pieaugšana stāv atkarībā no proletariāta pieaugšanas. Noziegumu avots ir šķiru ietresu prātesšķības, kuras radīja otrā šķirā ienaidniekus. Galvenais iemesls noziedzībai ir strādnieku psihiskais stāvoklis, kurš rodas novērojot un salīdzinot savus apstākļus ar buržuāzijas apstākļiem.

Kriminalantropoloģiskā virziena nodibinātājs ir LOMBROZO. Viņš apgalvo, ka noziedznieki jāatzīst par cilvēku ģints sevišķu paveidu un tie vairāk līdzinās mežoniem kā tagadējiem cilvēkiem. Noziedzniekus, kuri atšķiras no parastiem noziedzniekiem, viņš nosauc par iedzimtiem noziedzniekiem. Tādu esot ap 40 % no visu noziedznieku skaita. Viņš apgalvo, ka starp iedzimtu noziedznieku un moralisku vājrātību ir analogija. No iedzimtiem noziedzniekiem Lombrozo atdalā 1) noziedzniekus aiz kaizlības, 2) garā vājus un 3) gadījuma noziedzniekus. Noziedznieku aiz kaizlības ir ārkārtīgi jūtīgi, padoti mīlas sajūtu pārdzīvojumiem. Šie ir garīga satura noziedznieki. Tie atzīstas un nožēlo savus noziegumus. Nereti viņi pat nevar atcerēties notikušo un atgādina epileptiskus. Garā vājo ir vairāk nekā mēs domājam. Viņu nenormalība parādās

epilepsijā gan normalā, gan apslēptā veidā. Lombrozo konstatē vēl pusvājprātīgos, kuri atrodas itkā vidū starp vājprātīgiem un maniķiem, kuru psihē ir dažādas savādības, ka lepnība, godkārība u.t.t. Gadījuma noziedznieki ir iedzimto noziedznieku paveids. Viņu noziedzības dziļi attīstas pēkšņi zem dažādiem iespaidiem. Bez tam ir pseidonoziedznieki un apslēptie noziedznieki. Pseidonoziedznieki nekādu ļaunumu sabiedrībai nedara. Viņi pastāv tāpēc, ka zināmos jautājumos pastāv nevienādība sabiedrības un likumdevēju uzskatos. Arī apslēptie noziedznieki nepārkāpj formālās noziedzības robežas. Pēc Lombrozo noziedznieku vispārējās pazīmes ir šādas: 1) viņi sajūt mazāk fiziskas sāpes kā pārējie cilvēki, 2) viņiem attīstītas mazāk tikumiskās jūtas kā citiem, 3) viņi atšķiras jau no bērnības ar lielību, egoismu, alkoholismu, kārību pēc miesas baudījumiem u.t.t., 4) viņu prāta attīstība stāv uz zemākas pakāpes, tie nav apdomīgi un konzenkventi darbā, bet vairāk attīstītie ir viltīgi un izveicīgi. Lombrozo aizrāda \$\$\$ uz noziegumu atkarību no sociāliem faktoriem. Viņš uzsver, ka uzturas vielu cenas krišana mazina noziedzības. Tāpat viņš sīki iztirzā nabadzību kā noziedzības faktoru. Tā tad viņš atzīst sociālos faktorus par noteicošiem pie noziedzību nealizēšanas. Kā jau aizrādīju, Lombrozo atzīst tā saucamos iedzimtos noziedzniekus. Šādu iedzimtu noziedznieku pēc viņa domām ir ļoti daudz. Vēlāk Lombrozo mācību sāk daudzi apstrīdēt un kritizēt un tiešam atrod, ka viņa mācībā ir daudz kas tāds, ka neiztur kritikas, bet spēkā tomēr paliek viņa apgalvojums par iedzimtiem noziedzniekiem. Sevišķi tas sakāms par daudziem slepkavām, kuriem šī tieksme piemīt jau no dzimšanas un kuru var uzskatīt par instinktivu. Lai viņa mācību labāki uztvērtu, tad nolasīšu dažus piemērus. Šinī piemērā būs runa par kādu jaunekli no pārtikušas ģimenes. Viņa tēvs miris ārprātībā. Viens brālis ārprātīgs. Māsa nodarbojusies ar prostitūciju, lai gan viņu uz to nespiedušas materiālas intreses. Skolā viņš bijis diezgan darbīgs un centīgs. Viņš ļoti zīmējis, bet tikai kauju un slepkavību skatus. Ļoti mīlējis ieročus. Kad kaut kur notikusi slepkavība, tad viņš arvien devies uz turieni. Bez tam viņš neiztrūkstoši ieradies uz nāves sodu publisku izpildīšanu. Jauneklis ļoti mīlējis divkaujas un arvien nostājies uzvarētāja pusē. Viņam bijusi mīlākā, par kuru viņam kādreiz anonīmā vēstulē ziņoja, ka tā esot viņam neuzticīga. Nevienam neko nesākot viņš devies pie tās un to nonāvējis, nemaz nepārliecinādāmie par apvainojuma pareizību. Viņu notiesāja uz 10 gadiem cietuma. Pēc cietuma atstāšanas viņš devies uz Parīzi, kur tai laikā bijusi revolūcija. Viņš piedalījies barikādu cīņā un bieži nosēdies zināmā vietā ļoti rūpīgi sāvīs uz valdības karavīriem. Raksturīgi tas, ka viņš arvien ļoti rūpīgi mērķējis zināmā vietā un kad cīņas lauks atbēris brīvojies, viņš arvien apskatījis, vai pareizi trāpījis. Tad viņš devies uz Kaliforniju, kur nodevies dumpīgo indiāņu medīšanai. Valdība tai laikā bij izsolījusi zināmas premijas par katru nonāvēto indiāni. Pēc tam viņš atgriezās Parīzē un nodevies dažādiem piedzīvojumiem. No nolasītā piemēra redzams, ka nevienā gadījumā viņu nav spiedušas materiālas intreses noslepkavot cilvēkus. Ja tas tā būtu, tad te varbūt varētu būt darīšana ar moralisku vājprātību, bet šinī gadījumā tas izslēgts.

Otrs piemērs. Kāds jauneklis jau no bērnības bij nežēlīgs, drūms, mīļojis mociet izīvniekus un pierādījis nežēlību pret saviem brāļiem un māsām. Kādreiz viņš iemānījis mežā kādu mazu zēnu un to dažādi mocijis. Viņu ievieto par to pārmācības namā. Pēc tam viņš kādreiz gribējis nonāvēt savu brāli. Viņš iestājas kā brīvprātīgais kavalerijā. Sadusmots par to, ka viņam tik daudz jānopūlas ar zirga kopšanu, viņš to peldānot noslīcinājis. Viņš par to ticis sodīts un pēc tam dezertējis. Šai laikā viņš saticis kādu meiteni, kuru izvarojis. Ievietots cietumā. Pēc iznākšanas no cietuma atkal gribējis kādu nonāvēt. Pazina stāsta, ka viņš ļoti mīlējis kaut dažādus dzīvniekus un putnus. Kā liekas, tad arī šinī gadījumā pie noziegumu pastrādāšanas galveno lomu spēlējusi iedzimtība.

Lombrozo mācību turpināja ENRIKO FERRI. Viņš raksturo noziedzniekus tāpat kā Lombrozo. Tomēr par noziedzības cēloņiem viņš atzīst daudzus faktorus: antropolģisko, fizisko, psihisko un sociālo. Viņš paskaidro, ka nav iespējams noteikt kurš no minētiem faktoriem ir aktivākašs un kuram piemīt noteicisā loma pie gribas lēmuma izveidošanas. Vēlāk viņš tomēr nācis pie pārliecības, ka sociālie faktori vien nespēj izsaukt noziegumus bez antropolģiskā faktora līdzdalības. Par noziegumu mikrobu viņš atzīst noziedznieka fiziskās un psihiskās nenormalības. Bet tā tie neatkarājas no sociāliem faktoriem, tad viņš saka, ka lai arī pilnīgi pārveidotu mūsu valstis, tomēr noziegumi neizzustu, bet varbūt tikai mazinātos.

GAROFALO uzstājas galvenā kārtā pret nabadzības pārvērtēšanu. Viņš nenoliedz, ka nabadzībai ir zināms iespaids uz noziedzību, bet uzsver, ka nabadzības cēlons gandrīz ikreiz ir enerģijas trūkums. Tā tad noziedzības cēlons atrodas pašā individā. Lielais strādnieku vairums necieš tik daudz no bada, ka no apziņas, ka nespēj sev sagādāt tik daudz prieku un baudas kā bagātie. Slāpes pēc baudījumiem ir Tantala slāpes un viņas cieš visi. Netikai strādnieki skaita par nabagiem darba devēju priekšā, bet arī ierēdņi priekšnieku priekšā u.d.c. Neviss zināms ekonomisks stāvoklis rada noziegumu, bet gan raksturīgs psihes stāvoklis, kura pazīme ir godīguma samazināšanās. Viņš ir tai pārlie-

cībā, ka nazozeigumi nevar izzūst arī valstī, kur nabadzības nav. Floretariats ta raksturīgākā pazīme, saka Garofalo, ir absolūta kapitāla iztrūkšana. Bet šāds stāvoklis, izņemot ārkārtīgu trūkumu, nav uzskatāms par nenormālu. Viņš rada grūtu stāvokli tikai priekš tiem, kuriem ir vēlēšanās un vajadzības, kas nav apmierināmas ar darba algu. Arī kapitalisti to var pārdzīvot un attiecībā starp vēlēšanos un tās izpildīšanu ir vienāda kā pie viņiem, tā pie strādniekiem. Garofalo saka, ka bagātajām šķirām, kuras pazīst vairāk ērtības, arī vēlēšanos ir vairāk. No sacītā viņš nāk pie slēdziena, ka nabadzība nebūt neved vairāk pie noziedzības kā bagātība. Viņš aizrāda uz statistiku, ka Itālijā bagātie un nabagie pastrādā apmēram vienādu noziegumu skaitu. Tā tad nabadzību nevar atzīt par nozieguma faktoru. Par ikkatru nozieguma tiešo cēloni viņš uzskata psihisko stāvokli, kurš atkarījas no dažādiem socioloģiskiem un fiziskiem faktoriem, bet galvenā kārtā no paša cilvēka. Jāsaka, ka visā visumā antropoloģiskās skolas mācība ir nepareiza, izņemot mācību par iedzimtiem noziedzniekiem.

Tagad apstāsimies pie kriminala socioloģiskā virziena. Par šī virziena nodibinātāju atzīstams Milanas advokāts un socialists TURATI. Galvenā doma, kuru Turati cenšas pierādīt pastāv iekš tam, ka ne individuāli meklējami noziedzības cēloņi, bet sabiedrībā, kura ir neizbēgami un organiski ļauna. Cilvēku eksploatacija ir sabiedrības kopdzīves stūra akmons un nedaudzi laimīgie dzīvo uz citu nabadzības rēķina. Tikai tad, kad sociālā iekārta pārvērtīsies tik tālu, kad katram būs nodrošināta cilvēka cienīga eksistence, izzudīs noziegumi. Turati mācības gala slēdzieni sekoši: 1) tikumiskas vainas pieskaitāmības nav, t.i. cilvēks, raugoties no ticības viedokļa, nav atbildīgs par saviem darbiem, jo viņa darbību vada nepārvarami spēki; 2) sabiedrībā pastāvošā šķiru nevienādība uzskatāma par noziedzības avotu; 3) sods ir galējais līdzeklis, kuru jālieto ar lielu uzmanību ja nelīdz nekas cits, viņš ir nelikumīgs un kaitīgs, ja tiek uzlikts pirmys visu aizsarga līdzekļu izmēģināšanas - vispār sods ir netikumīgs un nav proporcionāls vainai; 4) jautājumu par cīņu ar noziedzībām var atrisināt vienīgi ar radikālu sociālo institutu pārveidošanu; tad noziedzības samazināsies par 2/3 un paliks tikai noziegumi zem spēju jūtu uzlabojumu iespaida un tie, kuri pastrādāti no samaitātiem cilvēkiem; 5) iedzimto noziedznieku skaits ir niecīgs un tie ir nabadzības produkts; 6) daži noziegumi pret personam un tikumību vairojas tādēļ, ka cilvēku labklājība ir nepietiekoša un ļoti bieži mainas. Šis Turati domas krīta uz auglīgu zemi un atrada daudz piekritējus, kuri ar lielu spar un aktivitāti attīstīja viņu tālāk. Par vienu no ievērojamākiem viņa piekritējiem jāuzskata Neapoles profesors KOLOJANI, kurš savā darbā par kriminalsocioloģiju apskata noziedzību cēloņus. Viņš cenšas pierādīt, ka galvenais noziegumu iemesls ir tagadējā kapitalistiskā iekārta, bet antropoloģiskiem faktoriem, t.i. fiziskajam un psihiskajam ir niecīga nozīme pie noziegumiem. Šo savu mācību viņš aizstāv kritizējot kriminalantropoloģiskā virziena mācību attiecībā uz noziedzības faktoriem. Kad kriminalantropologi aizrāda kā uz noziedznieku savādību viņu bālo ģimja krāsu, tad Kolojani aizrāda uz smagajiem uzturas līdzekļu iegūšanas apstākļiem tautas zemajos slāņos un piemetina, ka no šiem zemajiem slāņiem ceļas galvenais noziedznieku daudzums. Arī cietums pārvērš sārto ģimja krāsu un pie tam pilnīgi neatkarīgi no noziedznieka fiziskās, vai psihiskās uzbūves. Kriminalantropologi aizrāda, ka noziedznieki itkā būtu nejūtīgi pret fiziskām sāpēm. Uz to viņš aizrāda, ka mazāk fiziskās sāpes jūt gandrīz visi rokpelni. Pie tam kas gan nezina kāda starpība novērojama pie dzemdēšanas pie augstākajiem un zemākajiem sabiedrības slāņiem. Ārsti un ķirurgi konstatējuši ar kādu pacietību pacieš sāpes strādnieki pie operācijām un cik vāri pie tam ir augstāko šķiru cilvēki. Arī līdzjūtības trūkumu Kolojani neatzīst par specifisku noziedznieku pazīmi kā to dara kriminalantropologi. Līdzjūtības trūkums novērojams arī pie ārstiem un miesniekiem. No sākuma tās tiem piemīt, bet pamazām izzūd. Gluži līdzīgi arī noziedznieks pierod pie citu ciešanām. Tā tad līdzjūtības trūkums nav vis iedzimta noziedznieku psihiska pazīme, bet viņš patiesībā iegūts caur pieradināšanos pie noziedzīgās darbības pastāvīgas atkārtotšanās. Tāpat arī atriebības jūtas pēv Kolojani domām nav specifiska noziedznieku psihes pazīme, bet atkarījas no tautas slāņu kultūras līmeņa. Starp citu Lambrozo aizrāda uz noziedznieku stipru pieķeršanos dzīvniekiem, bet Kolojani arī to atspēko, aizrādīdams, ka šāda pieķeršanās piemīt arī godīgiem cilvēkiem. Par iemeslu viņai ir individa ģimenes un sabiedriskās dzīves trūkums. Arī citus kriminalantropologu apgalvojumus, ka noziedznieki atšķirtos caur psihiskām un fiziskām pazīmēm Kolojani atspēko līdzīgā kārtā. Viņš norāda, ka socialie apstākļi rada dažādus ļaunu tipus. Jūrnieku, zemnieku, kalnu iedzīvotāju profesija rada šo cilvēku raksturīgās pazīmes, kuras dod iespēju atšķirt viņus vienu no otra. Noziedznieku profesija rada internacionālu noziedznieka tipu. Visi noziedznieki dzīvo vienos un tanis pašos apstākļos, dzīvo nabadzībā, izvirtībā u.t.t. Tas viss uzspiež viņiem vienādu zīmogu un pārveido viņu tikumisko raksturu. Tā tad visas savādības, kuras šķir noziedzniekus no pārējiem, vai tās būtu fiziskās, vai psihiskās, nav uzskatāmas par

savišķām noziedznieku psihiskām īpašībām, vai vienīgi viņiem piemītošām savādībām, bet tās izveidojas zem pastāvošo sociālo apstākļu iespaida tāpat kā visiem citiem profesionāliem tipiēm piemīt savas savādības. Tālāk Kolojani sāk kritizēt kriminalantropologu uzskatus par vecuma, kārtas, rasas un sabiedrībā ieņemamā stāvokļa iespaidu uz noziedzībām. Runādams par vecuma iespaidu, viņš saka, ka ja par zināmu vecuma iespaidu var runāt, tad jāatzīst, ka šim iespaidam blakus nozīme. Ir gan tiesa, ka dažādos vecumos cilvēku fiziskās un psihiskās spējas pārmainas, bet taisīt no tā slēdzienu, ka dažādiem vecumiem piemīt dažāda tieksme uz noziegumiem, ir nepareizi. No statistikas redzam, ka dažādu vecumu cilvēku grupu tieksme uz noziegumiem dažādās valstīs ir dažādas. Tā noziegumu maksimums Prūsijā krīt uz 26-40 gadus veciem, bet Francijā tas pats maksimums krīt uz cilvēkiem līdz 24 gadus veciem. Šis Kolojani apgalvojums, ka vecumu nevar uzskatīt par nozieguma cēloni, tiek no daudziem apstrīdēts, piem. no MEKLUDOVA. Pēdējais cenšas pierādīt, ka zināma vecuma iespaids uz zināmām noziedzībām visās valstīs ir vienāds. Tomēr to var viegli atspēkot. Ir neapšaubāmi, ka ~~daži noziegumi~~ dažus noziegumus izdara tikai zināma vecuma cilvēki, bet tas nebūt nenozīmē, ka šis zināmais vecums ir nozieguma cēlonis. Ja sievietes no 20-40 gadiem pastrādā visvairāk bērnu slepkavības, tad tam par iemeslu nav sievietes vecums, šo noziegumu izsauc nevis vecuma fizioloģiskais iespaids, bet gan sociālie apstākļi un sabiedrības uzskati, kura nosoda ārļaulības dzimstības. Ja bērnu slepkavību iemesls būtu zināms vecums, resp. šim vecumam piemītošais psihiskais stāvoklis, tad starp laulātām sievietēm varētu konstatēt tikpat lielu bērnu slepkavību procentu kā starp nelaulātām, bet īstenībā starp pirmajām tādu gandrīz nav. Tomēr jāatzīst, ka vecumam tomēr zināms iespaids uz noziegumiem ir. Starp mazgadējiem mēs sastopam visvairāk tādu, kuri apvainoti par ~~dažādiem~~ zādībām, bet ļoti maz par laupīšanām. Tas izskaidrojams ar bērnu vecumam piemītošām īpašībām, ka fizisku spēku trūkumu, nepietiekošu prāta attīstību, kas nedod iespēju sarīkot bruņotu laupīšanu. Tāpat arī starp veciem cilvēkiem nesastopam gandrīz nemaz politiskus noziedzniekus. Vecu cilvēku psihē piemīt daudz vairāk no zināmas darbības atturošu spēku nekā jaunu un arī pieaugušu. Tā tad ats runā pretīm Kolojani uzskatiem. Tālāk Kolojani apskata kārtas iespaidu uz noziedzībām. Ir neapšaubāmi, ka sievietes pastrādā daudz mazāk noziegumus kā vīrieši. Tas redzams no statistikas. Tā Francijā 1889.-1900. gadam no 100 apsūdzībām zvērināto tiesās bij 85 vīrieši, bet sievietes tikai 15, bet uz katriem 10000 iedzīvotājiem bij vīriešu noziedznieku 1400, bet sieviešu tikai 179. Beļģijas tiesās 1900. gadā uz 10000 iedzīvotājiem bij 1220 vīriešu-noziedznieku, bet sieviešu tikai 360. 25 Šveices kantonos 1892.-96. gadam notiesāto vīriešu bij 23 uz 10000 vīriešiem, bet sievietes tikai 4 uz 10000 sieviešu. Vācijā, neskatoties uz to, ka sieviešu ir vairāk nekā vīriešu, ~~daži noziegumi~~ sievietes pastrādā 5 reizes mazāk noziegumus kā vīrieši. Tāpat Anglijā, kur sieviešu pusotras reizes vairāk kā vīriešu, sieviešu noziedznieču mazāk kā vīriešu. Ar vārdu sakot noziegumu pastrādāšanā sievietes ņem daudz mazāku daļību kā vīrieši. Bet ar kādām sievietes psihes īpašībām izskaidrojams nupat sacītais? Kādi ir sievietes psihes faktori, kuri tik stipri viņu attur no noziegumiem. Daudzi cenšas to izskaidrot ar sievietes augstāku tikumisku attīstību, bet kriminalsociologi, izskaidro to ar attiecīgiem sabiedrības sociāliem apstākļiem. Ja sieviete atrastos vienādā ekonomiskā stāvoklī ar vīrieti, tad sievietes dotu tikpat daudz noziedznieku kā vīrieši. Bet sievietes stāvoklis lielā mērā atšķiras no vīrieša stāvokļa. Sievietes bijušas par vērgiem jau pirms vērdsības pastāvēšanas. Vīrieši nospieduši sievietes arvien zemākā stāvoklī. Viņu fiziskais spēks un prāta asums nav ļāvis sievietei iespaidot sabiedrisko dzīvi. Tas sakāms kā par mežoniem, ~~pat~~ par mūsu laiku sabiedrību. Pie dažām mežonu tautām sievietēm aizliegts pieskarties pie ieročiem, zvejas rīkiem, piedalīties tautas sapulcēs un reliģiskos ritālos. Ebreju bauslība nostāda sievieti blakus vērgiem. Ar Kristus mācības izplatīšanos sievietes stāvoklis maz mainās. Viņai jāpauklauša vīram u.t.t. Vidus laikos sieviete bij saistīta pie ģimenes un mājas saimniecības un nevarēja piedalīties valsts un sabiedriskā dzīvē. Tas pats notiek arī jaunākso laikos. Arī lielā franču revolūcija nekārās pie sieviešu jautājuma atrisināšanas. Kad tika deklarētas pilsoņu tiesības, tad arī Parīzes sievietes pieprasīja sieviešu tiesību deklarāciju, bet viņu prasības neizpildīja. Kad konvents pasludināja Parīzi par apdraudētu, tad arī sievietes gribēja palīdzēt, bet viņām neļāva ieročus. Tikai kad notika lielais apvērsums rūpniecības laukā, kad izgudroja tvaika mašīnu, tad sākās arī apvērsums sievietes stāvoklī. Mājrūpniecības sabrukšana un lielrūpniecības nodibināšanās sarauستیja saites, kas viņu sēja pie ģimenes. Reizē ar to sieviete sāk pamazām atrast citus darba laukus un tiesības. Šis īpatnējais sievietes stāvoklis izskaidro to, ka sievietes izdara mazāk noziegumus kā vīrieši. Tādēļ jāatzīst Kolojani aizrādījums, ka sieviešu noziegumi dažādās valstīs un dažādos laikmetos ir dažādi. Viņi tuvojas vīriešu noziegumiem tur un tad, kur un kad viņu sociālais stāvoklis tuvojās vīriešu sociālajam stāvoklim un attālinās, kur viņu sociālais stāvoklis attālinās no vīriešu sociālā stāvokļa. Jo

straujāki un vispusīgāki norisinās cilvēku dzīve, jo biežāki sievietes tiek satiksmē ar citiem cilvēkiem, jo vieglāki tās pārkāpj likumus un izdara dažādus noziegumus. Sieviete, kuras dzīve norit ģimenē un kurai aizsprostots ceļš uz sabiedrību un valsts darbību, kurai nav politisku tiesību, nevar izdarīt daudzus noziegumus, kuri saistās ar citu darba lauku, vai arī politiku. Ar vārdu sakot, jo šaurāka un noslēgtāka sievietes dzīve kādā valstī, jo mazāks arī viņu pastrādāto noziegumu skaits. To gribēdams pierādīt, Kolojani aizrāda uz noziegumu skaitu dažādās valstīs. Tā Alžīrā salīdzinot ar Franciju uz 100 apsūdzētiem iznāk tikai 4 sievietes, bet Francijā 14. Tāpat arī spānietes pastrādā daudz mazāk noziegumus kā anglietes. Uz jautājumu kādus noziegumus sievietes izdara visbiežāki, statistika dod noteiktu atbildi. Visbiežāki notiek bērnu slepkavības. Tā Krievijā 1889.-1903. gadam uz katrām 70 par bērnu slepkavību notiesātiem vīriešiem iznāca 3940 sievietes. Francijā uz 10 vīriešiem iznāca 90 sievietes. Ar ko tas izskaidrojams? Būtu ļoti nepareizi izskaidrot to ar vīriešu mīkstsirdību, vai sievietes cietsirdību pret bērniem. Tādam šī jautājuma izskaidrojumam nebūtu ne mazākā pamata. Par cēloni te ir sabiedrības uzskati par ārļaulības dzimstību. Bez bērnu slepkavībām daudzi noziegumi attiecas arī uz bērniem. Tas izskaidrojams ar to, ka sievietes daudz vairāk laika pavada ar bērniem. No citiem sievietes noziegumiem varam atzīmēt lielu procentu blēdību tirdzniecībā. Tas izskaidrojams ar to, ka ārpus mājāsaimniecības sievietes ļoti plaši nodarbojas ar tirdzniecību. Tā tad sievietes noziegumi cieši saistīti ar viņu nodarbošanos. To ievērojot kriminālsociologu mācības pastrīpo, ka noziedzības faktori meklējami ne psicho-fiziskā organizācijā, bet gan socialajos apstākļos, kādos nākas darboties. Tāpat arī visi sievietes dzimuši un tieksmes uz noziegumiem neizriet no viņas pašas, resp. viņas psicho-fiziskās organizācijas, bet viņas pische izveidojas zem ārējo apstākļu sociālā apstākļu iespaida. Tālāk Kolojani aizrāda uz faktu, ka noziedznieku ir daudz vairāk starp tiem, kas dzimuši ārļaulībā kā starp citiem. Kriminalstatistika rāda, ka Šveicē, kur ir 4,7 % ārļaulībā dzimušo no visiem iedzīvotājiem, starp noziedzniekiem ir 9 % ārļaulībā dzimušo. Prūsijā 1900. gadā no visiem iedzīvotājiem ārļaulībā dzimušo bij 7,8 %, bet starp noziedzniekiem 11,6 %. Kalifornijā 1824. gadā pēc statistikas bij 7,2 % ārļaulībā dzimušo, bet starp noziedzniekiem 12 %. Ar ko tas izskaidrojams? Izpētot bērnu noziedzības faktorus konstatēts jebkādas audzināšanas iztrūkšana pie bērnu noziedzniekiem. Tas pats sakāms arī par ārļaulībā dzimušiem, kurus socialie faktori neapšaubāmi iespaido un ko atzīst arī antropologi. Ir neapšaubāms fakts, ka ārļaulībā dzimušo grūtības cīņā dēļ eksistences ir ārkārtīgi lielas, viņi paliek bez audzināšanas, bez uzraudzības u.t.t. Nevar noliegt, ka pie ārļaulības bērnu noziedzīgo dzimulu izveidošanās spēlē arī zināmu lomu iedzimtība, bet ne tik lielu kā to apgalvo antropologi. Kriminalstatistikas dati runā pretējo. Tā Maro izpētījis 507 noziedzniekus un atradis, ka tikai 19 % arī vecāki bijuši noziedznieki, bet pārējiem 87 % vecāki bijuši vai nu alkoholiķi, epileptiķi, garā vāji un citādi nenormali. Pie līdzīgiem skaitļiem nākuši arī daudzi citi. Tālāk Kolojani cenšas izskaidrot jautājumu, kāds iespaids laulības dzīvei uz noziedzību. Kā zinām daudzi laulības dzīvi uzskata kā lielu aizsargu līdzekli pret noziedzībām, kā lielu moralisku faktoru. Arī Kolojani domā, ka laulībā esošās sievietes vairāk aizsargātas pret noziegumiem, bet viņš izskaidro to ne kā moralisku iespaidu, bet ar iegūvumiem ko dod laulības dzīve, laulato ekonomisko stāvokli un arī psicho-fizisko stāvokli. Lai laulībā iedotos vajadzīga minimāla materiāla nodrošinātība, tāpat fiziska un garīga veselība, pie kam viss tas ir garantija pret noziegumiem. Ja pagalvo, ka precēta sieviete izdara mazāk noziegumus, tad tas izskaidrojams, ka precētas sievietes daudz mazāk piedalās cīņā dēļ uztura, viņām ir zināma materiāla nodrošinātība, kas bez šaubām tās attura no noziegumiem. Šiem slēdzieniem runā pretīm Princinga pētījumi, kurš vispār ir diezgan liela autoritāte. Uz savu pētījumu pamata viņš apgalvo, ka precētas sievietes pastrādā daudz vairāk noziegumus kā neprecētas, izņemot noziegumus pret īpašumu. No viņa pievestiem skaitļiem redzam, ka pirmā vietā noziegumu ziņā nāk atraitnes un šķirtenes, tad precētas sievietes un beidzot neprecētas. Acīmredzot ārēji apstākļi, kādus ienes vīra nāve, vai laulības šķiršana atstāj nevēlamu iespaidu un rada nevēlamas tieksmes uz noziegumiem. Tāpat arī laulība nav aizsargu līdzeklis, bet gan gluži otrādi. Tagad paraudzīsimies kādās domās viņš ir par fiziskiem faktoriem un to iespaidu uz noziedzībām. Pēc Kolojani domām ne klimats, ne citi fiziski apstākļi nevar tikt atzīti par sabiedrības evolūcijas faktoriem. Kā ziņojos, tā dienviņos dzīvo kā augstākā mērā godīgas, tā arī negodīgas tautas un ciltis. Zādības, slepkavības un citi noziegumi sastopami visās zemes joslās un nevar tikt uzskatīti par zināmas tautas, vai zemes parādību. Ne klimats, ne gada laiki, ne temperatūras maiņa nerada tiešus iespaidus, kas spiestu cilvēkus uz noziedzīgu darbību, bet gan atstāj zināmu netiešu iespaidu. Ar vārdu sakot vienos un tanīs pašos klimatiskos un fiziskos apstākļos noziedzības lielākā, vai mazākā mērā atkarīgas no socialajiem apstākļiem. Tālāk pāriesim tieši uz socialo faktoru iespaidu uz noziedzībām. Kā zinām antrpologiskā virzienā priekšstāvis Gorafalo nestājas pilnīgi pretīm Kolojani uzskatiem. Viņu uzskatu pretešības visspilgtāki izteicas jautājumā par nabadzības un bagātības

- 31 -

iespaidu uz noziegumiem. No kriminālstatistikas datiem redzam, ka tas ir neapšaubāms fakts, ka noziedzības visās civilizētās valstīs ar katru gadu vairojas un iet paaugumā. Noziegumi pieaug netikai proporcionāli iedzīvotāju skaita pieaugumam, bet ievērojami aizsteidzas tam priekšā. Šī bīstamā parādība nepārprotami aizrāda uz ātri pieaugošu sabiedrības demoralizāciju, par kuras galveno cēloni sociologi uzskata lielās pārmaiņas visu civilizēto valstu iekārtā, kuras notika pagājušā gadu simtēna sākumā. Kā zinām, tad šādas pārmaiņas tiešām notika, jo reizē ar lielo franču revolūciju notika arī sociāla revolūcija. Vidus laiku iekārtā atsevišķas personas bij saistītas ar zināmu vietu, šķiru, sabiedrības korporāciju un nodarbošanos. Kad pagājušā gadu simtēna sākumā iestājas ražošanā industrijas laikmets, tad atsevišķas personas atbrīvoja no saitēm, kas viņas agrāk saistīja dzīvē un darbā. Pie tam šīm personām tika dota brīvība izvēlēties savu darba lauku un dzīves vietu, nodibinot savu labklājību neierobežotā sacensībā. Šis apstāklis izsauca rūpniecības attīstīšanos milzīgos apmēros un liela kapitāla pieaugšana, kuru Adams Smits nosauc par tautas bagātībām. Pilsētās saplūda lieli kapitāli un nodibinājās fabrikas. Uz šīm jaunajām darba vietām plūda lauku iedzīvotāji. Šī jaunā laikmeta galvenā pazīme sociālā ziņā ir tā, ka atsevišķas personas lika atstātas pilnīgi sevis paša ziņā bez kādas palīdzības un uzraudzības. Bet kādu tad iespaidu atstāja un turpina atstāt jaunā sociālā iekārta uz atsevišķām personām? Pirmais, kas krīt acīs, ir jaunās ražošanas metodes dotā iespēja sasniegt ražošanai neparedzētus apmērus. Reizē ar to nevērojama briesmīga un nesaudzīga konkurence, kurai nododas kā atsevišķi indivīdi, tā veselas tautas un neizbēgams rezultāts ir vīriešu, sieviešu un bērnu eksploatacija. Tālāk šī konkurence izsauca ekonomiskas krīzes un bezdarbu, kas traucē noteiktas darba algas saņemšanu. Tas rada ļoti ļaunas morālas un sociālas sekas un noved pie strādnieku ģimenes dzīves izīršanas. Tas ir pilnīgi saprotams, jo rodoties bezdarbam strādnieki nespēj vairs savas ģimenes uzturēt. Otrkārt, dažādu sabiedrību nodibināšanās ar algotiem spēkiem priekšgalā sarauj saites un rada rīstību starp strādniekiem un uzņēmējiem, pie kam šo plaису nevar iznīcināt neviena iestāde zemes virsū. Šī jaunā brīvā konkurence ir galvenais cēlonis, kas radījis mūsu laiku ļaunās parādības - tā saucamo pauperismu. Šī jaunā iekārta radījusi sevišķu ļaunu šķiru, sastāvošu no neizveicīgiem, neveseliem un mazāk spējīgiem, kuri kā darba - kas arvien paliek pāri. Viņu dzīvē nabadzība nav pārejoša parādība, bet pastāvīga un mantošanas ceļā iegūta caur deģenerāciju. Lai daudz maz iepazītos ar šīs ļaunās šķiras apmēriem mūsu laikos, tad iepazīsimies ar pazīstamā angļu pētnieka Vuda pētījumiem. Viņš sīki izpētījis Londonas iedzīvotāju dzīvi un nodarbošanos nabadzīgajos kvartālos. No 900.000 iedzīvotājiem saskaņā ar Vuda pētījumiem 11.000 ir kļaidoni un tā saucāmie pusnoziedznieki, kuri tikai ļoti reti kaut ko nopelna, tālāk 100.000 ir ļoti nabadzīgi bez noteiktas nodarbošanās un algas, kuru pelnā ir gadījuma raksturs, tad 74.000 ar periodisku pelnu un 124.000 ar niecīgu, bet pastāvīgu pelnu. Tā tad redzam, ka apmēram trešā daļa no visiem iedzīvotājiem šai pilsētas daļā tā sakot velk tikai galu un dzīvo bez mazākās cerības, ka viņu stāvoklis uzlabosies. Šie cilvēki pa lielākai daļai neapdomīgi, ja tie arī kaut ko nopelna, tad to neracionāli iztērē. Pilnīgi dabīgi, ka šādos apstākļos pauperisms rada visbēdīgākās parādības kā ģimenes dzīves izīršanu un alkoholismu. Uz to aizrāda arī strādnieku savos kongresos, uzsvērdami, ka strādnieku sievu un bērnu līdznodarbošanās noved pie galīgas ģimenes dzīves izīršanas un izpostīšanas. Tas ir pilnīgi saprotams, ja mēs mazliet iepazīstamies ar viņu patiesiem apstākļiem. Profesors Henters, kurš arī nodarbojas ar strādnieku dzīves apstākļu izpētīšanu šo dzīvi raksturo šādi. Ja pateicoties darba laikam tēvs atstāj dzīvokli pirms bērni atmodušies un atgriežas tikai tad, kad bērni jau apgūlūšies, ja pateicoties darba vietas lielajam attālumam no dzīvokļiem tēvs spiests ēst pusdienu krogā, vai citur, ja mātes strādā līdzīgos apstākļos, ja dzīvokļu trūkuma dēļ strādnieku dzīvokļos dzīvo arī sveši cilvēki, ja bērni spiesti vecāku mazās darba algas dēļ pelnīt paši sev uzturu, tad tādos apstākļos draud mūsu laiku sabiedriskās iekārtas pamata - ģimenes pilnīga iznīkšana. Tādi dzīves apstākļi noved strādniekus pie izvīrtības. To pierāda statistikas dati. Tā Vācijas rūpniecības galvenajos rajonos, eekiski Rūras apgabālā jau 1882. gadā nevarēja atrast pietiekošu skaitu jaunekļu derīgu kara dienestam. 1886. gadā vienā no Saksijas apgabaliem starp lauku iedzīvotājiem kara dienestam derīgu bij tikai 52 %, bet starp vērptuvju strādniekiem šai apgabalā bij atrodamī tikai 15 % derīgu un starp austuvju strādniekiem tikai 12%. Tik liels vispārīgais nabadzīgo iedzīvotāju skaits, kuru eksistence nav ne mazākā mērā nodrošināta, redzam no Holandes statistikas 1894. gadā, kur pie vispārējās tautas skaitīšanas visu iedzīvotāju bij 5.005.000, bet no tiem bez pastāvīgas nodarbošanās 3.075.000. Gluži līdzīgi prof. Henteram izsakās arī Dr. Albrechts aprakstīdams nabadzīgo strādnieku dzīvokļus. Viņš saka, ka ja strādnieka dzīvoklis, kurā viņš atgriežas pēc sava darba, ir netūra bedrē ar sliktu gaisu un ja teāpas jālieto kopīgi ar svešiem ģimeniem, kuri parakū ir rupji un brutāli un nereti pat noziedznieki, tā ka strādniekam nav kur atpūsties, tad nav ne mazāko šaubu, ka beidzis darbu viņš centīsies aiziet uz krogu, vai citu tamlīdzīgu vietu, kur pavadīs savu brīvo laiku. Tādā gadījumā viņš nebūs kopā ar savu ģimeni un tas viņu lielā mērā no tās atsvē-

šinās. Ja tādi dzīvokļi sastāv no vienas istabas, kurā uzturas un gul kopā un ja nereti tiek izīrētas guļas vietas svešiem, abēja dzimuma cilvēkiem, tad nav brīnums, ka tādās apstākļos no augošas jaunatnes mēs nekā daudz nevaram sagaidīt. Nav jābrīnās, ka tādās apstākļos kauna jūtas ir pilnīgi nomāktas un prostitūciju un citus netikumus par pilnīgi dabīgām lietām. Tad mums ir skaidrs, ka pauperisms lielā mērā veicina alkoholisma pieaugšanu un ģimenes dzīves ārdīšanu. Anglijā 10 gadu laikā no 1893.-903.gadam par dzeršanu notiesāto skaits pieaudzis no 167.000 uz 210.000. Vācijā 1878.gadā tīra alkohola izdzerts uz ikkatra iedzīvotāja 87,4 litri, bet 1898. jau 124 litri. Kriminālstatistika rāda, ka līdz ar izdzertā alkohola pieaugumu, pieaug arī noziegumi, sevišķi noziegumi pret personām. Pēc prof. Pichatova datiem 70 % no visiem noziedzniekiem ir alkoholiķi. Apskatot visu sacīto, jānāk pie slēdziena, ka ja nu tagadējā industrijas laikmetā ekonomiskajā un sociālā iekārtā, pastāvot brīvai konkurencei, saistītai ar personas brīvību un vienlīdzību, ir pacēlusies noziedzība, tad līdz ar to rodas jautājums, vai galvenais noziedzības cēlonis nav meklējams pastāvošās sociālās iekārtas raksturīgajās savādībās, vai šīs pēdējās nav noziedzīgās psiķes galvenās veidotājas un noziegumu tiešie cēloņi. Ja nu neskatoties uz šie ārējiem faktoriem, tiešais noziedzības cēlonis ir tomēr atsevišķa persona, tad mums jāapskata tas stāvoklis, kādu ieņem atsevišķa persona šai jaunajā rūpniecības laikmetā. Pazīstamais vācu ekonomists U. Korns saka, ka brīvā konkurence noved pie sliktāko un nekrietnāko sabiedrības elementu uzvaras. Pastāvot brīvai konkurencei neikreizes dzīves cīņās uzvar spējīgākie. Bieži vien uzvar arī nekrietnākie un nekautrīgākie, kuri vadas vienīgi no personīgām interesēm, kurš bieži vien izvēršas par rupjāko egoismu. Pateicoties šim apstāklim netikai negodīgie cilvēki top drošāki un nekautrīgāki, bet arī godīgie ir spiesti savu interešu aizsargāšanas labā lietot nepieļaižamus paņēmienus un līdzekļus. Caur to vispārīgais sabiedrības tikumiskais līmenis stipri pazeminās. Ir neapstrīdams fakts, ka tagadējā iekārta raksturīga ar neaprobežotu ekonomisku attīstību. Pie tādiem apstākļiem rodas jautājums kas uzvarēs, vai egoisma gars, vai pašuzturēšanās gars. Vai sabiedrība paliks arī uz priekšu rīcības kapitāls stiprākajiem, vai kādreiz ies ru: arī par vispārējo labumu? Tagadējais stāvoklis padarījis individa stāvokli šaubīgāku un lielākā mērā nedrošāku. Salīdzinot vidus laiku iekārtu ar mūsu laiku iekārtu un viņas savādībām redzam, ka nabadzība arvien bijusi un pastāvējusi. Tomēr salīdzinot to ar mūsu laiku nabadzību redzam, ka pēdējai piemīt sevišķs raksturs. Šis pēdējais parādas tai apstākli, ka nabadzība tagad aptver ļoti lielas cilvēku masas. Otra mūsu laiku nabadzības pazīme ir tā, ka viņa nav pārejoša parādība kā tas agrāk bij, bet pastāv kā pastāvīga nepārejoša parādība. Bez tam mūsu laiku nabadzības cēloņi slēpjas ne pašā individā, bet sabiedriskajos apstākļos, kad milzīgas bagātības koncentrējas nedaudzu personu rokās, pie kam daudziem pat atņem viņu eksistences minimumu. Šo pēdējo vidus laikos bij daudz mazāk, jo lielākai daļai bij uz ko atbalstīties trūkumā. Dzimtscilvēki atbalstījās uz zemi, strādnieki uz darba devējiem. Tādā šīs saites zudušas. Pie tādiem pašiem slēdzieniem nāk arī vācu vēsturnieks JANUSSENS un atrod, ka tagad atsevišķi indivīdi nejūtas kā patstāvīgi locekļi zināmā sabiedrībā, bet gan vairāk kā vienkārši atomi sabiedriskās dzīves haosā. Mūsu laiku pauperisma istā daba pastāv iekš tam, ka viņam padotais indivīds nav spējīgs atrast darbu, no nopelnītā sevi uzturēt un pastāvīgi atrodas bezcerību stāvoklī. Vidus laiku pilsonisko šķiru saites un ierobežojumi tagad iznīcināti un caur to visiem dots brīvs darbs. Bet mēs nedrīkstam aizmirst, saka prof. Verģajevs, ka ar to ir izdarīts noziegums pret tautas vairākumu, viņa sirdsapziņas un sociālajām jūtām. Līdz ar darba sadalīšanu iestājas visā cilvēces attīstības gaitā lielāko šķiru jeb grupu sabrukums un iznīcināšana. Iestājas deģenerācija pie tautas tradīcijām, morāles, reliģijas, jo pēdējo spēks top stipri vājināts un indivīds iedūst iespēju darboties tā, vai citādi, jo viņam nav jāievēro normas, ko uzliek zināma sabiedrības šķira jeb grupa. Līdz ar šo grupu izīršanu zūd arī nepieciešamība saskaņot savu darbību ar sabiedrisko sirdsapziņu. Tādā ceļā attīstas antisociālas jūtas, kuras izteicas individa darbībā. Agrāk tādu indivīdu darbība atradās zem pastāvošo ierāšu un sabiedrības uzskatu sloga un viņa radīja vietējā sabiedrībā uztraukumu un nošodīšanu, ja tā nesaskanēja ar sabiedrības uzskatiem. Ar to arī indivīdam bij jārēķinās, ja viņš negribēja tikt izstumts no sabiedrības. Turpretī tagad indivīds no visa tā pasargāts pūlī, jo nekur cilvēks nevar tik labi paslēpties kā pūlī, māca pazīstams sakāms vārds. Sociālā iekārta pāriet no sabiedriskas organizācijas uz pūļa iekārtu, kurā katrs dara savu. Indivīds pūlī tūp brīvs no visām saitēm, kas to agrāk spieda ierobežot savu darbību. Viņš paliek viens un tā sakot deklasejas. Šī deklasācijas parādība ir ļoti raksturīga mūsu deklasācijas laikmetā. Pirmais, kas to tuvāki apskatā un raksturo ir KORNS. Uz noziedznieku, saka Korns, mūsu laiku sabiedrības vairums skatās kā vecajā Grieķijā un Romā uz vērgiem, kā uz būtnēm, kuras ir atsevišķas sugas, ne tā sugas kā visi citi. Šis uzskats ir ļoti ērts. Viņš godlīgos atsvabina no atbildības par noziegumiem, kuras pastrādā mūsu bīdā. Tā tad tie pastrādāti ne no parastiem cilvēkiem, bet no citiem ārpus mums

stāvošiem. Pie tam viņiem pieraksta sevišķas īpašības un iztēlo kā cilvēkus ar lielu enerģiju, dzīves spēku pār, pilnību, asu prātu un daudz ko citu. Pret tādu noziedznieku protams nevar citādi izturēties kā tikai noraidoši. Viņš ir jāiznīcina, jāsoda un jo bārgāks sods, jo labāki. Tomēr, saka Korns, sodi nav līdzējuši, bet tikai kaitējuši, jo ciga ir vērsta ne pret īstenības parādību, bet pret iedomātu fantazijas augli. Pēc Korna domām, noziedznieka nav sevišķs tips, saprotot zem pēdējā jēdziena individa savādību kopojumu. Par nozieguma cēloni nav atzīstama noziedznieka sevišķa daba un īpašības, bet visa mūsu sabiedriskā iekārta ir slima un pret noziedzībām vajaga cīnīties ne ar sodiem, bet ar sociālu higienu. Ar paskaidrojumiem grēzīsīnīes pie statistikas datiem. Tur tūlīn izklīst mūsu uzskati par noziedznieku kā sevišķu tipu, par sevišķām tikai viņam piemītošām fiziskām un psihiskām īpašībām. 1864. gadā Francijā no 8000 nepilngadīgiem noziedzniekiem 60 % bij, vai nu ār-laulības bērni, vai arī tādi, kam nebij tēva, vai mātes, 38 % bij, vai nu kļaidoņu, vai noziedznieku un prostitueto bērni. Tālāk no 4154 notiesātiem nepilngadīgiem noziedzniekiem 1895. gadā Francijas zvērināto tiesās 5710 nebij piederīgi pie tā departamenta, kur viņus tiesāja. Tāpat no 25.566 nepilngadīgiem, kuri apcietināti tanī pašā laikā Senas departamentā, tikai 7560 bij dzimuši šinī departamentā. No sacītā redzams, ka noziedznieku vairumam nav vecāku, nav dzimtenes un viņus nesaista nekādas saites ar kādu viņime radniecīgu pilsoņu grupu. Pauperisms ir zemē, no kuras izaug noziedznieki. Pēc Korna domām viņš nav nekas cits, ka kroniska nabadzība bez cerībām sasniegt labākus apstākļus un arī bez gribas. Pauperisms ir dzīve no dienas dienā bez rūpēm un domām par rītdienu. Viņš saistīts ar izsalkumu, netīrību un slimībām, kas no individa tiek uzskatītas kā neizbēgams liktenis. Noziedznieks nav stiprākais, bet vājākais mūsu laiku sabiedrības priekšstāvis. Uz viņu vajag skatīties kā uz cilvēku, kurš iekļuvis sliktā vietā un tam jākrīt bezdibēnī. Dzīves dārdzība noteic drīzāki šī individa krišanas ceļu, ~~un~~ virzsmu, bet ne paša individa griba. Noziedznieka stāvokļa galvenā pazīme ir vientulība. Viņi nestāv nekādās attiecībās ar līdzcilvēkiem, viņiem nav neviena uz ko tie varētu atbalstīties un kas viņus varētu atturēt no viņiem uzmācošām nevēlamām kaislībām un tēksmēm. Caur to iznāk, saka Korns, ka pie mazākā grūdiņa viņi kļūst. Tas sevišķi novērojams lielās pilsētās, kur vientulība sevišķi sajūtama. Šī vientulība pēc Korna domām sastāv no 2 elementiem: Birmkārt no materialā elementa, t.i. ka vajadzības brīdī individam trūkst materiala palīdzība, kurā varētu sniegt viņa tuvinieki, radi, draugi, ar kuriem viņš izaudzis kopā noteiktā pilsoņu grupā, kuri kritiskā brīdī varētu viņam pagādāt darbu un naudu. Šinī gadījumā viss tas trūkst. Otrs ir tikumiskais elements. Trūkst jebkādas uzraudzības tikumiskā ziņā, trūkst ārējas reputācijas, trūkst viņa dzīves cīņai pretīm nerunājoši apstākļi. No visa sacītā redzam kāds stāvoklis priekš individa var rasties kā brīvas konkurences rezultāts, jo pēdējā izrauj viņu no pilsoņu grupas, ģimenes un dzimtenes. Šāds vientulības stāvoklis var rasties arī neatkarīgi no paša individa, ja tas ved netikumisku dzīvi, vai pastrādā noziegumu, caur ko zaudē reputāciju un no viņa novēršas tuvinieki. Kurš no šiem diviem cēloniem ir biežāki konstatējams, vai noziedzniekiem piemītošais vientulības stāvoklis, vai šo noziedznieku deklasācija rada sociāli, vai individuāli faktori. Tas ir tas jautājums, par kuru runāju iepriekšējās lekcijās. Korna idejas un mācību ~~knābiņā~~ Tards un Šols, pēc kuru pārliecības par galveno faktoru jāatzīst individuālo faktoru, lai gan viņi ~~z~~ arī sociālo faktoru. Tikduadz būtu sakāms par sociālajiem faktoriem. Apskatīsim tagad tā saucāmo m o r ā l i s t u m ā c ī b u. Apskatot individuālo un sociālo faktoru nozīmi pie noziedzību izcelšanās un izplāšanās, viņi par galveno noziegumu cēloni uzskata individa netikumību. Pēc būtības šī mācība sakrīt ar tām mācībām, kuras aizstāv un par galveniem nozieguma cēloniem atzīst individuālās īpašības. Tomēr moralīstu mācība ir daudz šaurāka par pēdējām. Pie visdedzīgākiem individuālistu mācības priekšstāvjiem pieskaitāma Lombrozo mācība, kurš par pamatu ņem individu visā visumā, ar visām viņam piemītošām īpašībām. Moralīsti turas pie dogmatiskās skolas paņēmieniem. Viņi savai mācībai par pamatu liek viena atsevišķa cilvēka īpašības, ~~šīs mācības~~ viņa tikumību, pie kam šo pēdējo viņi uzskata ne kā sociālu parādību, bet kā katram piemītošu individuālu parādību. Kā dogmatiskā skola noziedzības izskaidro kā launu gribu, tā moralīsti to cenšas izskaidrot ar launu tikumību jeb netikumību. Pie šīs mācības galvenajiem priekšstāvjiem jāpieskaita ŠOLI un TARDS. Visi viņu pētījumi noder vienīgi priekš tam, lai noskaidrotu apstākļus, kas samītājis atsevišķu individu tikumību. Šoli apgalvo un cenšas pierādīt, ka ikviens noziedznieks sāk ar netikumību un beidz ar noziegumu. Noziedzniekus viņš iedala 3 kategorijās: 1) inertas dabas cilvēki, t.i. tādi, kuri ļaunas pavest sevi uz necēliem bez pretošanās; 2) neapdomīgi, ātras dabas cilvēki, 3) tikumiski samaitātī jeb netikumiskie cilvēki, kuri tieksmēs pēc baudījumiem aizmirstās līdz pašcieņas zaudēšanai. Visi šie tipi sastopami starp noziedzniekiem, bet nav šaubu, ka viņus sastopam arī starp godīgiem cilvēkiem. Bet kā tad parastais vidus mēra cilvēks nonāk pie noziedzības. Uz šo jautājumu Šoli dod šādu noziedznieka definīciju. Noziedznieks ir cilvēks, kurš grib padot savām tieksmēm un kaislībām tās attiecības, ku-

ras tam rodas starp viņu un citiem cilvēkiem. Viņiem trūkst arī pacietības. Par moralistu mācību, kura par noziedzības cēloni uzskata netikumību jāsaka, ka vispār nav iespējams ņemt no visu cilvēku spējām vienu netikumību - un uzskatīt šo par galveno noziedzības cēloni. Ja mēs to darītu, tad aizmirstu reālo dzīvi visās viņas dažādībās, kurā novērojama spēku un spēju apvienojumi un kombinācijas, kuru rezultāts ir arī noziedzība. Tā tad lai varētu izprast noziedzību visos viņas pamatos un būtībā, lai izprastu noziedznieka psihi, mums jāpēta tas visā visumā kā organizētā sabiedrības loceklis, bet ne kā savrūp stāvošu individu, kurš neatkarīgs no sabiedrības. No visa sacītā jānāk pie slēdziena, ka visi faktori kā ārēji tā iekšēji darbojas uz individu kopīgi vienā un tajā pašā laikā tā ka pētot katrā atsevišķā gadījumā noziegumu pēc būtības, mēs varam tikai domās apskatīt kāda atsevišķa faktora iedaļu uz pētāmo parādību, bet īstenībā visdažādāko faktoru iedaļi uz individa psihi notiek vienā un tajā pašā laikā. Jāatzīmē, ka līdz šim vislabāki un vispilnīgāki izpētīti sociālie faktori, bet daudz mazāk un nepilnīgāki individuālie faktori un šai ziņā noziedznieka psiche mums ir "terra incognita".

Tagad iepazīsimies ar gadījumiem no reālās dzīves, lai labāki varētu izprast šo noziedznieka tipu, kurš cēlies no deklasācijas. Divi jaunekļi, viens 23, otrs 22 gadus vecs iepazinušies un norunājuši ielauzties dzelzceļa sargu mājīnā. Tur dzīvojuši veca sieviete, kurai bijuši iekrāti daži rubļi naudas. Viņi devušies turp un prasījuši maizi. Tad piepeši viņi nogāzuši sievieti gar zemi un sākuši sist. Tad viņi panēmuši vērtīgākas lietas un gribēja aiziet, bet viņus aizturēja. Vienam no viņiem izdevās aizbēgt, bet vēlāk viņu atrada. Viņus notiesāja uz 4 gadiem cietuma. Viņi abi rakstīt un lasīt nepratēji, atradušies bez darba un pārtikuši vienīgi no nejaušiem darbiem. Viens no viņiem atradies stacijas uzgaidāmās telpās, kur gribējis pavadīt laiku, kad pie viņa pienācis otrs. Viņi iepazinušies, sākuši runāt un turpat norunājuši iet laupīt. Abi viņi lietojuši ļoti maz alkohola un citus narkotiskus līdzekļus. Viens cēlies no zemnieku dzimtas. Dzīvojis pie vecākiem sādžā diezgan labi. Tad devies uz pilsētu bērnībā. Tur nevarējis atrast darbu, klīdis pa pilsētu un meklējis darbu. Vēlāk sācis dzīvot vienīgi no gadījuma darbiem. No šī piemēra redzam, ka cilvēks caur deklasāciju var kļūt par īstu noziedznieku.

Otrs piemērs. Tāds cilvēks Maskavā bijis pazīstams zem vārda Komarovs. Viņš 52 gadus vecs, alkoholiķis un deģenerāts. Izdarījis apmēram 80 noziedzības. Viņš parasti izdarījis noziegumus katru nedēļu, bet dažreiz gaidījis arī vairākas nedēļas ja nebijis izdevīga gadījuma. Viņš parasti par upuriem izvēlējis Maskavā iebraukušus lauceniekus. Parasti viņš uzmeklējis tādus, kuri gribējuši pirkt zirgu, jo tādām arvien bij kļāt lielākas naudas zumas. Tiem viņš uzdevies par tādu, kam būtu pārdodams zirgs. Viņš tos ieaicinājis parasti savā dzīvoklī, tur abi sadzēruši un pēc tam viņš zemnieku vienkārši nositis ar cirvi. Pēc tam viņš uzmetis līķim uz kakla cilpu, kuru cieši savīlīcis. Tad viņš to iebāzis mīšā un devies uz upi. Viņš bieži vien gājis pēc nozieguma baznīcā, jo bijis pārliecībā, ka ja nositot cilvēku un pēc tam pielūzot Dievu, tad Dievs šo grēku piedodot. Ar noziedzībām viņš ieguvis naudu, lai varētu dzert. Ja viņu jautā, tad viņš daudzināt runā un stāsta par saviem piedzīvojumiem, stipri žestikulē, arvien ļoti valda par sevi. Viņš cēlies no zemniekiem un viņam bijis arī brālis, kas dzīvojis uz laukiem. Ar to viņš tiesājis mantojuma dēļ un nekad viņi nerakstījuši viens otram vēstules. Par saviem vecākiem viņš izsakas, ka tie viņam nēsot nekā tāda devuši, ko viņam būtu tiem jāpateicas. Tēvs gandrīz pastāvīgi bijis piedzēries, māte viņu ieraugot trīcējusi un gandrīz pastāvīgi atradusies cerībās. Viņš nav mācījies nekādu amatu. Nekādu politisko uzskatu viņam nav. Viņš ļoti atceras gadījumus, bet nespēj saistīt viņus chronoloģiskā kārtībā. No šī piemēra arī redzam, ka no deklasācijas attīstās profesionāli noziedznieki, slepkavas u.c. Tipiskākais ir tas, ka šinī gadījumā Komarovam nevar pierakstīt nekādu gara slimību un viņš ir tips, par kādiem runā arī Lombrozo. Komarovs bijis arī kādreiz precējies, tomēr viņa attiecības ar sievu nav bijušas tādas, ka uz tām varētu raudzīties kā uz intīmam ģimenes attiecībām. Sieva mirusi. Jāpiebilst, ka lai gan viņu varētu uzskatīt par deklasetu, tomēr viņš vēl nav itkā pilnīgi deklasejies, jo tāds cilvēks nekad nenodarbojas ar kādu pastāvīgu nodarbošanos, bet pārtiek tikai no savām noziedzībām. Komarovs bijis vāžonis, viņam bijis savs zirgs, iedzīve, bet tas viss viņam noderējis tikai par līdzekli lai uzmeklētu noziedzību upurus.

Lai nobeigtu, tad man jāsaka, ka šie apskatītie divi virzieni: kriminalantropoloģiskais un kriminalsocioloģiskais nav tā sakot jaunos laikos vienradušies, bet jāatzīst arī fakts, ka par šiem faktoriem jau senāk runāts un rakstīts. Zināmā mērā atrodam jau tad atbildi uz šiem jautājumiem. Ekonomiskais faktors kā noziedzības cēlonis apskatīts jau ļoti sen. Tā HOMERS *Homers* Odisejas 17. dziesmā saka, ka tukšs vēders nevienam neklausā un bēdās atnes daudz ļauna. KSENOFONATS saka, ka nabadzību varam uzskatīt par spēcīgāko dzinuli uz noziedzībām. Tie, kuri dzīvo materiāli nodrošinātos apstākļos, nenedodas noziedzīgai darbībai. Turpetim DIOGENS, kurš labprāt dzīvoja nabadzībā,

ka nabadzība nespēj pamudināt uz noziedzībām. Arī PLATONS apskatījis kādu iespaidu dara ekonomiskie apstākļi uz noziedzībām. Viņš saka, ka pateicoties bagātībai mums iespējams nedarīt ļaunu un netiklu, bet vispār materialās labklājības pārmērību un bagātību viņš atzīst par nevēlamu un bīstamu. Tālāk viņš uzstājas pret nabadzību kā tādu, kas apspiež pilsoņu brīvību. Valstī, kurā ir nabagi, ir laupītāji, slepkavas un visāda veida noziedznieki. Arī ARISTOTEĻS izsakās par ekonomiskā stāvokļa iespaidu uz noziedzībām. Viņš saka, ka bagātība un nabadzība pati par sevi nemudina uz noziedzībām, tomēr nabadzīgajam gribas iegūt mantu, jo tā viņam vajadzīga un tāpat gadās, ka bagātais meklē baudas, bez kurām tas varētu iztikt. Kā vienā, tā otrā gadījumā spiež darboties noziedzīgi ne pati bagātība un nabadzība, bet kaislības. No sacītā redzams, ka pēc Aristotela domām noziegumi, kurus izsauc nabadzība, pieskaitāmi pie tādējiem, kuru īstais avots ir kaislības, neapdomātas vēlēšanās, pie kam tās tiek izraisītas, vai nu no nabadzības, vai pārmērības. Tā tad bagātība un nabadzība ir noziegumu netiešie cēloņi. Noziegumi tiek pastrādāti zem vajadzību spiediena, pie kam vajadzības ir divejādas, vai nu pēc nepieciešamā, vai arī pēc pārpilnības, kādu novērojam pie bagātiem. Noziegumus biežāki pastrādā tur, kur spiež nabadzība. Tā tad šinī ziņā viņa uzskati sakrīt ar kriminalsocioloģiskā virziena uzskatiem. Nteikai pie Grieķijas, bet arī pie senās Romas rakstniekiem un filozofiem atrodam zināmus uzskatus par cilvēku ekonomisko stāvokli kā noziedzību faktoru. Filozofs SENEKA nabadzību neuzskata par noziedzības faktoru. Ne nabadzībā meklējams netikums, bet gan bagātībā. Nabadzībā nav nekā ļauna, izņemot to, ka viņa ir atbaidoša. Tādas pašas domas izsaka arī APULIJS. Viņš saka, ka visi netikumi un lielākie noziegumi ir bagātības sekas. Neskatoties uz to tomēr nabadzību ienīst pie visām tautām. No sacītā redzams, ka senajā Romas valstī nabadzību nav uzskatījuši par noziegumu cēloni. Turpretim vidus laiku baznīcas rakstnieki atrodas pretējās domās par noziedzības cēloņiem. Saka: "Nedod man ne nabadzības, ne bagātības, dod tikai nepieciešamo priekš manas dzīves, lai es pārmērībā nenonāktu un lai trūkumā netopu ļauns un nenolādu savu Tēvu, dod man tikai to, ar ko paēdināt savu izsalkušo dvēseli. SVĒTAIJS GRIGORIJS saka, ka nabadzība un bagātība nev ne laba, ne ļauna, bet viss atkarājas no tā kā viņa tiek izlietota. SVĒTAIS AMBROZIJS izsakās līdzīgi. Ne katrā nabadzībā ir svēta un ne katrā bagātībā ir noziedzīga. Mēs varam bagātību slikti un labi izlietot un mēs varam arī nabadzību panest labi un slikti. No sacītā redzams, ka par šiem pašiem noziedzības faktoriem ir jau savas domas izteikuši arī senatnes filozofi un rakstnieki un viņu domas ne ar ko neatšķiras no tām domām, kuras tiek izteiktas no apskatītiem kriminalantropoloģiskā un kriminalsocioloģiskā virziena priekšstāvjiem. Šo virzienu priekšstāvji šīs domas attīstījuši tā sakot plašāki un sistemātiskāki, bet senie rakstnieki un filozofi par šiem jautājumiem izteikušies tikai pie attiecīga gadījuma.

Tālāk apskatīsim mīlestības kā noziedzības faktoru. Laot avīzes un iepazīstoties ar tiesu praksi bieži vien redzam, ka nošauj, nogiftē un izdara citus noziegumus aiz mīlestības. Lai izpētītu tuvāki kādu iespaidu atstāj mīlestības kaislība uz cilvēku, tad mums tuvāki jāanalizē mīlas jūtas. Iemīlējušos cilvēku domas un jūtas koncentrējas tikai ap vienu, ap mīlamo priekšmetu, kuru iegūt par savu ļoti lielas par bezgalīgu laimi, bet kuru pazaudēt par neizmērojamu nelaimi un postu. Paši iemīlējušies gandrīz visi labi apzinas savu stāvokli un pareizi raksturo savu psihi tādās momentos. Tā kāds jauns cilvēks, kurš bij nonāvējis viņam neuzticīgu mīlako, dod sekošu raksturojumu par sevi izmeklēšanas tiesnesim. Viņš saka: "Viņa mani itkā par traku pataisīja". Kāds liecinieks stāsta, ka jauneklis pēc tam, kad viņa līgava attiecās no laulībām ar viņu, palicies tikā slimš. Viņš nespējis ne strādāt ne gulēt un nebijis mierīgs nevienu mirkli. Cit domājuši, ka viņš slimš un tādēļ atsaukuši ārstu. Ārsts konstatējis asīru pieplūdumu galvā. Drīzi pēc tam jauneklis savu līgavu nonāvējis. Te nu rodas jautājums kā viņš varējis savu mīlas objektu nonāvēt. Nav ne mazāko šaubu, ka šādos gadījumos cilvēks noziegumus pastrādā nevis dzīts no mīlestības, bet no briesmīgām naida jūtām. No pirmā acu uzmetiena var likties psiholoģiski pilnīgi nesaprotami kā mīlestības jūtas var pāriet naida jūtās un pie tam šīs divejādās pretējās jūtas vienā un tajā pašā laikā mājotu viena un tā paša cilvēka dvēselē. Tomēr ieskatoties dziļāki cilvēka dvēselē mēs atrodam psiholoģisku izskaidrojumu. Mums jāņem vērā atrisināt jautājums kādā ceļā viņš var nonākt pie naida jūtām pret mīlas objektu un kāda nozīme ir frazei, kuru bieži dzird tiesneši: "Ja es nebūtu viņu tā mīlējis, tad es nebūtu to nogalinājis". Mīlestības un naida ciešais sakars novērojams jau no seniem laikiem. Tā senās Romas dzīvnieks VABERIJS KATULLA vienā no saviem dzejoliem saka: "Es nezinu kas ar mani notiek, es mīlu un reizē arī ienīstu. Kāds ievērojams psihologs, kurš tuvāki apskatījis mīlestības jūtas izsakās sekošā veidā. Ja mēs par mīlestību spriežam vērā ņemot ievērojamākās parādības, tad tā vairāk līdzinās ienaidam kā draudzībai un sūmptijai. Patiesi ikdieniskā dzīvē mēs pastāvīgi dzirdam, ka saka, ka aiz mīlestības es to varētu nogalināt, nogiftēt u.t.t. Tālāk aplūksoim grūtākas mīlestības. Grūtā mīlestība nav nekad bez mīlestības. Kur ir grūtā mīlestība, tur naidis un mīlestība mīt blakus. No grūtā mīlestības pārnācis mīl savu mīlas objektu, bet

-30-

tanī pašā brīdī var būt pret to ārkārtīgi zvērisks, jo viņa dvēsele pilna grēksirdības un naida. Brīžiem tas savu mīlas objektu apber ar glāstiem un kaisli, bet ir brīži kad viņš gatavs to nožņaupt. Alfreds Musē un Žorž Zand mīlējuši viens otru līdz ārprātam, bet arī neieredzējuši viens otru. Starp viņiem bijis naids un mīlestība un pēc kaislību glāstiem tie sākuši vien otru mocīt un sagādāt ciešanas, kuras vēlāk viņa savās dzejās un stāstos. Musē gribējis arī to kādreiz nonāvēt. Pēc kāda mīlas akta Žorž Zand saka, ka vieglāki iešaut lodi galvā kā uzskākt jaunu dzīvi. Būtu jādomā, ka mīlestībā nevarētu būt par iemeslu zemiem, noziedzīgiem darbiem, bet patiesībā tas tā ir. Afro-ditei senie grieķi devuši daudz skaistus vārdus, bet nosaukuši arī viņu par cilvēku slepkavu. Tas ir pareizi. Tāpat Dante savā "Dievišķajā komediā" aprakstīdams ellī stāsta, ka redzējis veselu cilvēku pulku, kurus turp novedusi mīlestība. Arī ikdieniskā dzīvē to redzam. Te jāpastrīpo, ka mēs runājam par mīlestību kā kaislību, bet nevis par tā saucamo absolūto mīlestību.

mīlas kaislību raksturo šādi. Kas mīl, tas cenšas savam mīlas objektam sagādāt, vai nu laimi, vai arī nelaimi. Mīlēt nozīmē sevi mīlēt. Ikkatrs mīlētājs mīl pats sevi un savu mīlāko mīl tikai kā labumu, kuru tas no viņas iegūst. Šīs domas pastāstīja arī Larasfuko, atzīdams, ka mīlētājs mīl mīlamo kā vilks jēru. Šī doma, kura tik spilgta, liekas pārspīlēta un raksturīga vienīgi mežoniem, pēc pārbaudīšanas izrādās par pilnīgi saskanošu ar patiesību, vai arī tai ļoti tuvu stāvoša. Apsēstais no mīlas kaislības bez šaubām ne tik daudz domā par mīlamā objekta laimi kā par savu personīgo laimi. Pats par sevi saprotams, ka viņam nekas nav pretīm ja arī viņa mīlas objekts ir laimīgs, bet tikai zem viena noteikuma, lai šīs laimes avots būtu tikai viņš pats. Ar citiem vārdiem sakot kaislīgais mīlētājs neliedz mīlamai personai būt laimīgai, bet tikai ja tā no viņa iegūst augstāko laimi un nemīl kādu citu. Bet ja viņa laimi iegūst caur citu personu to mīlēdama, tad lieta iegūst citu virzienu. Viņš cieš mokas un sajūt smagu apvainojumu. Domas par to, ka mīlamā persona ir laimīga ar līdzcensi, noved iemīlējušos līdz ārprātam un šai ziņā starp vīrieti un sievieti novērojama vienlīdzība. Kā vīrietis, tā sieviete jūt ienaidu pret savas mīlas neuzticīgo objektu. Sacītais neattiecas uz ikkatru cilvēku, kas iemīlējis, Pēc savas dabas temperamenta ir ļoti dažādi un viņu psihiskais stāvoklis, kuru sauc par kaislību uz āru izteicas dažādi. Vieni soda mīlamo personu ar nāvi ja nespēj iegūt pretmīlestību, citi atrod par labāku nonāvēt paši sevi. Tas viss atkarājas no cilvēku dabas. Mīlestība pēc savas būtības mēdz būt dažāda. Viņa var izteikties neprāta veidā, viņa var būt tīra un jauka ar kaislību. Mīlētājs var būt apzinīgs un neapzinīgs, viņš var padoties jūtām un arī vienīgi prātam. Šie pēdējie ir laimīgas mīlestības gadījumā netiek pārņemti no ārkārtīgas atriebības jūtām, bet viņu ciešanas izteicas nospīestā gara stāvoklī, iekšējās ciešanās, bet ne atriebības ārprātā. Bet tie, kuri pazīst tikai mīlas kaisli tādā gadījumā, ja viņu mīlas kaislības netiek apmierināta, pret mīlamo personu jūt tikai ārkārtīgu naidu, kura sekas bieži vien ir noziegums. Taisni par šī pēdējā tipa cilvēku mums būs runa. Parstī viņi ieremuši galvā domu, ka tai jābūt manai, vai tā grib, vai negrib, vai arī viņai jāmirst. Pie tam jāatzīmē, ka šādas slepkavības tiek pastrādātas ar sevišķu cietesirdību un zvēriskumu, kas izskaidrojams ar to, ka mīlētājs jūtas apvainots kā savās mīlas jūtās, tā arī lepnuma jūtās.

Viņš sajūt divkārtu apvainojumu. Pirmkārt viņa mīlas kaislība, neatrazdama pretmīlestību netop apmierināta, otrkārt viņš sajūt nāvīgu apvainojumu, ka ir atzīts no mīlamās personas par nederīgu un sliktāku kā viņa sāncensis. Ja šāds apvainojums pievienojas pie pastāvošas kaislības neapmierināšanas, tad viegli saprotams, ka naida un atriebības jūtas sasniedz savu augstāko pakāpi un uz ārieni izteicas visiznīcinošākā nozieguma darbībā. Šis pēdējais apstāklis spēlē visos tādos gadījumos milzīgi lielu lomu. Pievedīšu dažus piemērus. Tiesā apsūdzēts kāds jauneklis, kurš savu līgavu briesmīgi sistis, it kā gribēdams viņu nosist. Jauneklis atbildēja, ka viņš to darījis tādēļ, ka līgava viņu atstūmusi un viņš gribējis par VISU atriebt, par viņa neievērošanu, noncināšanu. Viņa mani traku padarīja, piebilts beigās jauneklis. Tālāk otrs gadījums. Te iet runa par kādu jaunekli, kura savu mīlāko aplējusi ar sērskābi. Izmeklēšanā viņa stāsta. "Es biju apņēmusies viņam atriebties, bet vilcinājos. Kādreiz, kad es viņam visu pārmetu, istabā ienāca mana māte un teica, ko es ar viņu runājo, viņš taču smejojies par manām asarām. Tas viss mani iededzināja briesmīgas naida jūtas. Es teicu, lai viņš atmin to, ko man solījis un lai sargās no manas atriebības. Uz to viņš nekā neatbildēja un sāka žāvāties. Tad es viņam sacīju ardievas pēdējo reizi. Pēc tam es vēl ilgi vilcinājos un varbūt būtu visu atmetusi, ja nebūtu nācis priekšā jauns notikums. Kādreiz satiekoties ar viņu uz ielas viņš mani nesveicināja un izlikās mani neredzam. Viņš gāja zem rokas ar kādu dāmu un viņi abi likās laimīgi. Šis apvainojums galīgi iepildīja manu pacietības mēru. Es aizskrēju uz mājām, paņēmu sērskābi, skrēju viņam pakaļ un ielēju to viņam gīmī. No šie abiem piemēriem redzam, ka par noziegumu tiešo cēloni bijusi neapmierināta mīlas kaislība un zināma pašcieņas jeb goda jūtu aizskaršana caur noncināšanu, ironiju u.t.t. Mēs redzējam, kāda cīņa notiek cilvēka dvēselē starp mīlas un naida jūtām, līdz kamēr pēdējās netiek virsroku. Pievedīšu vēl dažus piemērus. Tiesas rokās bij nonākusī kādas pieviltas jaunavas dienas grāmata, kura tikusi tiesāta par to, ka gribēdama nogalināt savu mīlāko bij uz to žāvusi. Šī dienas grāmata aptver laiku laiku no novembra līdz nākošā gada decembrim, t.i. vairāk kā gadu. Šā-

kumā viņa raksta: "Es jūtu, ka zaudēju prātu. Labāki ir simtriz mirt, bet tikai atriebties. Sargies ļaunais". Decembrī viņa raksta: "Viņš grib precēties. Ja es nebūtu māte, tad es viņu nonāvētu". Aprīlī. "Mana meitiņa nomira. Arī es gribu mirt, bet tikai pa priekšu atriebties". Junijā. "Viņš atgriezīsies pie manis. Es atlikšu atriebību un lūkošu apmierināt sevi. Bet ja viņš neatgriezīsies, tad..." Julijā. "Es viņu varēju nogalināt, bet to nedariju". Novembrī. "Es nespēju viņu nogalināt, jo esmu viņa bērna māte". 3. decembrī. "Es viņam rakstīju, bet viņš man nekā nav atbildējis. Es briesmīgi ciešu. Ir viegli mirt, bet tad viņam jāmirst pa priekšu". 19. decembrī. "Es nezinu kur tu tagad esi, bet es tevi uzmeklēšu un tava dzīvība būs atmaksa par manām ciešanām." Nākošā gada 1. janvārī viņa uzrakstīja uz sava mīlākā fotogrāfijas. "Notiesāts uz nāvi no manis." Tomēr otrā dienā pēc tam viņa raksta. "Viņš vēl ir dzīvs. Mans spēks ir zudis. Es viņu nespēju nonāvēt tādēļ, ka viņu mīlu". 3. janvārī. "Šodien es sevi nonāvēšu. Tas būs labāki". 5. janvārī. "Es visu dienu pavadīju pie viņa mājas, bet nekā nepanācu. Es redzēju, ka pie viņa ierāja kāda skai-
sta sieviete. Negēli, es prasu tavu dzīvību". Pēc divām dienām kādā vakarā viņa savu nodomu bij izpildījusi, kurā tā nēsāja sevi vairāk kā gadu. Viņa nožē-
loja, ka nav to nogalinājusi, bet tikai ievainojusi. Izmeklēšanas tiesnesim viņa saka sekošo. "Es visu izstāstīšu, bet nezinu, vai mani sapratīs. Manā dvēselē ir divas pretējas jūtas. Es viņu mīlu, bet tai pašā laikā viņu arī ienīstu. Arī pēc tam, kad viņu mēģināju nogalināt, man liekas, ka viņu mīlu. Lai arī ko šis cilvēks man nav darījis, tomēr visa tas nevar iznīcināt manu mīlestību pret viņu." No šī piemēra mēs ļoti spilgti redzam, ka cilvēka dvē-
selā mīt divas pretējas jūtas. Caur to izskaidrojami tie bieži noziedzības gadījumi, kuri tiek pastrādāti no iemīļējamies. No teiktā redzam, ka atriebī-
bas jūtas rodas no neapmierinātas mīlestības un zināmā veidā atšķiras no nai-
da jūtām. Būtu nepareizi, ja šīs abas jūtas sajauktu, jo atriebības jūtas ne-
ikreizes var tikt apzīmētas kā atriebības jūtas. Naida jūtas veicina prasību
pēc atriebības jūtām. Lai noskaidrotu tuvāki šo jēdzienu, tad drusku tuvāki
apskatīsim atriebības jūtas. Atriebība no cietušā, vai viņa radniekiem biju-
si visvecākais atmaksas veids par pastrādāto noziegumu. Atriebību sastopam
pie visām senatnes tautām, bet arī mūsu dienās viņa sastopama pie daudzām au-
strumu tautām, ka piemēram pie persiem, arābiem, kaukaziem, kalnu tautām un
daudzām citām. Kad senatnē valsts varas gandrīz nebija, tad pār tautas dzīvi
valdīja patvalības princips. Tad atriebība, sevišķi asins atriebība bij neti-
kai tiesība, bet arī cietušā radnieku svēts pienākums. Pie arābiem atriebība
ir augsts tikums. Pie tam visi līdzekļi tiek uzskatīti par labu, ka piemē-
ram zvēresta laušana u.c. Arī pie senajiem ebrejiem atriebība tiek uzskatīta
par svētu pienākumu. Arī vecajā derībā lasam: "Acī pret aci un zobu pret zobu".
Atriebības pastāvēšana konsistēja arī daudzu tautu likumos, ka piemēram pie
senajām slāvu un ģermanu tautām. No ģermanu avotiem mums zināms, ka noslepkā-
votā radniekiem šī slepkavība jāatriebj un par to jāpazīno atklāti saviem
līdzpilsoņiem. Līdzīgi instituti novērojami arī pie daudzām citām mežonu tau-
tām. Angļu rakstnieks Džordžs Grevs, kurš sīkāk novērojis austrāliešu tautu
ierašas, stāsta, ka pie tiem valda atriebības princips. Ļoti nožēlojamā stī-
voklī tur tiek nostādīts cilvēks, kas pretēji valdošiem uzskatiem atsakās no
atriebības. Tēvs pret tādu dēlu izturas ar visdziļāko nīcināšanu, māte saka,
ka labāk būtu bijusi, ja viņa nebūtu tādu dzemdējusi, jaunavas atsakas iedo-
ties ar tādu laulībā un ja viņš ir precēts, tad sieva to bez kavēšanās pamet.
Kā jau minēju senās tautas un arī tagadējās mežonu tautas, atrazdamās tādā
stāvoklī, kad valsts vara ir ļoti nespējīga, lai aizsargātu pilsoņu dzīvību,
brīvību un mantu, ir spiestas meklēt un atrast tādus institutus, kuri zināmā
mērā spēj izpildīt iztrūkstošās valsts varas vietu. Par tādu institutu izrē-
das atriebība, kurā visvairāk piemērota seno un tagadējo mežonu tautu jūtu
un prāta attīstībai. Tādā veidā atriebība uzskatāma par juridisku normu. Pie
šī normas izvēles senās tautas vadījušās no paš aizsargāšanās principa. Jauni
laudis, baidīdamies no priekšā stāvošās atriebības būs bijuši zināmā mērā
spiesti savaldīt savas noziedzīgās tieksmes, kurās apdrau sabiedrību. No sacī-
tā redzams, ka atriebības jūtas, kurās katram iedzimtas, stāv ciešā sakarā ar
paš aizsargāšanās principu. Pie senajām tautām viņas pat tika mākslīgi kultivē-
tas un sludinātas no priesteriem kā augsts tikums. Psihologi saka, ka atrie-
bības jūtas var stipri attīstīt un arī savaldīt. Ja tās pietiekoši nesavādā,
tad tās bieži uz āru izteicis noziedzīgā darbībā. Sākumā viņas izteicās uz
āru kā paš aizsargāšanās princips, bet vēlāk tika mākslīgi kultivētas no reli-
ģijas un tā izaugušas par vienu no spēcīgākām jūtām. Vēlāk līdz ar valsts va-
ras nostiprināšanos un civilizācijas progresu atriebības jūtas sāka uzskatīt
par nevēlamām un kaitīgām sabiedriskai dzīvei. Tad viņas sāk arī ierobežot.
Izplātoties Kristus mācībai, šīs jūtas, kurās agrāk uz reliģijas noteikumu pa-
mata tika kultivētas kā augstākais tikums, tagad arī zem reliģijas spiediena
tiek uzskatītas par ļaunām un nevēlamām un kā tādas jāizskauž no cilvēka dvē-
seles, kurā viņas laidošas jau pārāk dziļas saknes. Psihologi māca, ka cilvē-
kam iedzimtās spējas un jūtas, tikumi un netikumi, ir ļoti grūti apturamas tā-
lākā attīstības gaitā, nemaz nerunājot par viņu galīgu iznīcināšanu. Starp vi-
sām citām cilvēku spējām, gandrīz katra cilvēka dvēselē arī mūsu laikos ir at-

rodamas atriebības jūtas. Kā mēs redzējām, tad atriebības jūtas tiek kultivētas tādā veidā, ka atriebt var arī ar jaunu noziegumu, pie kam pati atriebība nav noziegums, bet pienākums. Tādā veidā viņa lielākā, vai mazākā mērā uzglabājusies līdz mūsu dienām. Atriebības jūtas pārņem cilvēku savā varā arī zem neapmierinātas mīlas kasilības iespaids. Tomēr mīlas kašlības nav vienīgā, kas izsauc cilvēkā atriebības jūtas, bet viņu tiešie cēloņi var būt ļoti dažādi. Neskatoties uz to tomēr vienu faktu arvien varam konstatēt - proti - atriebības jūtām arvien pa priekšu un sagatavo ceļu neapmierinātība un dusmas. Tālāk bez šaubām atriebības jūtas ir saistītas ar prieka jūtām, ko bij jau novērojis cecāis Homers, kurš saka, ka atriebība ir saldāka par medu. Tas apstāklis, ka prieka sajūta pavada atriebības jūtas un vēl vairāk pašu atriebību aktu, ir izskaidrojams caur to, ka ja atriebība izdodas, tad atriebēja psihē rodas sava pārākuma un spēka apziņa. Bet kā māca psihologi, tad sava pārākuma un spēka apziņa ir cieši saistīta ar prieka jūtām. Kā jau teicu atriebību var izsaukt dažādi. Kā dzīvā novērojam, tad visbiežāk viņas ceļas tad, kad tiek aizskartas individa manta, gods, vai brīvība un ja tādos gadījumos cietušais atrod no valsts uzlikto sodu par pārkāpumu, vai arī vainīgajam izdodas no soda izbēgt. Tādos gadījumos individa psihē sāk ieperināties un mosties un atriebības jūtas, kuras skatoties pēc individa tikumisko jūtu un izglītības līmeņa var pieņemt dažādus veidus, t.i. vai nu galīgi viņas aizmirst, vai atriebties zvēriskā kārtā, vai arī ieņemt vidēju stāvokli starp šiem galējiem stāvokļiem. Lielā mērā viss tas atkarījas no individa organisma fizioloģiskās uzbūves un no sabiedrībā valdošiem etiskiem un tiesiskiem uzskatiem.

Kā ilustrāciju nolasīšu gadījumu, kur mums darīšana ar cilvēku, kas pastrādājis noziegumu zem atriebības jūtu spiediena, pie kam šīs jūtas ir savādākas kā tās parasti mēdz būt. Pāris gadus atpakaļ Itālijā norisinājās sekojošs gadījums. Kādā Neapoles ielā atrada nonāvētu kādu gadātu angli. Slepkava palicis pie noslepkavotā, kur viņu arestēja. Tas bij kāds nabaga invalīds, kurš karā zaudējis kāju. Viņa dzīve bijusi pilna moku un ciešanu, viņš bijis spiests nabagot, lūgt dāvanas, ticis apsmiets, nicināts u.t.t. Viss tas viņā radījis ārkārtīgu rūgtumu un ienaidu pret laimīgajiem. Tadēļ viņš gribējis atriebt cilvēcei un dievībai savu likteni. Viņš gribējis iznīcināt skaistāko un laimīgāko no cilvēkiem. Viņš iegādājies ieroci un tā diena, kad viņš to izdarījis, bijusi laimīgākā viņa dzīvē. Tad viņš meklējis laimīgāko, skaistāko un labāko no cilvēkiem. Kādreiz Neapolē ieradies bagāts, skaists un jauns anglis, kuru viņš uzskatījis par cienīgu upuri. Kādreiz anglis viņam pasniedzis dāvanu un sajūta, ko viņš sajutis saņemot ubaga dāvanu no laimīga cilvēka rokām, galīgi viņu pamudinājusi šo angli nogalināt. To viņš arī izdarījis. Te mēs redzam tipisku piemēru atriebības jūtām, kur atriebība vērsta ne kā parasti uz atsevišķu personu, pret viņas pastrādātu darbību, bet šē atriebības objekts ir pilnīgi abstrakts. Viņš nogalināja, lai atriebtos cilvēcei un dievībai. Pašā nozieguma izdarīšanas momentā viņš izjutis lielāko laimību, jo atriebības jūtas arvien pavada prieka izjūta. Šinī gadījumā invalīds visu mūžu bijis nelaimīgs un atriebība sagādājusi viņam divkārtu prieku. Tādi gadījumi, kur atriebība vērsta pret abstraktu objektu, nāk reti priekšā. Ikdienā dzīvē mēs pa lielākai daļai novērojam atriebību, kura vērsta pret noteiktu personu šīs personas faktiskas, vai arī iedomātas vainas dēļ. Dotajā gadījumā nelaimīgais vīrs gribēja atriebties visai cilvēcei, bet kā vēlāk izrādījās arī tas viņam nav izdevies. No nonāvētā vēstulēm redzams, ka viņš slimojis ar nedziedināmu slimību, bijis melancholisks un nelaimīgi iemīlējis. Tagad nolasīšu vēl vienu piemēru. Šeit iet runa par kādu 35 gadus vecu izglītotu krievu, lai gan cēlies no zemniekiem. Viņš ielējis kādai meitenei sērskābi acīs. Šis cilvēks bijis ļoti pašmīlīgs. Viņš izturējies ar zināmu nicināšanu pret citiem. Kādreiz šis cilvēks iepazinies ar kādu meiteni. Viņu starpā nodibinājušies sakari. Viņš licis tai priekšā ar viņu precēties. No sākuma meitene teikusi, ka esot ar mieru, bet vēlāk pateikusi, ka viņš tai apnicis. Tad viņš iedomājies, ka viņa to briesmīgi apvainojusi. Viņš nolēmis, ka tādā gadījumā viņai jāatvainojas un jāatdod atpakaļ dāvanas un naudu, ko tas priekš viņas iztērējis. Visu to viņš uzrakstījis vēstulē, kuru gribējis nodot meiteni. Meitene vēstuli no viņa nepieņēmusi. Tad viņš to visu izteicis mutiski. Meitene atteikusies prasīto izpildīt. Tad viņš juties vēl briesmīgāki apvainots un nolēmis atriebties. Viņš nopircis sērskābi un ielējis tai acīs. Par viņu jāsaka, ka moraliskā ziņā viņš stāvējis diezgan augstu. Kad 1914. gadā sācies pasaules karš un viņš atradies ārzemēs, viņš atzinis par savu moralisku pienākumu atgriezties dzimtenē un cīnīties pret viņas ienaidniekiem, ko arī izdarījis.

Vēl viens piemērs. Šeit iet runa par kādu 25 gadus vecu jaunekli. Viņš 1918. gadā sarkanajā armijā bij iecelts par kavalērijas eskadrona komandieri. Viņš iemīlējis kādā meitenē un nolēmis to precēt. Viņa māte tam nepiekritusi. Kādreiz māte ielāuzusies viņa līgavas dzīvoklī, iesitusi viņas mātei un apvainojusi pašu līgavu. Kad līgava jauneklī pārmētusi, ka viņš neasvaldot savu māti, tad viņš nolēmis māti nošaut. Pēc nozieguma izdarīšanas viņš mēģinājis noslēpt nozieguma pēdas. Viņam arī iepriekš bijušas nesaskāpes ar māti, kas pārvērtušās naidā. Beidzot visam tam vēl pievienjuies atriebība par līgavu.

Tagad apskatīsim LITERĀTŪRU KĀ NOZIEDZĪBAS FAKTORU. Literatūra spēlē galveno lomu pie cilvēka gara darbības izveidošanās. Par to mūsu dienās vairs nav šaubu. Domu starpības rodas tikai tad, kad runā par literatūras labo un ļauno iespaidu. Cik lielu iespaidu atstāj grāmata uz cilvēku, par to varam spriest ja arī tikai pavirši apskatām literatūras vēsturi. Kā zināms pastāvēja sevišķs virzeins literatūrā, t.s. baironisms, kuram sekoja veselas ļaužu grupas. Tāpat lielu iespaidu atstājis Ģēte ar savu Verteru. To pašu mēs varam sacīt par citiem ievērojamiem rakstniekiem un filozofiem kā Vāļteru, Turģenēvu, Tolstoju u.c. Tāpat vārdi luterisms, kalvinisms, kantisms pierāda, ka šo vīru iespaids pateicoties literatūrai ir bijis ļoti liels un vīle tagad tāds ir. Grāmatas ir lieli cilvēku labdari un arī ļaunumi. Lbas grāmatas dara tikai labumu, bet sliktas dažreiz nodara lielu ļaunumu. Ir neapstrīdams fakts, ka evaņģēlijs ir veidojis cilvēku dvēseli. Tāpat evaņģēlijs veicinājis līdz tam nepazīstamu, ideju izplātišanos, ka vienlīdzību, tautu brīvību, kuras sastopamas līdz tam vienīgi stoīķu filozofijā. Turpretīm muchamedāņu svētā grāmata Korāns ir veselu tautu psiholoģiju pārveidojis pilnīgi pretējā virzienā. Viņš iepotējis naidu un nicināšanu tik lielā mērā, ka tās nespēj virzīties tālāk pa progresu un kulturas attīstības ceļu. Tik liels garīgās dzīves faktors ir grāmata. Pēc savas psihiskās dabas cilvēks ir pakalldarošs radījums. Šo pakalldarīšanu novēroja jau senie filozofi un mēs zinām, ka Aristotels stipri uzstājās pret klasiskajām mitoloģijas teikām un stāstiem. Šis teikas un stāsti ar savu vaļību un izlaidību radīja grieķos nepārvāramu tieksmi dzīvot tāpat kā viņu dievi. Kas bijis netikls, tas raudzījies pēc Dzevsas piemēra, kurš pāvedis Arkosas kēniņa meitu Danaju. Tā kāds saka: "Tu lielais Dievs, ja jau tu esi licis sevi pāvest, tad kā lai es vienkāršs mirstīgais spētu pretoties". Kas nepiedos sev pāvus ļaunos darbus un tos neattainos, ja viņš zinās, ka tādus pašus darbus darījuši arī dievi. Tādēļ Platons piezīmē, ka \$ \$ Homera aprakstītais dievu piedzīvojums un mīlas dēkas nevar nodeikt par tikumiskas audzināšanas piemēru, bet gan gluži otrādi, ka viņas atstāj ļoti ļaunu iespaidu uz lasītāju. Tāpat arī Romas dzejnieki savās dzejās sludināja mīlu un vaļību. Ovidijs izsaucās: "Manas dzejas saturs ir bagātība un mīla. Es nolādu to, kas pirmais piepildīja Romas pilsoņu mājas ar nepieklājīgu valodu. Mana pārlicība nebija tāda, kad viņas rakstīju". Roma pamazām izvirta un lielu lomu šeit spēlēja izvirtušā literatūra. Romas kara pulki sāka padoties barabaru pulkiem, kuri beidzot sagrāva viņu. Pēc izšķirošās kaujas, apskatot kritušos Romas kareivjus, gandrīz ikkatram kareivim bija klāt netikumiska satura grāmatas. Tā tad redzam, ka netikumiska satura grāmatas atstāj ļoti sliktu iespaidu uz lasītāju, vājinādamas viņu morālo gribas spēju. Ja jau seno laiku filozofi un rakstnieki ar saviem rakstiem atstājuši tik lielu iespaidu, tad vēl vairāk tas sakāms par mūsu dienu literatūru, kuras iespaids daudz stiprāks caur to, ka mūsu dienu literatūra neatrād vairs to pretspēku kā agrāk. Senos laikos reliģiskās jūtas bija tik stipri attīstītas, ka netikumiska satura grāmatas neatstāja uz lasītāju tādu iespaidu bez tam agrāk bija ļoti aprobežots grāmatu lasītāju skaits. Tāpat arī valsts vara vairāk iejaucās šai lietā. Mūsu laikos valsts vara mazāk par to rūpējas un netikumiska satura grāmatas tiek ļoti plaši izplatītas un strādā savu postošo darbu. Nekkatoties uz to, daudzi ievērojami rakstnieki ir pretējās domās. Tā Ģēte saka savas darbības sākumā, ka nēsot ne mazākā iemesla baidīties par iespaidu, kuru atstāj grāmatas un teātris. Šai ziņā nebūtu jābaidās pat par bērniem. Līdzīgi izsakās arī Zolā. Viņš saka, ka ja rakstniekam ir talants, tad viņam viss atļauts. Nepieklājīgas literatūras nemaz nēsot, izņemot tos darbus, kuri slikti uzrakstīti. Šīs domas jāatzīst par pilnīgi aplamām. Ka Ģētes domas aplamas, to redzam jau no viņa paša "Vertera". Šinī darbā viņš atstāsta savu jaunību, bet galvenā varoņa traģisko galu viņš patapinājis no tieša piedzīvojuma. Kāds viņa draugs bija iemīļējies precētā sievietē un sevi nonāvēja. Šis draugs bija atradies zem Lessinga lugas "Emilia Galotti" iespaida. Cik lielu iespaidu Ģētes Verteris atstāja uz jaunatni, to redzam no tam, ka drīzi pēc savas iznākšanas viņš radīja Vakareiro-pā veselu pašnāvību epidemiju. Daudzi jaunekļi izdarīja pašnāvības vienīgi zem Vertera iespaida. Tā zināms, ka kāds dzejnieka dēls nonāvējies vienīgi izaslitā Vertera dēļ. Tai pašā laikā nošāvēs kāds sedlinieka mācekļis. Pārmeklējot, pie viņa atrada Verteru, kuru viņš pirms tam bija lasījis. Tie ir tikai daži no daudzajiem piemēriem. Šīs grāmatas lielo iespaidu atzina arī pats Ģēte. Viņš saka, ka kad viņš lasījis šo savu darbu, tad bijis ļoti uztraukts un dzīvojis līdz stāsta varoņa liktenim, sajuzdams pie tam lielas ciešanas. Viņš esot varējis izlasīt savu Verteri tikai vienu reizi. Tādēļ viņš šo savu darbu salīdzina ar degošu raketi. No sacītā redzam, ka stāsta varoņu iekšējie dvēseles pārdzīvojumi ir tik spilgti attēloti, ka daudzi lasītāji pārdzīvo tos kā savus psihiskos pārdzīvojumus. Ja nu lasītājs pie tam vēl atrodas līdzīgos apstākļos, tad viņš bez šaubām sāk pakal darīt stāsta varoņim, ko mēs lielā mērā novērojam pie Vertera lasītājiem. Tādu Verteram līdzīgu literābisku darbu, kuri lasītāju iespaido zināmā virzienā un iedvesmo viņu varoņiem pakal darīt, ir neskaitāms daudzums. Mūs tieši interesē tā literatūras daļa, kura iedvesmo uz noziedzībām un jāsaka, ka tādu literatūras darbu ir milzīgs daudzums. Šai ziņā izcilus vietu ieņem tie, kuros pievilcīgā kārtā attēloti zem

dažādu kaislību iespaيدا pastrādāti noziegumi. Tādiem darbiem bagāta franču literatūra, bet viņu netrūkst arī citu tautu literatūrā. Pazīstamākie autori ir Zorž Zand, Dimā, Stendals. Zorž Zand tēlo katordzniekus kā varoņus. Stendals lielā mērā sajūsminās par slepkavībām zem kaislību iespaيدا. Ja jauneklīš noņur savu sāncensi mīlā, tad Stendals savos darbos runā par to ar sevišķu sajūsmu, nostādīdams enerģisko jaunekli par piemēru visiem frančiem. Te jāpiezīmē, ka Stendals sajūsmināts savos stāstos arī par vienkāršiem zagļiem. Ja viņu apzog, tad viņš apbrīno zagļa spējas un enerģiju. Ja nu slapkavības, kas pastrādātas zem kaislību iespaيدا viņš uzskata par vienkāršu dabas nepieciešamību, tad nav ne mazāko šaubu, ka starp viņa lasītājiem atradīsies daudz tādu, kas centīsies stāsta, vai romāna varoņiem pakaļ darīt. Šie slēdzieni rāda, ka literatūra nav tukši vārdi vien.

Šeit būs kāds piemērs. 1891. gadā Parīzes krimināltiesā tiesāja kādu jaunekli vārda Verneru. Šis jauneklīš nolēmis iekļūt savas iemīlotās meitenes gulamistabā. Meitenes māti bij to pamanījusi un viņu aizturēja. Jauneklis par to bijis ļoti sašutis un sadūris meitenes māti. Izrādījās, ka viņš parasti nodarbojas ar romanu un teātru lugu lasīšanu, pie tam viņš lasīja tikai tādus romānus, kurā saturs grozījās ap mīlu un kaislību. Zem šo romānu iespaيدا, viņš nolēmis, ka viņam jāiekļūst pie savas mīlotās meitenes, lai arī būtu jāpārvār nezin kādi šķēršļi. Tiesā no sākuma viņš visu itkā noliedz, apgalvo, ka slimo ar mēnešsērdzību, bet ārstu ekspertīze šo apgalvojumu apgāza. Ārsti-eksperti pie viņa konstatēja ļoti nervozu temperamentu, asu prātu un ļoti attīstītu fantāziju. Eksperti nāca pie slēdziena, ka lasītājs uz viņu šā iedarbojas kā stiprs vīns. Viņš bij kritīks par upuri vienīgi attiecīgai literatūrai.

Tai pašā laikā tā pati tiesā tiesāja kādu 15 gadus vecu zēnu, kurš bij nogalinājis kādu 6 gadus vecu bērnu. Viņš to bij ievīlcis savās istabā, sasējis rokas, pārgriezis rīkli un uzšķērdis vēderu. No sākuma viņu uzskatīja par garīgi vāju, bet psihiatri atrada, ka viņš to pastrādājis zem attiecīgas literatūras iespaيدا. Viņš šāda veida literatūru bij lasījis bez mēra. Skolā\$\$\$ izrādījis lielas gara spējas, bet bijis arī augstprātīgs, viņš lasījis vienīgi literatūru, kur bij aprakstīti noziegumi, noziedznieku mīla, kaislības un tā tālāk. Tiesā viņš uzvedies kā īsts kriminaldramu varonis un inte esējies vai par viņu raksta avīzēs.

Analoģisks gadījums tai pašā laikā nācis priekšā Kalē departamenta krimināltiesā. Te runa par diviem turīgu laucinieku dēliem, kuri baudījuši pietiekošu izglītību. Viņi lasījuši dažādus kriminalromānus un dramas. Viņu mīļākais rakstnieks bijis Kupers, kurš sevišķi spilgti attēlo naida un atriebības jūtas. Zem šo romānu iespaيدا viņi sevi pārdēvējuši par veiklo vilku un ātro briedi un gaidījuši tikai gadījumus, kur varētu pierādīt savu varonību. Šāds gadījums arī radās. Aizņemot dzīvoja jauna meitene, vienā vecumā ar viņiem. No sākuma viņi atradušies ar to daraudzīgās attiecībās. Reizi tomēr tā viņus itkā apvainojusi un tie nolēmuši atriebties. Viņi noturējuši apsūdzēdus un nolēmuši meiteni nogalināt. Viņi sagaidījuši meiteni mežā un tur to nonāvējuši ar 17 naža dūrieniem. Še noziegums pastrādāts pilnīgi zem Kupera iespaيدا. Līdzīgu piemēru varētu pievest desmitiem un simtiem, kas pierāda, ka zināma virziena literatūra ir spējīga iedvesmot uz noziegumiem. Šī literatūra sevišķi ļaunu iespaيدا atstāja tādēļ, ka viņā greizsirdība un atriebības jūtas aprakstītas un iztirzātas kā dabiskas tiesības. Tādas domas sevišķi attīsta romantiskā un naturalistiskā virziena literatūra. Romantiķi attaisno cilvēka naida un greizsirdības jūtas, aizrādot, ka tās esot dabiskas. Tādas pašas domas attīsta arī filozofs ŠOPENHAUERS, kurš atzīst, ka katra cilvēka pienākums ir vairot sugu. Viņš domā, ka katrā individuā atrodas šī instinkta varā un mīla ir šī instinkta izpaušanās uz ārieni. Šopenhauers stāda sugas intereses augstāk par individuā interesēm. Tādēļ mums atsevišķas personas intereses, ja tās krustojas ar sugas interesēm, jāupurē šo pēdējo labā. Pēc šī uzskata kaislības ir tikai vairošanās instinkta izteiksme un kā tādas nav kaitīgas, bet gan derīgas sugas vairošanai. Nav šaubu, ka tādas idejas, ja tās tiek propagētas stāstos, romānos un teātra lugās, atrod ļoti daudzus piekritējus. Bez tam pazīstams sevišķs virziens t.s. fatalisms, kurš arī propagēts literatūrā atrod ļoti daudzus piekritējus. Pēc šī uzskata noziegumi ir nenovēršams ļaunums un ikvienam cilvēkam, ja tāds ir viņa liktenis, ir jāizdara noziegums, vai viņš to grib, vai negrib. Tādēļ nav vārts noziegumus apkarot, pie tam sevišķi vēl tādus, kuri tiek izdarīti zem kaislību iespaيدا. Šāds uzskats atstāj ļoti graujošu iespaيدا uz tautas tikumību un tādēļ apkarojams visiem spēkiem. Tālāk man jāaizrāda uz tā saucāmo psiholoģisko romānu kaitīgām sekām. Šādi romāni ar savu smalko un dziļo cilvēka dvēseles analīzi, atstāj uz lasītāju ārkārtīgi lielu iespaيدا. Ja nu šādos romānos tiek aprakstīta varoņa noziedzīgā darbība, tad šādi romāni noder par jaunu noziedzību faktoru. Lai atceramies Dostojevskā Raskolnikovu, kurš noderējis ne vienai vien slepkavībai par tiešu ierosinājumu. Tāpat ļoti lielu iespaيدا atstāj arī teātris, kurš spēlē ļoti lielu lomu kultūras dzīvē. Par šo lielo lomu nevienam nešaubas, bet domā starpības ir tikai tai jautājumā, kādu iespaيدا atstāj teātris galvenā kārtā uzskatītāju, labu vai ļaunu. Ir neapstrīdams fakts, ka teātris savilpno visas kaislības. Viņš māca mums uzticību, mīlestību,

patriotismu, bet rāda arī spilgtus ienaida un atriebības piemērus. Viss atkarājas no lugas. Par lugām būtu sakāms tas pats, ko var teikt par literatūras iespaidu ~~šīs lūgums~~ vispārīgi, bet jāpiezīmē, ka teātris atstāj daudz dziļāku iespaidu kā vienkārša lasīšana. Uz skatuves redzam un dzirdam dzīvu valodu. Aktieru ārējais izskats, kustības, mimika, balss - viss tas atstāj neizdzēšamu iespaidu, ja pie tam vēl to visu tālo īsti mākslinieki. Lasot stāstu, vai romānu mums viņā jāiedziļinās, lai pārdzīvotu viņa saturu. Teatrī mums tikai jāskatās un jāklaušas - pati dzīve norit mūsu priekšā. Bez tam teatra iespaids tiek palielināts caur to apstākli, ka skatoties atrodamies pūlī. Kā mēs zinām, tad ikviens iespaids no zināmas darbības, ko saņem indivīds atrodami pūlī, ir daudz lielāks kā tas, kādu viņš saņem, ja vēro viens pats. Tā ir pūļa psiholoģijas aksioma. To pastrīpo arī tas apstāklis, ka skatītāji arvien gūst lielāku iespaidu, ja viss notiek pilnā zālē, bet ja tas notiek pie pustukšas zāles, tad iespaids ir daudz mazāks. Ja nu uz skatuves tiek pastrādāts noziegums, tad šis noziegums nereti pamudina uz noziegumiem mazāk nosvērtus cilvēkus, kuriem tas agrāk nemaz nebūtu prātā nācis. Tādā Parīzes policijā iecirknī ieradies kāds cilvēks, kurš lūdzis viņu aizkavēt izdarīt noziegumu, jo viņš pašlaik to gatavojoties izdarīt zem kādas kriminallugas iespaida. Šis cilvēks bijis pilnīgi normāls, bet vienīgi ar paaugstinātu jūtīgumu. No sacītā mums ir skaidrs, ka ja jau vienkāršs stāsts spēj atstāt lielu iespaidu, tad daudz lielāku iespaidu atstāj teatra luga. Ievērojot to, daudzi ievērojami psihologi labprāt apmeklē teatru, bet stingri uzstājas pret jaunatnes ielaišanu teatrī. Viņi ir pārliecināti, ka tas atstās uz viņu postošu iespaidu. Arī tagadējā kriminaltiesa ir nostājusies uz šī paša viedokļa.

Tagad apskatīsim noziegumus, kuri pastrādāti zem iedvesmes iedvesmes iespaida. Vai ir iespējams pret savu gribu izdarīt noziegumus, zem citu iedvesmes iespaida? Uz šo jautājumu jāatbild pozitīvi. Vesela rinda pētnieku neapšaubāmi pierādījuši, izdarot attiecīgus eksperimentus, ka 5 cilvēkus no simta var citi iedvesmot, piespiest pastrādāt jebkuru darbu, arī noziedzību. Vienīgi uz iedvesmes pamata šādi cilvēki izdara dažādas noziedzības, slepkavības, izšauj no revolvera, iedod zināmai personai ģifti, izdara brīvības laupīšanas u.t.t. Vēlāk izdarot tiesas izmeklēšanu šādos gadījumos tiek konstatēts, ka vairums no tādiem noziedzniekiem pēc savas atmošanās nekā vairs neatceras un pastrādātos noziegumus kategoriski noliedz. Citī uzdod vairāk, vai mazāk sevi attaisnojošus motīvus, pa lielākai daļai no no hipnotizētāja iedvesmotus. Pa lielākai daļai hipnotizētie bez pretrunas izpilda visas iedvesmotāj pavēlēs, bet dažreiz izrāda arī viņam kategorisku pretošanos tām pavēlēm, kuras tiem liekas nepanesamas. Bieži gadas, ka personas, kuras kā liekas pilnīgi padotas hipnotizētājam tomēr savas psiķes dziļumos uzlabā brīvu gribu, kura izteikta caur attiecīgu pretošanos iedvesmotāja pavēlēm. Bet vai tāda gribas pretošanās ir nepārvārama? Uz to jāatbild, ka veikli, piedzīvojuši hipnotizētāji tomēr savu mērķi var panākt, tuvojoties tam pa sānu ceļiem. Ja zināma persona atsakas izpildīt sev nepatīkamu pavēli, tad tā pati persona un tā pati pavēle tiks izpildīta, ja viņa tiks iedvesta citādā veidā. Eksperimentu ceļā nodibināts, ka hipnozes stāvoklī atrodošos personu var iedvesmot netikai uz kuru katru darbību, bet arī caur iedvesmi piespiest to iedomāties, ka viņa atrodas citas personas stāvoklī un ka viņai jārikojas tā kā šī persona rīkotos. Tā piemēram sievietei var iedvest, ka ir silta vasaras diena, ka viņa atrodas sieviešu peldētavā un tai jāizģērbjas. Tādā gadījumā viņa bez šaubām pavēli izpildīs, turpretim tādu uzaicinājumu, kurš izteikts vienkāršas pavēles veidā, pa lielākai daļai viņa nāizpildīs. Tāpat caur iedvesmes iespaida var piespiest individu iedomāties sevi par citu kā viņš patiesībā ir. Tā caur iedvesmi var pārliecināt hipnozes stāvoklī esošo, ka viņš ir mazs bērns un tādā gadījumā viņš izpildīs daudzas tādas pavēles, kuras viņš atteiksies izpildīt, apzinādamies sevi par pieaugušu. Tālāk jāizrāda uz ~~šīs lūgums~~ šīs saucāmām negatīvām halucinācijām, kuras tiek izsuktas caur iedvesmi sekošā kārtā: hipnozes stāvoklī esošam iedves, ka viņš pēc savas atmošanās neatradīs istabā zināmu personu un tiešām pēc atmošanās atrodamies itkā normalā stāvoklī, viņš netikai neradz zināmu personu, bet nedzirda arī viņas balsi un nejūt viņas pieskaršanos jeb ar vārdu sakot pilnīgi neievēro viņas klātbūtni. Tādu stāvokli bez šaubām var izmantot noziegumiem nolūkiem. Bez šīs halucinācijas veida sastopamas arī t.s. retroaktīvās halucinācijas. Pie šī veida, hipnozes stāvoklī esošam iedves, ka bijis zināma notikuma acu liecinieks, vai līdzdalībnieks un pēc atmošanās indivīds atrodas tai pašā pārliecībā un bez šaubām savu darbību stāda atkarībā no šīs pārliecības. Tādā ceļā zem retroaktīvo halucināciju iespaida var indivīdam piespiest izdarīt zādību, pie tam iedvesot viņam pārliecību, ka zagtā lieta ir viņa īpašums un iegūta jau agrāk pirkšanas, vai citā ceļā. Tādā ceļā var piespiest cilvēku dot nepatiesu liecību, iedvesot tam pārliecību, ka viņš ir bijis nozieguma acu liecinieks, vai arī tādā ceļā radīt atriebības jūtas, pārliecinot viņu caur iedvesmi par itkā saņemtu, bet patiesībā nenotikušu smagu apvainojumu. No sacītā jānāk pie slēdziena, ka caur iedvesmi izsukti noziegumi teoretiski pilnīgi iespējami. Kriminalstatistika rāda, ka tādi noziegumi nāk ļoti maz priekšā aiz dažādiem dzīves praksē sastopamiem iemesliem. Daudz

lielāka nozīme iedvesmei ir attiecībā uz slimiem. Sevišķi tas sakāms par histeriķiem un slimiem ar epilepsiju. Tādas personas ļoti viegli padodas iedvesmei un caur to viņus izlieto kā ieročus dažādiem noziegumiem. Kā ilustrāciju nolasīšu kādu rakstūrīgu gadījumu. Kāda inteliģenta 23 gadus veca jaunava kalpojusi kādā ģimenē kā bērnu audzinātāja. Viņa nozagusi šai ģimenē vērtslietas. Nozagtās lietas viņa ienesusi kādā juvelieru veikalā un apmainījusi pret bezvērtīgu rokas sprādzi. Lietu noskaidrojot izrādījās, ka jaunava, kura bijusi stipri nervoza, hipnozizēta no kādā jauna cilvēka, kurš bieži ieradies kā viesis minētā ģimenē. Šis jaunais cilvēks ievērojis jaunavas īpašības un viņam licies, ka jaunava viegli padodas hipnozei. Izdarot eksperimentu tas viņam pilnīgi izdevās. Iedvesmotājs tai bij pavēlējis aiznest vērtslietas pie minētā jaunekļa, bet viņa aizmirsusi kas viņai darāms un nonākusi pie jaunā cilvēka nama ienesusi nevis pie jaunekļa bet juveliera vaikalā tānī pašā namā. Jauneklis tika saukts pie atbildības par pamudināšanu uz zādzību, bet viņam izdevās pierādīt, ka viņš minēto eksperimentu izdarījis ne mantkārīgos nolūkos, bet aiz intereses. Šādā veidā var pastrādāt arī citus noziegumus, piem. iespaidot cilvēku sastādīt testamentu vēlamā garā u.t.t.

Te būs otrs piemērs. Kāds Londonas ārsts nozādzis ceļojumā vērtslietas baronesei Rotšild. Viņš jau ilgāku laiku nodarbojies ar hipnotismu. Kādreiz viņš sarunājies ar baronesi par hipnotismu un baronese viņam aizrādījusi, ka viņa hipnotismam neticot. Tad ārsts viņu hipnotizējis un hipnozes stāvoklī pavēlējis viņam atdot savas vērtslietas. Baronese to arī izdarījusi un pēc atmošanās nekā neatcerējusies. Vēlāk viņa atradusi, ka vērtslietu nav un ziņojusi policijai, ka tās nozagtas. Ārsts apgalvo, ka gribējis vērtslietas atdot. Šis gadījums rāda, ka ar hipnozes palīdzību var izdarīt noziegumus. Tagad nolasīšu piemēru, kur ar hipnozes palīdzību cilvēks padarīts par nozieguma objektu. Kāds students, kurš nodarbojies ar hipnotismu atbraucis uz laukiem pie vecākiem pavadīt vasaras brīvlaiku. Viņš iepazīnies tur ar kādu savu radniecī un viņu starpā nodibinājušies sākari. Meitene tuvojušies dzemdēšanas laikam. Tad students viņu nohipnotizējis, lai viņa tūl pēc dzemdēšanas bērnu nonāvējot. Viņa to arī izdarījusi.

Tālāk iedvesmi var izlietot kā līdzekli piespiest zināmu personu izdarīt pašnāvību, lai caur to iegūtu materialus labumus. Šādu gadījumu atstāsta savā grāmatā prof. Servskis, kuru arī nolasīšu. Hamburgā pie kāda ārsta ieradusies kāda dāma un žēlojusies par biežām halucinācijām un arī par to, ka viņai ļoti bieži ūznākot tieksmes sevi nonāvēt. Sākumā ārsts domāja, ka viņam darīšana ar vienkāršu vājpātību, bet vēlāk izrādījās, ka nē. Ārsts nejauši uzzinājis, ka viņas vīrs apdrošinājis savas sievas dzīvību un pie tam ļoti augstu summu. Ārsts izjautājis dāmu, bet nekā nevarējis izzināt. Tad viņš iedomājies dāmu nohipnotizēt. Hipnozes stāvoklī no viņas uzzinājis, ka dāmas vīrs pastāvīgi hipnozes ceļā savai sievai iedvēš, lai viņa nonāvējas. Tādas lietas nāk ļoti bieži priekšā. Bieži gadas, ka kad veciem cilvēkiem jāsastāda testaments, tad mantinieki viņu visiem spēkiem pūlas iedvesmot sev par labu. Tas arī ļoti bieži izdodas, jo vecuma nomākta psiche nespēj pietiekošā mērā iedvesmei pretties. Cik lielu lomu spēlē iedvesme pie liecinieku nopratināšanas, par to runāsim atsevišķi. Pilnīgi tāda paša loma iedvesmei pieņemot apšūdzēto nopratināšanas, kur izmeklēšanas tiesneša pārliecība par noziegumu nereti iespaido arī pašu apšūdzēto. Apskatīsim tādu gadījumu. Kāda sieviete apvainota sava bērna slepkavībā. Pie kāda nama atrasts tiko piedzimuša bērna līķis. Par bērna noslīpkavošanu apvainota kāda sieviete, kuru nopratināja policijas komisars. No sākuma sieviete liegusies, bet vēlāk uz notiektu komisara uzstāšanos atzinusies. To pašu viņa apliecinājusi arī pie izmeklēšanas tiesneša. Viņu notiesāja uz 3 gadiem. Kad viņai vajadzēja sodu izciest, tad izrādījās, ka viņa ir grūtibā. Izrādījās, ka viņa tikai no ieinteresētas personas iedvesmota atzīties noziegumā, kuru nekad nav izdarījusi, jo viņa nevarēja dzemdēt pēc apmēram mēneša starplaika otru bērnu. Tāda pati iespaidošana vēl lielākā mērā iespējama attiecībā pret mazgadējiem no izmeklēšanas tiesneša puses.

Kas attiecas uz vainas pieskaitāmību iedvesmotiem, tad mums jāizšķir divi gadījumi: 1) noziegumi, kuri pastrādāti no zināmas personas hipnozes stāvoklī, 2) noziegumi, kuri pastrādāti ne zem iedvesmes, bet pēc atmošanās. Pirmā gadījumā par vainas pieskaitāmību nevar būt runa, izņemot gadījumu, kad zināms noziedznieks labprātīgi licies iedvesmoties uz zināma nozieguma pastrādāšanu. Otrā gadījumā var būt runa par vainas pieskaitāmību, sevišķi ja noziegums pastrādāts no personas, pie kuras novērojama personas divkāršošanās. Tā ir tāda parādība, kad kopā ar normalu personu šai pašā individā darbojas itkā otra persona, kura atšķiras no normalās. Vispārējās domas tomēr ir tādas, ka arī šīs otras kategorijas noziedzniekiem vaina nav pieskaitāma un par saviem noziegumiem viņām jāatbild tāpat kā garā slimiem. Fats par sevi saprotams, ka atbildību nes noziedzības iedvesmotājs. Tik daudz man bij ko teikt par iedvesmi kā noziedzības faktoru. Kas vēlās ar šo jautājumu tuvāk iepazīties tam ieteicu izlasīt: Liliental - "Der Hypnotismus und Strafrecht" un Drucker - "Der Hypnotismus und Zivilstrafrecht."

Tālāk apskatīsim vēl vienu parādību, kas nāk priekšā kriminalpsicholoģijā.

Šī parādība ir vecuma vājprātība. Zem vecuma iedzīvotāju psihe ievērojami pārveidojas un iestājas t.s. saucamais vecuma nespēks jeb vecuma vājprātība. Šī psihiskā parādība novērojama vienīgi pie veciem un iestājas ne agrāk par 60. dzīvības gadu. Vecuma vājprātība pastāv galvenā kārtā psihiskās darbības vājumā. Visas cilvēka psihiskās funkcijas norisinas lēnākā gaitā un kad šī slimība sasniedz augstāko pakāpi, tad mums darīšana ar pilnīgu idiotu. Vecuma vājprātība stāv visciešākā sakarā ar vispārējo vecuma nespēku un tiek izsūkta no fizioloģiskām pārmaiņām organismā. Pirmie vēstneši ir sekošie: 1) bieži galvas reiboņi, sevišķi rītos pēc uzcelšanās, kad organisms pēc horizontāla stāvokļa piepeši ieņem vertikālu stāvokli, kas izskaidrojams ar asins trauku pārkalķošanos; 2) ātri uznākošs nepārvārams miegs bieži vien uz īsu laiku un pie tam nereti sarunas, vai ēšanas vidū, vai arī kādu darbu strādājot; 3) Krasī izteikta locekļu trīcēšana un muskuļu vājums. Parasti psihiskās darbības vājums attīstas pakāpeniski kā caur vecumu organismā notiekošo fizioloģisko procesu rezultāts. No galvenām psihiskām pazīmēm jāatzīmē atmiņas zušana, sevišķi jāatzīmē, ka tāds cilvēks zināmus gadījumus nemaz neatceras. Raksturīgi, ka vispirms no atmiņas izzūd pēdējās laika pārdzīvojumi un notikumi. Slimais neatceras savas nepieciešamās lietas, neatceras kā pavadījis kādu pusdienu u.t.t. Tādi slimie itkā nemaz neeksistē. Viss notiekošais itkā garām slīd, nerada pret sevi interesi un neiespiežas atmiņā. Slimais nogrimst pagātnē, atkārtoti vienu un to pašu. Vēlāk arī pagātnes pārdzīvojumi izzūd, notikušais nesaistas chronoloģiskā kārtībā un norisinas nesaistoši. Tālāk ļoti svarīga šī psihiskā nespēka pazīme ir tā, ka cilvēka raksturs krasī mainas, pie kam šī maiņa izteicas galvenā kārtā tikumisko jūtu pakāpeniskā izžušanā. Raksturīgi ir tas, ka tāds cilvēks pirmā vietā nostāda savas personīgās intereses un tieksmes. Pamazām izzūd līdzjūtība, kuru varbūt tie agrāk atzina par augstāko dzīves udevumu un mērķi. Viss grozas ap personīgo udevumu izpildīšanu. Bieži vien pie tādiem slimniekiem attīstās dažādas slimīgi pastiprinātas tieksmes uz zādžību, skopulību u.t.t., bet pie intelektuāliem mistiska mānītība, nodarbošanās ar spīritismu. Tāpat bieži vien no šādiem slimniekiem pastrādātas daudzkārtīgas noziedzības pret tikumību. Gadās arī, ka šādus slimniekus cenšas izmantot dažādas personas. Visbiežāk šādi gadījumi nāk priekšā sakarā ar testamenta sastādīšanu, pie kam ieinteresētas personas cenšas ievērojot viņus zināmā virzienā pie tam izlietodami kā līdzekli iedvesmi. Tagad nolasīšu gadījumu, kādī nāk bieži priekšā. Kāds 80 gadus vecs sirmgalvis, pie kura novērojama vecuma vājprātība testamentā atstājis savu sievu pilnīgi bez mantas. Testamentu apstrīdēja. Dažus mēnešus pirms savas nāves minētais sirmgalvis bijis vēl vesels, bet tad sācis arvien vairāk visu aizmirst, nevarējis vairs nodarboties ar garīgu darbu, ātri noguris un palicis pilnīgi apātisks. Ārsti atzinuši, ka viņš tomēr bijis spējies ats savu testamentu uzrakstīt. Tomēr vēlāk iepazīstoties sīkākī izrādījās, ka viņš slimojis ar vecuma nespēku. No tā jānāk pie slēdziena, ka viņš nav tomēr atradies pie pilna prāta, viņš nav apzinājies akta svarīgumu, darījis to bez apdomāšanās un tā galīgi atstājis bez mantas savu sievu. Ievērojot šos apstākļus tiesa atzina testamentu par nederīgu. Kāds muižas īpašnieks G., apmēram 60 gadus vairs atstājis testamentu, kurš bijis ļoti nelabvēlīgs viņa dēlam. Dēls testamentu apstrīdējis, aizrādīdams uz apšaubamām G. gara spējām. Viņš pa reizei iekritis bezapziņas stāvoklī, bijis pārņemts no nespēka. Vēlāk uzzināja, ka dēls un citi radnieki gatavojušies viņu ievietot vājprātīgo namā. G. bijis ļoti ciets un nepieņemīgs savās prasībās un pie viņa novērojamas arī dzimuma tieksmes. Viņš bildinājis kādu jaunu meiteni, jo viņa sieva pirms dažiem gadiem mirusi. Arī atmiņa viņam ievērojamā mērā pasliktinājusies. Naktīs viņš ļoti slikti gulējis. Eksperti neatzina viņu par slimu, bet tiesa tomēr izsludināja testamentu par nederīgu. Jāsaka, ka šai pēdējā gadījumā patiesi ļoti grūti noteikt slimību, vai normalu gribu sastādot testamentu.

Tagad iepazīsimies ar vēl vienu parādību, kura arī nāk priekšā tiesu praksē. Te būs runa par garā vājības simulāciju, kuru bieži novēro kā kriminalās tā civilās tiesās. Cik grūts ir simulanta psihiskais stāvoklis, to redzam no sekoša Krafta-Ebinga simulanta apraksta. Simulants ir līdzīgs aktierim tikai ar to starpību, ka aktieris saņem noteiktu lomu, bet simulantam jābūt tanī pašā laikā gan aktierim, gan improvizatoram, pie tam viņam jātēlo sava loma visu laiku. Viņš tā sakot nenoiet no skatuves, kamēr aktieris laiku pa laikam atstāj skatuvi. Par spēles skatītājiem simulantam nav vienkārši cilvēki, bet specialisti, kuri uzmanīgi seko viņa lomai. Ja nu aktieris, neskatoties uz sava stāvokļa priekšrocībām salīdzinot ar simulantu tomēr ātri nogurst, tad ko gan izjutīs simulants, kurš savu lomu spēlē nenoteiktu laiku un bez pārtraukuma. Ievērojot to simulanti gandrīz arvien pārpūlas un atzīstas. Pēdējā laikā šī parādība nāk ļoti bieži priekšā, bet viņai tomēr nepiegrīž tik lielu vērību, jo nav domājams ka katrs noziedznieks varētu simulēt. No šī raksturīgā simulanta apraksta skaidri redzams, ka simulēt pie tagadējās psihiskās pārbaudes nav nozīmes, jo gandrīz neviens nespēj izturēt tālāku pārbaudījumu līdz galam, atrazdamies ilgāku laiku zem specialistu-psichiātru uzraudzības.

Tālāk apskatīsim izmisuma jūtas kā noziedzības faktoru. Šīs jūtas bieži noved cilvēku līdz noziegumu pastrādāšanai. Glavenās šo jūtu pazīmes ir dvēseles uztraukums un nepanesams dvēseles nemiers. Kad cilvēks atrodas tādā stāvoklī, tad viņš neatrod nekādas izejas lai gan meklē. Izmisuma jūtās pašas par sevi ir ļoti komplicēts dvēseles stāvoklis. Pie jau minētā uztraukuma un nemiera pievienojas vēl savas niecības sajūta, pūliņu veltīguma sajūta un personīgā nespēka jūtas. Kas kritis par upuri izmisuma jūtām, to moka pastāvīgi apziņa, ka pagātnei nav bijuši un nākotnei nebūs mērķu, viņus pārņemusi vienaldzība pret dzīvi un neatrazdami izejas viņi beidz dzīvi pašnāvībā. Bet netikai pašnāvību vien var izdarīt zem izmisuma jūtu spiediena, bet zem šo jūtu spiediena pastrādā arī daudzus citus noziegumus. Tā tad izmisuma jūtas pavada šādi dvēseles stāvokļi: 1) dvēseles uztraukums, 2) nepanesams dvēseles nemiers, 3) vēlēšanas un pūliņu veltīguma jūtas, 4) personīgā nespēka jūtas, 5) apziņa, ka nav mērķa, 6) bezizejas stāvokļa apziņa, kura tā cilvēku nospiež, ka bieži vien noved viņu afekta stāvoklī.

Tādā veidā mēs redzam dažus piemērus. Marija V. bij bērnu zīdītāja kādā pilsētnieku ģimenē. Viņa ļoti mīlējusi bērnu. Kādreiz viņu piekūra pie mazas zādzības un kungs viņai piedraudēja nodot policijai. Viņa ļoti uztraucās. Naktī pēc šī notikuma viņa izlicies, ka kungs esot nošauts. Viņa pakērusi bērnu un devusies prom. Viņu atrada ~~ar bērnu akā~~ ar bērnu akā. Aukli izvilka, bet bērns noliķa. Viņa stāsta, ka ielekt akā viņu pamudinājušas izmisuma jūtas.

Šeit būs otrs gadījums. Kāds A. 35 gadus vecs nonāvējis savu sievu. Viņš precējies 5 gadus atpakaļ un bijis ģimenes dzīvē laimīgs. Sieva bīstami saslimusi un viņš bijis pīlmīgā pārliecībā, ka viņa nav glābjama. Viņš redzējis, ka sieva briesmīgi cieš un kad arī ārsts pateicis, ka nav cerības uz viņas izveseļošanu, tad viņu pārņēmušas briesmīgas izmisuma jūtas. Kad sievai uznākusi krīze un viņa briesmīgi mocījusies, tad viņš kā ārpriekš skraidījis pa istabu meklēdams kādas zāles, kas viņas ciešanas varētu atvieglināt. Uz kādā galdīņa viņš ieraudzījis revolveru, paņēmis to un nošāvis savu sievu, lai viņai nebūtu tik briesmīgi jācieš. Pēc tam viņš apmierinājies, jo apzinājies, ka atvieglinājis sievas ciešanas. Šis ir spilgts izmisuma jūtu piemērs. Šinī gadījumā izmisuma jūtas ^{nav} novedušas līdz pataloģiskam afektam, jo noziegums pastrādāts pie skaidras apziņas, bet izmisums bijis ~~tiešais~~ faktors, kas pamudinājis izdarīt noziegumu.

Tālāk mēs pāriesim uz liecinieku liecībām. Kriminal-psicholoģijā šis jautājums ļoti svarīgs, jo galu galā šīs liecības kā bijušas, tā paliek galvenais pierādījums sevišķi kriminallietās. Senāk kā māca kriminalprocess, tiesnesis uzskatījis par patiesību savu personīgo iekšējo pārliecību, neņemams vērā candrīz nekādu objektīvu pierādījumu. Vidus laikos tiesneša iekšējā pārliecība tiek pavisam atmetta un viņa darbība vstāvēja vienīgi rezultātu konstatēšanā un sprieduma pasludināšanā, bet pats process pastāvēja "Dieva tiesā". Vēlāk šī tiesīšanas kārtība pāriet uz liecinieku liecību ~~liecību~~ ^{liecību}. Vispirms nēma vērā apsūdzētā liecību un atzīšanos, kuru uzskatīja par augstāko pierādījumu. Lai panāktu atzīšanos praktizēja apsūdzēto spīdzināšanu. Galvenā kārtā spriedumam par vainu bij apsūdzētā fiziskā izturība. Līdz ar vispārīgo cilvēces progresu maiņas arī uzskatī par spīdzināšanu. Spīdzināšanu sašaurina un vēlāk tā pavisam ~~izdus~~ ^{izdus}. Galveno vērību pie vainas pierādīšanas tagad ~~piegriež~~ ^{piegriež} formēliem pierādījumiem, pie kam tiesnešu iekšējā pārliecība nedrīkst brīvē uz āru izteikties. Viņa lielā mērā tiek saistīta ar likumu. Mūsu laikos valdošais uzskats ir, ka tiesneša iekšējai pārliecībai tomēr jāpiešķir zināma vērtība un tiesnesim vajag pēc savas sirdsapziņas apsvērt pierādījumu iekšējo vērtību, jo tikai tādā gadījumā var būt taisns spriedums. Ja nu par tiesneša uzdevumu uzskata pierādījumu novērtēšanu, tad ~~apstāts~~ ^{apstāts}, ka vispirms mums jāraugas uz to, lai pierādījumi būtu īsti. Par to tiek gādāts, jo likums sīki nosaka kas jāievēro, lai pierādījumus uzskatītu par neviltotiem un viņu īstenība nebūtu apšaubāma. Ņemot vērā visu to par svarīgāko pierādījumu tiek atzītas liecinieku liecības un tām katrā lietā piešķir izšķirošo nozīmi tādēļ ar sevišķu rūpību tiek gādāts par to, lai tiem būtu iespējams pārliecināties par šī pierādījuma īstenību un iekšējo vērtību. Lai to panāktu, tad vispirms jāpūljas par to, lai apstākļi kādos notiek liecības nodošana neradītu iespaidu par liecības izspiešanu. Lai gan tagadējā tiesiskā iekārta resp. tiesīšanas kārtība pilnīgi izslēdz fizisku patvarību pie liecību nodošanas, tomēr psihiska patvarība pilnīgi iespējama un pie tam visdažādākos veidos. Kā liecinieku liecības lielā mērā atkarājas no pratinātāja pārliecības un gara stāvokļa, par to jau runājām. Jāatzīst, ka tagadējā tiesu iekārtā patiesi iespējams zināmā mērā mākslīgi grozīt nopratināmā gara stāvokli un caur to zināmā mērā grozas arī liecība. Tas panākams caur solījumiem un iedvesmi. Lai tas nenotiktu, tad pie liecinieku nopratināšanas jāievēro tie paši noteikumi kā pie apsūdzēto nopratināšanas. Pie vāsām kulturas tautām valda uzskats, ka liecinieki nedrīkst tikt psihiski iespaidoti. Bet ar to tomēr nav panākts, lai liecība būtu pilnīgi objektīva. Pašā lieciniekā var būt tādi elementi, kas to pamudina nodot nepareizu liecību. Lai šo iespaidu novērstu tādos gadījumos, tad likums izslēdz vesļu rindu personu, kuras tiek atsvabinātas no liecības nodošanas. Pie tādiem pieder visi tie, kuri varētu nonākt zināmās pretešībās ar saviem radniekiem, draugiem, vai arī ar savām nauda jūtām. Tādas personas likums izslēdz no liecību nodošanas, lai novērstu

stipra smaka, lai gaņ patiesībā viņam tādas nemaz nav. Pēc tam uzaicina klātesošos uzmanīties un pacelt roku, ja kāds saoj šo smaku. Ļoti bieži arī daudzi no klātesošiem rokas paceļ. Eksperiments pierāda, ka ar iedvesmes palīdzību var radīt apziņā zināmu nogiedu bez attiecīga kairinājuma. Sevišķi lielu iespaidu iedvesme atstāj uz liecinieku liecības nodošanas brīdī. Tālāk jāizrāda uz stipri nepastāvīgu liecību pareizību, ja no uztvēršanas līdz liecības nodošanai pagājis ilgāks laiks. Prof. Šterns izdarījis ~~šādu~~ eksperimentus un novērojis, ka liecībās, kuras tiek nodotas īsi pēc zināmas parādības noģiešanas ir atrodmas kļūdas 5 % apmērā, bet tanīs liecībās, kuras tiek nodotas pie nopratināšanas kā atbilde uz priekšā liktiem jautājumiem kļūdu ir vairāk kā 35 %. Bez tam 1/4 daļa satura tādas liecības, kuras eksperimentējamai personai nemaz netika priekšā celtas. Šo faktu viņš izskaidro caur iedvesmi, kuŗa slēpjas nopratināmām, priekšā liktos jautājumos. Tā tad izrādās, ka nopratināšana uzkrāj liecinieka atmiņai lielu darbu un traucē normālu reprodukciju. Pie tāda paša slēdziena nāk arī Mine, kuŗš pētīdams bērnu psiholoģiju un viņu atmiņas spēju novērojis, ka bērnu liecībās iedvesme spēlē vēl lielāku lomu un kļūdas svārstas no 22-62 %. Tās liecības, kuras tiek nodotas pie nopratināšanas kā atbilde uz priekšā liktiem jautājumiem, satur sevī 5 un 1/2 reizes vairāk kļūdu, kā tās, kuras nodod kā brīvu pārdzīvojumu atstāstījumu. Vispār Šterns uz savu pētījumu pamata nāk pie slēdziena, ka ideāla jautājuma, kuŗš sevī neslēptu iedvesmi, nemaz nav. Iedvesmes spēja atkarījas no tā, vai cita jautājuma veida. Attiecībā uz iedvesmes spēju viņš izšķir pavisam 6 jautājumu veidus: 1) ir visnevainīgākais iedvesmes ziņā. Tas ir vienkāršs jautājums, kuŗš sākas ar vārdiem: "kur, kad, kāpēc, kuŗš, kāds." Tāpat mēs varam jautāt piemēram kādā krāsā bij zināmas personas uzvalks. 2) Šis jautājuma tips ir izvēle: ja, vai nē. Piemēram: "vai notikuma vietā bij suns?"

~~Šāds jautājums~~ Te jautātājs neizsaka savu domu, bet dod iespēju brīvi atbildēt. Neskatoties uz to tomēr šai jautājumā slēpjas iedvesme, proti aizrāda uz noteiktu faktu, kuŗš līdz jautājumam nemaz nebij atbildētāja atmiņā, ut arī, ka šāda priekšstata atmiņā nemaz nebij. Šī jautājuma izteiksmes veidā ir apslēpta iedvesme. 3) Šis jautājumu tips satur sevī jau zināmu atbildes ierobežojumu. Piemēram: "Vai uzvalks bij sarkans, vai zils?" Te izvēles brīvība tiek sašaurināta, jo tiek iedvestas domas, ka visas citas krāsas, izņemot sarkano un zilo ir izslēgtas. Lai liecinieks varētu atbildēt, ka uzvalks bijis melns, tad priekš tā vajadzīga jau zināma patstāvība, kuras mums bieži vien trūkst, turpretim uz jautājumu "kādā krāsā bij uzvalks" daudz atbildētu, ka melns. 4) Šis jautājums prasa jau noteiktu atbildi pozitīvu, vai negatīvu. Jautājumu, vai notikuma vietā nebij suns, te izteic jau citādā veidā, ka piem. "notikuma vietā tak nebij suns?" Še sākas jau pilnīga iedvesme, saka Šterns, jo jautātājs netikai jautā, bet arī itkā priekšā saka. 5) Šāda veida jautājums satur sevī satur noteiktas jautātāja domas. "Kā krāsas uzvalkā bij ģērbusies sieviete?" Pieņemsim, ka liecinieks nav ne vārda minējis par sievieti. Te tā tad jautātājs netikai pārliecinājies par sievietes esamību un domā, ka arī liecinieks ir pārliecināts par sievietes esamību. Ja nu sieviete ir patiešām bijusi no liecinieka novērotā gadījumā un liecinieks to atminējies, tad tādā veidā uzstādīts jautājums arī nav bīstams. Bet ja liecinieks nevar atminēties to, tad šis jautājums kaitīgs, jo rada iedvesmi, bez kuras liecinieka uzmanība nemaz nebūtu vērsta uz šo priekšmetu. Vēl kaitīgāks var būt jautājuma rezultats, ja viņš grozas ap lietu, kuras īstenībā nemaz nav bijis. Tā jautājums "kādas krāsas cepure bij sievietei" gadījumā, ja viņš nesaskan ar faktisko īstenību, tad atbilde būs pa lielākaļ daļai neskaidra, nepareiza, jo nepareizi uzstādīts jautājums rada nepareizu atbildi. 6) Šī jautājumu grupa ir ar sekām. Ja liecinieks uz jautājumu "vai notikuma vietā bij arī sieviete" atbildējis pozitīvi, tad viņam būs jāatbild arī uz citiem jautājumiem attiecībā uz sievieti. Bet ja nu sieviete nemaz nav bijusi? Ar vārdu sakot atkarībā no satura un izteiksmes veida jautājumi kā iedvesmes līdzekļi var darīt uz nopratināmo dažādu iespaidu. No pilnīgi nenozīmīga tie izvēršas dažreiz par spēcīgu līdzekli vāinas pierādīšanai. Tādas, vai citādas atbildes var izdabūt no liecinieka pilnīgi neapzinīgi. Ne mazāku iespaidu uz liecinieku atstāj iepazīšanās ar citu liecinieku liecībām pirms nopratināšanas. Cita liecinieka liecība var traucēt viņa liecību un bieži vien izstumj no viņa atmiņas personīgos pārdzīvojumus. Līdzīgu iespaidu var arī atstāt laikrakstos un sabiedrībā cirkulejošas baumas, tāpta reliģiski un politiski aizspriedumi. Pēdīgi jāizrāda, ka zināmu iespaidu atstāj arī laika sprīdis, kuŗš rodas ja nopratināšana notiek ilgāku laiku pēc zināma notikuma noģiešanas. Jo šis laiks garāks, jo vairāk faktu izzūd no liecinieka atmiņas un pastiprina kļūdīšanās iespējamību. No eksperimentiem redzam, ka viņa top arvien lielāka. Tagad apskatīsim 3. liecību faktoru, proti pašu liecinieku. Katras liecības notiecošais faktors ir pats liecinieks, jo liecība ir viņa psihiskās darbības tiešs produkts. Raugoties no psiholoģiskā viedokļa zināma liecība nav nekas cits, ka liecinieka atmiņa par viņa agrākiem pārdzīvojumiem, kuri uzglabājas viņa atmiņā. Liecības nodošanas brīdī viņi tiek reproducēti jeb atjaunoti. Pie liecinieka sīkākas pētīšanas mums

jāizšķir 3 atsevišķi liecinieku apziņas stāvokļi, ar kuriem cieši saistīta pati liecība. Pirmais no tiem ir liecinieka apziņas stāvoklis šai momentā, kad tiek novērota zināma darbība, vai notikums, t.i. uztvēršanas, vai noģiešanas momentā. Tiklīdz šis noģiešanas moments ir beidzies iestājas otrs apziņas stāvoklis, kad liecinieka atmiņā glabājas novērojamo faktu un parādību noģiedas jeb tēli jeb ar vārdu sakot zināms psihisks pārdzīvojums. Šis otrs apziņas stāvoklis ir visgarākais laika ziņā, jo velkas līdz liecības nodošanas momentam. Trešais un beidzamais liecinieka apziņas stāvoklis ir tas, kādu ieņem viņa apziņa liecības nodošanas momentā, t.i. šai momentā, kad zināma darbība, vai notikums tiek reproducēts liecinieka atmiņā. Te tālāk mēs varam novērot liecinieku kļūdīšanos, liecību nepilnību un nenoteiktību, kura stāv sakarā ar ikkatru no minētiem trim liecinieka apziņas stāvokļiem. Kā māca ~~psicholoģija~~ psiholoģija, tad mēs atmināties ne visu to, kas īstenībā noticis, bet to ko mēs noģiedam notiekošo novērojot. Tā tad mūsu atmiņas materials nav vis objektīva īstenība, bet gan šis īstenības priekšstats. Pats par sevi saprotams, ka mūsu noģiedas neskarīt ar noģiedamo realo objektu, tā tad arī mūsu atmiņas par šo realo faktu nesakrīt ar šo faktu. No sacītā redzams, ka mūsu atmiņas nenoteiktības cēloni meklējami vispirms attiecīgu noģiedu uztvēršanā. Tā tad runājot par zināmu notikumu mūsu atmiņā, tad viņš būs pilnīgi un pareizi reproducēts vienīgi tad, ja būsīm pareizi uztvēruši un noģieduši. Tā tas pastāvīgi mēdz būt, ka noģiedas nav pareizi notikušā atspoguļojums, bet gan tas, ko mēs paši sajūtam. Lai atceramies ko mēs pārdzīvojam atrazdamies kaut kādā lielā izstādē, muzejā, vai tamlīdzīgā vietā. No visa redzētā mūsu atmiņā paliek ļoti bālas un nepilnīgas noģiedas, jo mēs nēsam spējīgi koncentrēt visu uzmanību uz vairākiem priekšmetiem, vai parādībām. Kā mūsu pašnovērojumi rāda, tad mēs pie dažādu parādību novērošanas novērošanas reti kad apmierināties ar vienkāršu redzētā un dzirdētā noģiešanu, vai uztvēršanu. Mēs arvien tiecamies redzēto un dzirdēto izprast un tā, vai citādi saskatīt ar mūsu apziņas saturu apgaismot. Caur to mūsu atmiņā iespīēžas lai tur uzglabātos nevis viss noģiedamais notikums, vai darbība, bet gan mūsu apziņas gaismā apgaismoti tēli un priekšstati. Ar vārdu sakot mūsu apziņā no mums novērotā un noģiestā realā īstenība tiek pārveidota pirms tā iegulstas mūsu atmiņā un noģiestie tēli nonāk mūsu apziņā pilnīgi pārveidoti, papildināti, izlaboti no mūsu radošās domas un fantazijas. Pie tam šis mūsu defektīvās noģiedas

izlabojumi pilnīgi sakrīt ar pašām defektīvām noģiedām tā ka mums nav iespējams atšķirt šīs pēdējās no izlabotām noģiedām. Jo neskaidrāka un nepilnīgāka ir noģieda, vai noģiedu virkne, jo neskaidrākaš viņaš iespīēdīsies mūsu atmiņā. Par iemeslu mūsu noģiedu neskaidribai mums jāatzīst paši novērojamie objekti. Ja tie ļoti plaši telpas ziņā, komplicēti, tad viņu uztvēršana grūta. Mūsu noģiedas tad, salīdzinot ar novērotiem objektiem būs nepilnīgas un viņas nevarēs uzskatīt par redzētā un dzirdētā atspoguļojumu. Ja nu zināmas priekšmetu grupas novērošana velkas tikai īsu brīdi, tad pats par sevi saprotams ka tādā gadījumā mūsu novērojumi būs nepilnīgi un mūsu noģiedas pēc sava satura nebūs identiskas ar attiecīgiem priekšmetiem, vai attiecīgām parādībām. Pie sacītā mums jāpiezīmē, ka noģiešanas procesā lielu lomu spēlē novērojamo objektu intensivitāte, spilgtums, asums. Notikumi, kuri norisinās gaišā laikā arvien tiek spilgtāki uztvērti kā tie, kas norisinās naktī, vai vakarā krēslā. Galvenais cēlonis mūsu noģiedu neskaidribai meklējams mūsu gara īpašībās, mūsu pīšches savādībās. Par galveno faktoru katrās noģiešanas procesā uzskatāmas novērošanas spējas jeb labāki sakot uzmanība ar

kādu mēs aplūkojam zināmu objektu, vai zināmu notikumu un to reģistrējam savā apziņā. Šī novērošanas spēja, šī uzmanība pie dažādiem cilvēkiem ļoti dažāda. Bez uzmanības nebūtu nevienas noģiedas, nevienas apzinīgas idejas. Kam vāja uzmanība, tam noģiedas vāji iegulstas atmiņā un drīz vien no tās izzūd, bet kam spēcīga un stipra uzmanības spēja, tam viss noģiestais dziļi iespīēžas atmiņā. Uzmanība ir tā mūsu apziņas spēja, kura nostāda novērojamo priekšmetu jeb parādību mūsu apziņas visgaišākajā vietā. Cik liela noģīme uzmanībai pie parādību noģiešanas jeb uztvēršanas, tam daudzi pieģriež ļoti mazu vērību, lai gan šis apstāklis pelna vislielāko ievērību. Mūsu priekšstatu un ideju skaidriība un noteiktība atkarājas no uzmanības, kāda pielikta pie attiecīgas parādības noģiešanas. Neskatoties uz to mēs nevaram un nedrīkstam aiet garām uzmanības nevēlamām sekām, sevišķi tas hāsaka par koncentrēto uzmanību, kura nostāda mūsu apziņas gaismā nedaudz priekšmetus jeb parādības, bet visus pārējos izstumj no mūsu apziņas gaismas. Šī koncentrētās uzmanības negatīvā spēja novērojama dažreiz arī tiešu praksē. Nāk priekšā gadījumi, kad liecinieks nespēj atcerēties notikušo, lai gan visu laiku bijis pie tā klāt. Tas ir pīnīgi iespējams, jo pateicoties koncentrētai uzmanībai varam skatīties un neredzēt, klasuities un nedzirdēt. Ka uzmanība spēlē galveno lomu, tas redzams no tam, ka tiklīdz uzmanība nogurst, tālāk palaiž daudz ko garām neievērotu, kas normalā stāvoklī būtu ievērots. Varētu vēl aizrādīt uz daudzām citām mūsu pīšches īpašībām, gan pastāvīgām, gan napaštāvīgām, kuras traucē noģiešanas procesu un padara viņu par nepilnīgu īstenības atspoguļojumu. Tagad paraudzīsimies tuvāk, kas notiek ar mūsu noskaršiem tēliem un priekšstatiem, kamēr viņi uzglabājas mūsu atmiņā. Kas notiek ar viņiem līdz

viņu reproducesanas momentam resp. līdz nopratināšanai? Vai viņi uzglabājas pirmatnējā skaidrumā, vai arī kaut ko zaudē? Ikkatrs no saviem piedzīvojumiem zin, ka mēs no saviem agrākajiem pārdzīvojumiem ar laiku aizmirstam daudzus mūsu psihē atrodošus priekšstatus. Daudzi tēli izzūd neatstādami pēdas. Pa lielākai daļai izzūd bālākie tēli, caur ko rada veselā un sakarīgā pārdzīvojumu virknē tukšas vietas jeb robus. No sacītā mums jānāk pie slēdziena, ka mūsu psihes spēja uzglabāt agrāk uzņemtos iespaidus, priekšstatus un tēlus viņu pirmatnējā veidā ir diezgan aprobežota. Mūsu psihē nav līdzīga fotografiskai plātei, kurā uztver un uzglabā sevi bez izņēmuma visu krītošos gaismas starus. Netiek pie dažādiem cilvēkiem šī spēja ir dažāda, bet viņa mēdz būt dažāda arī pie viena un tā paša cilvēka. No sacītā skaidri redzams, ka mūsu pārdzīvotie un atmiņā uzņemtie priekšstatus un tēli neuzglabājas tādi, kādā bij noģiešanas brīdī, bet ar laiku zaudē daudz ko no sava satura un bieži vien izzūd no atmiņas. Iepazīnušies ar noģiešanas procesu un noģiesto priekšstatu un tēlu uzglabāšanu atmiņā, paraudzīsimies, kas notiek pie viņu reproducesanas. Mēs zinām, ka laiks atstāj iespaidu uz noģiesto priekšstatu un tēlu asumu. Jo jaunāks un svaigāks zināms pārdzīvojums, jo vieglāki to atcerēties, t.i. izsaukt viņu atmiņā. Turpretim ja mūsu atmiņā grozas ap sen noģiesto, tad pēdējais daudz bālāks un daudz kas būs gājis zudumā. Tā vietā stājas mūsu radošā doma un fantāzija un cenšas visu izlabot, kas no zināmas pārdzīvojumu virknes izzudis. Daudzi fakti tiek atjaunoti un izlaboti un mūsu radošā doma no jauna konstruē priekšmetu attiecības saskaņā ar saturu. Bez tam reproducējot savus agrākos pārdzīvojumus mēs bieži savā atmiņā tieši noskarstājam pievienojam no citiem dzirdēto, pie kam šis nereti saplūst ar no mums redzēto un noģiesto tā, ka nav ne mazākas iespējas tos vienu no otra atšķirt. Caur to mūsu atmiņā atspoguļojas nevis tas, kas īstenībā bijis, bet tas, kas varētu būt. Daudz kas ir izlabots, papildināts no darbojošās fantāzijas. Ja cilvēks reproducējot savus priekšstatus un tēlus atrodas zem afekta iespaida, vai arī viņa psihiskā darbība citādi traucēta, tad reproducēto nevarēs uzskatīt par redzētā un dzirdētā patiesu atspoguļojumu. Tik daudz būtu sakāms par ikkatru cilvēka spējām un trūkumiem noģiesto priekšstatu un tēlu uzglabāšanā un to reproducesanā. Viss sacītājs attiecas arī uz liecinieku liecībām, jo kā redzam pēdējās, nav nekas cits, ka no liecinieka reproducētie viņa agrākie pārdzīvojumi. Kas zīmējas uz cilvēku individualām īpašībām, kurām sevišķi liela nozīme liecinieku liecībās, tad šai ziņā mums jāņem vērā arī vecums, kārtā, raksturs un ieliktība.

Kas attiecas uz bērnu liecībām, tad rodas jautājums cik daudz varam tām uzticēties dažādos bērnības periodos, runājoties no loģiskā un moraliskā viedokļa. Par to bieži jāpārliedzina tiesu praksē, kad tiesneši, gribēdami atļaut patiesību zināmā gadījumā spiesti vadīties vienīgi no bērna liecības. Tādi gadījumi bieži nāk priekšā. Kā redzam no eksperimentālās psiholoģijas, tad uz bērnu psihi lielu iespaidu pie redzētā novērošanas un sevišķi viņa reproducesanas atstāj iedvesme. Šī bērnu psihes īpašība stāv sakarā ar viņu vecumu. Jo bērns jaunāks, jo vieglāki viņu iedvesmo. 7 gadus vecu bērnu padotība iedvesmei ir apmēram uz 50 %, bet 14 gadus veciem tikai uz 15 %. Sevišķi lielu iespaidu uz viņiem atstāj pašiedvesme, kurai viņi stipri padoti un kurai par pamatu ir viņu dzīvā fantāzija. Atstājot bieži vien savas fantāzijas atmiņu bērni bieži vien nonāk pie plašākiem slēdzieniem. Nemazāku iespaidu atstāj arī bērniem piemītošais optimisms. Tāpat lielu iespaidu uz bērnu liecībām atstāj viņiem piemītošā tieksme izvairīties un novērsties no visa nepatīkamā. Bērni ar savu dzīvo fantāziju bieži vien pārvērtē reālas lietas. Par ko gan visu nepārvērtēšanu viņu fantāzijā cēla galā guļošs akmens, koks, celms. Cik liela starpība tādos gadījumos starp novērojamo īstenību un bērna fantāziju, par to kā liekas neviens nesaūbāsies. Ja nu pie visa tā vēl mēs ņemam vērā bērniem piemītošo īpašību visu pārdzīvoto attiecināt tikai vienīgi uz sevi un uz visu raudzīties no savu intresu viedokļa, tad mums jānāk pie slēdziena, ka bērnu liecības ļoti apšaubāmas un pārbaudāmas no ekspertiem psihologiem. Tagad apskatīsim kādu iespaidu atstāj uz liecībām kārtā. Starp vīriešu un sieviešu liecībām arī pastāv ļoti liela starpība. Tas izskaidrojams ar nevienādām psihiskām spējām un īpašībām. Pie ļoti interesanta slēdziena nonāk profesors Šterns. Viņš apgalvo, ka sieviete mazāk aizmirst kā vīrietis, bet toties vairāk kļūdoties. Ja liecība tiek nodota tūlī pēc gadījuma, tad starpība starp vīriešā un sievietes liecībām nav konstatējama, bet tiklīdz liecību nodod vēlāk, tūlī rodas starpība. Tā sievietes aizmirstība attiecībā pret vīrieti ir 2:3, bet kļūdišanās kā 4:3. Tanīs gadījumos, kad liecība tiek nodota zem zvērasta Šterns konstatē, ka sieviešu liecības satura 2 reizes vairāk kļūdu kā vīriešu liecības. Psiholoģiski novērojumi rāda, ka starp vīriešu un sievietes psihi ir noteikta starpība. Eksperimentālā ceļā noteikts, ka ošā un redze ir daudz vairāk attīstīta pie vīriešiem, garšas sajūta arvien vairāk pie sievietes. Spēja saūbīties pie sievietēm daudz mazāk attīstīta kā pie vīriešiem. Sieviete visu vairāk novērtē ar jūtām, bet ne ar prātu. Šis psihiskās īpašības jāņem vērā pie liecinieku liecību novērtēšanas, jo katra īpašība spēlē zināmu lomu pie dažādu darbību noģiešanas un novērošanas. Ja vienu un to pašu novēro divas personas ar dažādām redzes un dzirdes spējām, tad bez

šaubām šo personu attiecīgie noskartumi būs dažādi. Ko uztvērs viena persona ar vairāk attīstītu redzi un dzirdi, tas otram ar vājāku redzi un dzirdi palies garām nepamanīts. Sevišķi ievērojama starpība starp vīriešu un sieviešu liecībām, ka to konstatē eksperimentālā psiholoģija, ir vērojama tad, kad jānovērtē laika garums, kas pie dažām liecībām ir no ļoti liela svara. Izrādās, ka laiks vīriešiem izliekas arvien garāks par veselām 45 %, bet sievietēm tas izliekas garāks par 111 %.

Tālāk pie liecību novērtēšanas jāņem vērā ikviena liecinieka raksturs jeb temperaments. No temperamenta lielā mērā atkarājas galvenie noģiešanas procesi, kuri liek pamatu mūsu apziņas saturam un tā tad arī mūsu liecībām. Pēdējās nav nekas cits, ka agrāko pārdzīvojumu reprodukcija, bijušo noģiedu atveidzināšana, viņu par jaunu izsauksana mūsu psihē. Ja vienu un to pašu notikumu būtu novērojuši jūtām bagāti melancholiķi un flegmatiki, tad viņu liecībās bez šaubām būtu atrodamā starpība. Jo stiprāki tiek savilnsts kāda no tikuma acu liecinieks, jo neskaidrākas būs viņa noģiedas un jo klūdaināka būs viņa liecība. Kā ilustrācija te noder pazīstamais eksperiments, kuru izdarīja prof. List 1902. gadā Berlīnē. Lekcijas laikā viens no klausītājiem, jūzdamies apvainots no sava biedra asās piezīmes uzbrucis pēdējam rupjiem vārdiem un paceltām dūrēm. Apvainotājs savukārt izrāvis revolveri un mērķējis uz uzbrucēju. Tad arī profesors izvilcis savu revolveru un uzsaucis, lai abi paliek mierā. Pie liecības nodošanas pārējie 14 klausītāji nav zinājuši, ka te noticis vienkāršs eksperiments. Tikai 3 no šie klātesošiem bij nedeuši liecības ar 5 % nepareizību. Pārējiem 11 nepareizības sasniedza caurmērā 50 %. Jāpiezīmē, ka tās liecības, kurās attiecās tieši uz pašu uzbrukuma momentu izrādījās par sevišķi klūdainām. Visvājākajā liecībā bij 114,3 % klūdu, pie kam jāizrāda, ka netikai viss atstāstījums šai liecībā bij nepareizs, bet šai atstāstījumā bij vēl daudz kas klāt piedomāts. Tā tad katrā cilvēka liecībā, vai mazāks jūtu savilnojums, kādu viņa psihē izsauca novērojamā parādība, vai notikums, atkarājas no viņa temperamenta. No sacītā top skaidrs, ka pie liecinieku liecību novērtēšanas ir bez šaubām zināmā vērība jāpiegriež liecinieka temperamentam, jo pazīstot pēdējo, zinot liecinieka tipisko dvēseles noskaņu nebūs grūti izprast viņa tādus, vai citādus pārdzīvojumus sakarā ar zināmu notikumu. Tad nebūs grūti saarast kādēļ daži apstākļi nav novēroti, daži atkal no novērotā pievilkuši liecinieka sevišķu uzmanību un iespaidojuši viņa atmiņu, bet citi paslūguši garām pilnīgi nepamanīti. Konstatēt liecinieka tādu, vai citādu temperamentu, noteikt viņa raksturīgo dvēseles noskaņu nav nemaz tik grūti, sevišķi pie pēdējajiem bagāta tiešneša. Liecinieka raksturīgākās pazīmes tiesā uz āru izpaužas itān brīvi kā žesti, mimika, balss intonācija, runas papēmiens u. t. t.

Tālāk pie liecinieku liecību novērtēšanas mums jāņem vērā liecinieka izglītības stāvoklis. Nav na mazāko šaubu, ka neizglītots cilvēks nereti pavisam citādi uztver notikumus kā izglītots cilvēks. Neizglītota cilvēka izglītības stāvoklis bieži vien laupa iespēju izprast notikuma iekšējo saturu un redzētais tiek no viņa uztverts mehāniski, kāpēc uztvertais ar saprātu rada zināmu noteiktu sakarību. No sacītā nevar teikt, ka mazāk izglītota cilvēka liecība nebūtu ticīga, bet var teikt to, ka vienas un tās pašas parādības noskartas būs dažādas atkarībā no vispārīgās izglītības līmeņa. Zināmās profesijās ir daudz tādu parādību, kurās pareizi un izsmeloši spēj uztvert tikai cilvēki ar attiecīgu speciālu izglītību. Izglītības nozīme tieši pie liecību nodošanas pastāv iekš tam, ka mazāk izglītotais daudz vairāk padots iedvesmei. Tā Šterns uz savu eksperimentu pamata ar strādniekiem nāc pēd slēdziena, ka 25 % no strādnieku liecībām, kurās atbildēts uz iedvesmi saturošiem jautājumiem ir nepareizas, kamēr izglītotu cilvēku liecības tādā gadījumā satur klūdu ne vairāk par 5 %.

Kas teikts par izglītības nozīmi, tas pats būtu sakāms par liecinieku nodarbošanos. Ir pilnīgi dabiski un saprotami, ka pilsētnieks un laucinieks, pāvārs un gans, stāstīdami par vienu un to pašu notikumu katrs labāki atcerēsies tos apstākļus, kuri stāv ciešākā sakarā ar viņu nodarbošanos, vai viņu dzīves veidu, bet cits tos mazāki interesēs un palies nepamanīts garām. Sacītais izskaidrojams ar to, ka mūsu atmiņā iespīezas tākai tas, kas tiek uztverts ar zināmu uzmanību. Uzmanība radīs interesi savukārt tikai tad, ja tas būs mums kaut tikai daļai pazīstams. Ja tas būs svešs, tad tas nevērsīs uz sevi mūsu uzmanību un dziļu pēdu mūsu atmiņā neatstās.

Bez nupat apskatītām liecinieka individualām pazīmēm un savādībām, ka vecums, kārtā, temperaments, izglītība, kuri attiecas uz visiem cilvēkiem kā garā veselīem tā slimiem, mums atliekas apskatīt vēl to liecinieku psiholoģiju, kurus uzskata zināmā mērā par slimiem. Mēs nerunāsim par garā vājiem, kuru liecības reti kad ņem vērā, bet mēs apskatīsim personas, kurās nostājas starp garā veselīem un garā vājiem. Te runāsim par alkoholiķiem, histeriķiem un neirasteniķiem. Runājot par alkoholiķiem jāatzīmē bieži novērojamā parādība, ka viņu tikumisko jēdzīnu sfera ir stipri sašaurinājusies un viņiem bieži vien ir stipra tieksme uz meliem. Bez tam starp viņiem bieži sastopami tādi, kuru intelektuālās spējas ir tiktālu novājinātas, ka tie paši tic saviem meliem. Katrs alkoholiķis, atkarībā no viņa individualām īpašībām bez šaubām nonāk pie tikumiskas izvīrtības kā to konstatē psihiatri. Atrazdamies tādā

stāvoklī viņš nekautrējas otram kaitēt tīri aiz personīgiem nolūkiem. Tas novērojams pat pie zvērasta došanas, ja tikai liecība nāk par labu viņu kaisles apmierināšanai. Tādu personu liecības ļoti mazvērtīgas un viņas var izlietot tikai pie rūpīgas pārbaudīšanas. Pie kroniskiem alkoholiķiem vērojama atmiņas spējas samazināšanās. Tādu personu liecības, ja tās atstāsta ilgi pēc notikuma novērošanas, daudz zaudē no šavas vērtības. Viss nupat sacītais par alkoholiķiem ir neapšaubāmi konstatēts un psīchiatrījā tiek uzskatīts par elementaru patiesību, tomēr neskatoties uz to mūsu tiesu praksē šim apstāklim nepiegrīz ne mazākās vērības un tiesa namaz neievāc ziņas, vai liecinieks nav alkoholiķis. Lietderības un patiesības labā tas katrā ziņā būtu darāms. Ne mazāku vērību kā alkoholiķiem būtu jāpiegrīz arī lieciniekiem-histeriķiem. Ja alkoholiķi atrodami galvenā kārtā starp vīriešiem, tad pēdējie gandrīz vienīgi starp sievietēm. Histeriķu liecības defektīvas un mazvērtīgas. Par cēloni ir tas apstāklis, ka histeriķiem ir ārkārtīgi dzīva fantāzija tā ka daudzi nespēj atšķirt ārējos notikumus no tiem pārdzīvojumiem, kuri norisinās viņu psīchē. Histeriķu uztvēršanas process parasti norisinās pilnīgi normali un zināmas parādības viņi noģiest pilnīgi pareizi. Arī atmiņa tiem pa lielākai daļai laba, bet pārāk dzīvā fantāzija nedod iespēju atveidošanas procesiem norisināties normalā kārtībā. Ja no notikuma pagājis ilgāks laiks, tad visu to, ko histeriķis domājis, lasījis, vai dzirdējis par minēto notikumu sajaucas ar patiesi noģiesto un pats par sevi saprotams, ka liecībai tādā gadījumā būs maz kas kopējs ar patiesību. Dažreiz pietiek tikai ar niecīgu afektu, lai histeriķa noģieda tiktu pārveidota un pēc tam attiecīgi reproduceta. Vēl jāatzīmē, ka tiesas zāles svīnīgums ļoti stipri uzbudina histeriķa fantāziju un tādā gadījumā tie arvien cenšas piedot savai liecībai sevišķu izcilus nozīmi. Ņemot vērā samērā diezgan lielo histeriķu skaitu viņi tāpat kā alkoholiķi netiek atšķirti no pilnīgi normaļa cilvēka. Tomēr lietderības labā par histeriķiem vajadzētu ievākt nepieciešamās ziņas, lai viņu izdomas nepienemtu par patiesību. Vēl biežāki kā alkoholiķi un histeriķi ir sastopami neirastenīki. Neireastenija savā tīrā veidā nav nekas cits, ka kronisks pārpūlēšanās stāvoklis. Neirastenīka gara stāvoklis gandrīz arvien skumjš. Viss ārpus viņa notiekošais viņu ļoti maz interesē un viņa personālais darbs tiem izliekas ārkārtīgi grūts. Tādi cilvēki vismazāk vērības piegrīz ārpus viņiem notiekošām parādībām. Caur to viņu noskartumi ir daudz neskaidrāki un bālāki un bieži vien daudz kas no redzētā un dzirdētā tiem paiet garām pilnīgi nepamanīts. Nav nemazāko šaubu par to, ka liecinieks-neirastenīkis ir spējīgs dot arī pareizu liecību, bet ņemot vērā viņa vispārējo psīches stāvokli gadās, ka tāds liecinieks sāk dot tikai negatīvas atbildes, ka viņš nav nekā redzējis, dzirdējis u.t.t. Tādas liecības gan izsauc izbrīnēšanos, bet ir pareizas no liecinieka subjektīvā viedokļa, bet ne saskaņā ar faktiskajiem apstākļiem. Pilnīgi var būt, ka viņš klausījies, bet nebūs dzirdējis, skatījies, bet nebūs redzējis. ~~Patērēt~~ Lai iepazītos ar liecinieku-~~stāvokli~~ liecību vērtīgumu, tad mums viņas jāizpēta eksperimentu ceļā. Šai ziņā daudzu psihologu un kriminalistu novērojumi ir tik svarīgi, ka mēs nedrīkstam tiem garām paiet. Šie novērojumi pierāda, ka liecinieku liecības, ja tās tiek nodotas ar tīru sirdi un ~~stāvokli~~ nolūkiem tomēr nav uzskatāmas par tik parizām, ka mēs tām varētu absolūti ticēt. Tomēr ar šādu konstatējumu vien nepietiek, bet jārada līdzekļi kā šos trūkumus novērst. Kas ir darāms lai ikkatrā rastos apziņa, ka liecības ir tādas, kas saskan ar īstenību? Uz šo jautājumu dod atbildi tie paši ceļu meklētāji Šterns, Klausmans u.c. Pēc viņu domām tie praktiskie soļi, kādi šai lietā būtu sperami ir divējādi: negatīvi un pozitīvi. Pie negatīvajiem pieder to apstākļu cēloņu novērsšana, kuri rada no mums apskatītos liecību trūkumus. Tas panākams dažādā ceļā. Ja tiktu neapšaubāmi pierādīts, ka uzvedinošie jautājumi noved liecinieku no pareizā ceļa, tad būtu pie nopratināšanas jālieto citi paņēmieni. Ja ir konstatēts, ka liecinieku liecības zaudē ļoti daudz, ja liecinieks tiek nopratināts ilgi pēc notikuma, tad būtu jā rūpējas, lai lietas iztiesātu jo drīzi pēc notikuma. Tāpat būtu nopietni jāraugas uz to, lai liecinieki caur ilgu gaidīšanu uz nopratināšanu nenogurtu. Liecība, kura tiek nodota nogurušā stāvoklī nevar būt izsmelcša salīdzinot ar tādu, kas nodota pie spīrgta gara stāvokļa. Turpetim tagad tiesu praksē bieži notiek pretējais. Kas attiecas uz pozitīvajiem soļiem, kas šai jautājumā būtu sperami, tad pie tādiem galvenā kārtā pāder liecinieku psiholoģijas ekspertīzes izešana izmeklēšanas stadijā un otrkārt mūsu atmiņas un novērošanas spēju izkopšana un disciplinešana caur audzināšanu. Ka psiholoģiskā ekspertīze ir vēlama un arī izvedama to cenšas pierādīt Šterns u.c. Šterns izsakas, ka eksperta un psihologa uzdevums būtu divējāds. Pirmkārt viņš varētu noskaidrot kādu iespaidu atstāj tie, vai citi apstākļi. No eksperta varētu prasīt piemēram, vai zināmā gadījumā laika sprīdis nav jau par ilgu, lai notikums uzglabātos atmiņā. Ja tiktu konstatēts, ka liecinieks atrodas zem zināmas iedvesmes iespaida, tad ekspertam vajadzētu noteikt, cik lielā mērā iedvesme varētu kaitēt liecībai. Tāpat viņš varētu pārbaudīt psīchiskās spējas, izpētot tās eksperimentālā ceļā, lai tiesa zinātu cik zināmam lieciniekam var uzticēties. Tādas pašas domas izsaka arī GROSS. Savā psīcholoģijā viņš saka, ka mēdz būt dažādas atmiņas savādības, kuras nav patalo-

šīs klasas dāmas, bet kurās izliekas par ļoti savādām un neticamām. Par tādām jau-
 tājumu ekspertu var būt tikai specialists psihologs. Ja viņš neizskaidro at-
 sevišķu gadījumu, tad pastribo tādu gadījumu iespējamību. Līdzīgas domas par
 psicho-eksperimentes vēlamību izsaka arī daudzi citi psihologi un kriminalis-
 ti, ka Klausmans u.c. Klausmans atrod par vēlamu izdarīt ekspertīzi paša pro-
 cesa laikā, pie kam viņš tuvāki nosaka kā pārbaudīt redzes un dzirdes spēju
 u.t.t. Noskatoties uz to viss sacītais jāuzskata tikai par jaunu ceļu meklē-
 šanu. Ievest tālāk tiesu praksē liecinieku psihisku ekspertīzi neieteic pat
 Šterns. Tomēr arī tagad sevišķi svarīgos gadījumos mēs varam izdarīt lieci-
 nieku psihisku ekspertīzi. Tiklīdz radīsies tiesneši ar attiecīgām psiholo-
 giskām zināšanām, tad nebūs vajadzīgi vairs eksperti-psihologi, bet tādi būs
 paši tiesneši. Tas noved pie prasības dot juristiem zināšanas psiholoģijā kā
 teorijā, tā praksē. Par mūsu spēju disciplinēšanu caur audzināšanu jāsaprot, ka
 tas ir vienīgais līdzeklis ar kuru palīdzību iespējams novērst, vai vismaz
 samazināt novērojumu nepatiesās liecības. Mēs redzējām, ka nepatieso liecību
 cēloņi meklējami liecinieka psihē un atkarības no maz attīstītas un maz dis-
 ciplinētas novērošanas spējas, no nepietiekošas uzmanības un vidēji izkoptas
 atmiņas. Atmiņa nav uzskatāma par kaut ko pilnīgi negrozāmu, kas piemīt jau
 no dzimšanas, jo ar zināmu atmiņas vingrināšanu iespējams atmiņu uzlabot. Vi-
 su šo spēju nepilnība atkarības no mūsu paškritikas trūkuma pie ārējo parādī-
 bu uztvēršanas un arī pie noģiestā reproducēšanas un arī ar atbildības jūtu
 trūkumu. Ārējās parādības jānovēro ar lielu uzmanību un ar tikpat lielu uzmanī-
 bību viņas jāreproducē. Tālāk par svarīgu iemeslu pie ārējo parādību uztvēr-
 šanas ir jāatzīst mūsu pārāk lielā palaušanās uz atmiņu, ka arī palaušanās
 uz citiem un uz zināmām autoritātēm. No tā rodas, ka mēs katru lietu aplūko-
 jām raugoties no iepriekš noteikta viedokļa. Kā ilustrācija var noderēt pro-
 fesora Grossa aizrādījums uz Rafaela gleznu "Siksta Madonna". Viņš jo sīki
 apskata to ievērojamo parādību, uz kuru bij vērsis viņa uzmanību prof. Š.
 Uzmanīgi aplūkojot gleznu mēs iegūstam iespaidu, ka Siksta labajai rokai ir
 6 pirksti. Kas ir par iemeslu šai anatomiskai parādībai? Ja tā ir zināma re-
 dzes ilūzija, tad tas ir cits jautājums, bet šis ir fakts, ka roka atstāj tā-
 du iespaidu, ka viņai ir 6 pirksti. Tādēļ ievēribu pelna tā parādība, ka ne-
 viens no miljoniem cilvēku, kuri šo gleznu redzējuši, nav to pamanījuši. Kā
 izskaidrojams, ka minētā anatomiskā savādība nav vērsusi uz sevi ne mazākās
 uzmanības? Liela daļa lauku vairogs skatās uz apkārtnē esošiem priekšmetiem no
 iepriekš noteikta viedokļa, pie tam visu uztver ļoti pavirši nevis visos si-
 kumos un tāpat ikkatru noskartumu reproducē. Citiem vārdiem runājot katru
 liecību pelna ievēribu tikai tik daudz, cik tā attēlo zināmu parādību, vai no-
 tikumu zināmos vilcienos. Tā tas ir arī šai gadījumā. Skatītāji redz šeit
 skaistu gleznu, uz kuras attēlota Dievmāte ar diviem svētajiem un diviem an-
 ģeļiem, bet pārējais gleznas saturs tiek atstāts bez ievēribas un to tikai
 daļai atceras. Tālāk viņš aizrāda, cik liels iespaids uz cilvēku ir auto-
 ritātei. Kādai dāmai, kuru viņš pazina kā ļoti saprātīgu un izglīotu viņš
 parādīja minētās gleznas fotografisku reprodukciju un jautājis cik pirkstu
 ir Siksta rokai. Dāma atbildējusi, ka 5. Rafaels savā gleznā pielaidis vien-
 kāršu kļūdu, bet to neviens nebija ievērojis. Tomēr Rafaels gleznas savādība
 bez šaubām ir acīs krītoša tādēļ tas apstāklis, ka laudis šo savādību negri-
 bēja redzēt, cik lielu iespaidu atstāj palaušanās uz autoritāti. Tādu
 pašu lomu autoritāte spēlē arī kriminalpsiholoģijā, bet augstāk uzskaitītie
 nepatieso liecību cēloņi ir novēršami, vai vismaz samazināmi caur sistematis-
 ku audzināšanu. To neapšaubāmi pierāda pedagogiskā psiholoģija. Netikai at-
 miņu un novērošanas spēju, bet arī no mums apskatīto priekšmetu un parādību
 paviršu novērošanu audzināšana spēj zināmā mērā novērst. Tāpat audzināšana
 spēj pieradināt zināmā mērā katru priekšmetu un parādību aplūkot ar vajadzī-
 go uzmanību un pilnīgi objektīvi novērtēt, nevadoties ne no kādiem pastāvo-
 šiem iespaidiem, nepadodoties iedvesmei. Mani personīgie piedzīvojumi un eks-
 perimenti, saka Šterns, ir pārliecinājuši, ka atmiņu var attīstīt arī pie
 pieaugušiem. Attiecībā uz liecinieku liecībām, viņš uzstāda šādus praktis-
 kus uzdevumus: 1) cīņa pret meliem, 2) cīņa pret nepareizām noģiedām un novē-
 rojumiem, 3) cīņa pret atmiņas defektiem un paškritikas bojājumiem, 4) cīņa
 pret padotību iedvesmei. Tik daudz būtu visā visumā sakām par tām negatīvām
 un pozitīvām parādībām, resp. soļiem, kādas ieteic kriminalisti un psiholo-
 gi nepatiesu liecību novēršanai. Kad nu mēs esam galvenos vilcienos iepazīnu-
 šies ar valdošo uzskatu, kurš savus pētījumus pamato uz eksperimentiem, tad
 nebūs lieki uzklauties iebildumiem pret šo uzskatu. No visa savītā mēs va-
 ram nākt pie slēdziena, ka liecinieki kļūdas un pretēji savai gribai var no-
 dot neparizas liecības. Jāsaka, ka arī daudzus simptomus gadu atpakaļ bij zināms
 ka cilvēki kļūdas netikai pie ārējo parādību uztvēršanas, bet arī šo parādī-
 bu atstāstīšanas. LEO gadus atpakaļ anglis BENTAM'S sarakstīja savu grāmatu
 par "tiesu pierādījumiem", kurā atrodam pamatīgu mācību par liecinieku liecī-
 bām. No tā mums jānāk pie slēdziena, ka apskatītais
 nav nekas jauns, bet tikai aizmirsts. Kā zināms, tad Bentams jau pilnīgi no-
 teikti aizrāda, ka nepareizas liecības var būt pavisam neatkarīgas no lieci-
 nieka gribas. Bentams aizrāda arī uz liecinieku kļūdām, kuru cēlonis meklē-

jams attiecīgā noģiešanas procesā. Viņš aizrāda uz slēdzienu klūdām, bet arī uz atmiņas klūdām, kuras cēlonis ir mūsu agrāko noģiedu nepareiza reproducešana. Viņš rura to pašu ko Šterns un Gross. Nepatiesas liecības var nodot bez mazākās tieksmes, bez mazākās savu klūdu apzināšanās, kādēļ mēs nereti reproducejam neistas atmiņas. No šīs frazes redzams Bentama skepticisms attiecībā uz liecinieku liecībām, bet šis skepticisms nepem virsroku šai jautājumā. Pie sava skeptiskā uzskata viņš saka, ka neistas atmiņas ir vājas un neskaidras, viņas pavada šaubas un viņas atšķiras no tīras fanatizijas tikai caur to, ka viņas atvasinātas no fakta. Šo neisto atmiņu autoru, gadījumā ja viņš sastaps kādu citu, kurš labāki atcerēsies šo faktu, tad šis pēdējais pārvilks pirmo savā pusē. Lai gan viņš skaidri un gaiši apzinas visus cilvēkiem piemētošos trūkumus, tomēr pats ir pārliecībā, ka liecību pareizīgumu garantē pati daba. Šī garantija ir tieksme uz zināmu kārtību, tieksme izvairīties no visa, kas grūts un nepatīkams. Runāt patiesību ir viegli, bet melot ir grūti tāpēc, ka meli jāizdomā. Šis domas jāatzīst pa pareizām. Bentams aizrāda, ka slinkums ir īpašība, kura spēlē dzīvē daudz lielāku lomu kā tas izliekas. Slinkums ir īpašība, kura valda pār visām mūsu jūtām, pār visiem mūsu spriedumiem un ir šķērslis, kurš spēj apturēt vislielāko kuģi. Gala slēdziens, pie kura nonāk Bentams ir tas, ka neskatoties uz daudziem defektiem liecinieku liecībās, mūsu slēdzieni ir tomēr diezgan noteikti un pareizi un sniedz diezgan noteiktas ziņas. Patiesība valda pār nepatiesību. Šī pārliecība ir tā, no kuras vadas vecā uzskata piekritēji un aizstāvji. Tā ka iebildumi pret liecinieku liecībām tiek dibināti uz eksperimentālā ceļā iegūtiem datiem, tad nebūs lieki aizrādīt arī uz pretiebildumiem. Tās liecības, kuras iegūst auditorijās ir pilnīgi izoletas no tā, kas atrodas reālā dzīvē, kurā atrodams daudz kas, kas noder priekš liecību apvienošanas. Ar to tiek aizrādīts uz to, ka ikdienišķā dzīvē ir daudz tādu līdzekļu, ar kuru palīdzību var aizsargāties no neapzinīgiem meliem. Lai sacīto labāki saprastu, tad aizrādīšu uz kādu raksturīgu eksperimentu, kuru izdarīja lai konstatētu tādus, vai citādus liecību defektus. Šo eksperimentu izdarījis Breslavas prof. Lipmanis ar strādniekiem, kuri atradās kādā auditorijā. Lekcijas laikā pie auditorijas durvīm piekļauvēja. Profesors sauca "iekšā". Auditorijā ienāca neliela auguma dāma tumšiem matiem acīm. Galvā viņai bijusi melna cepure un arī uzvalks melns. Dāma sākusī profesoram kaut ko stāstīt, bet pēdējais sacījis, ka drīzi beigs un lūdzis uzgaidīt. Dāma papēmusi no katedra grāmatu, apsēdusies uz sola un sākusī lasīt. Pēc brīža viņa iesaukusies "te ir ļoti karst, vai nevar atvērt logu." Prof. atbildējis, ka nemaz nēsot "Man te ir karsts, es labāk iziešu sēt". Pēc tam dāma ātri izgāju, iebūzdamā grāmatu savā kabatā. Pēc vairākām dienām mēs griezies pie klausītājiem, lai tie atstāsta minēto gadījumu. Uz viņu liecību pamata viņš nāk pie vairākiem svarīgiem slēdzieniem. Uz jautājumu, vai dāma papēmusi kaut ko no katedra divi no klātesošiem atbildējuši, ka nezinot un no visiem klātesošiem neviens nevarējis dot uz šo jautājumu pilnīgi noteiktu atbildi. Izrādījās, ka no visām noteiktām atbildēm pareizas bij tikai 84 %, bet no visām atbildēm (noteiktām un nenoteiktām) pareizas bij 67 %. Ko nu liecina šis eksperiments? Vai galvenais ir tas, ka neviens nav ievērojis grāmatas papēmšanu no katedra? Tiesa varbūt pēdējo noskaidrotu citādā ceļā ja minētais gadījums būtu notisinājies ikdienišķā dzīvē. Varbūt, ka pēc lekcijas būtu radušies citi liecinieki, kuri būtu redzējuši grāmatu damas rokā pēc iziešanas no auditorijas. Varbūt arī caur izdarītu kratīšanu grāmatu atrastu. Ar vārdu sakot liecinieku nepilnīgās liecības varētu tikt papildinātas caur citiem faktiem. Šis apstāklis nedrīkst tikt pārvērtēts par sliktu liecībām. No minētā eksperimenta liecībām mēs tomēr noteikti varam zināt, ka dāma ienākusi auditorijā, kaut lo lasījusi un beidzot izgājusi. Visiem zināms, ka liecinieki neatceras dažādus sīkumus, kuri dažreiz var būt ļoti svarīgi. Saskaņā ar līdz šim pastīvošo uzskatu par liecinieku liecību vērtīgumu ir ne tik daudz no svara jautājums, vai cilvēka noģiedas ir defektīvas un klūdainas, bet tas, vai cilvēks ar savām noģiedas un uzmanības spējām ir spējis apmierināt nepieciešamās dzīves vajadzības. Nupat sacītāis jāņem vērā sevišķi tādēļ, ka psiholoģiskie eksperimenti nereti izceļ un pastiprina liecību trūkumus un klūdas, bet neaizrāda uz liecību vērtīgajām īpašībām. Saņemot kopā visu sacīto mums jānāk pie slēdziena, ka tāda liecinieku psiholoģiska pētīšana ar eksperimentu palīdzību ienes daudz jaunas gaismas šai lietā un jādomā uz priekšu ienesīs vēl vairāk. Domāju, ka no visa sacītā ir skaidrs, ka psiholoģiska ekspertīze var būt tikai derīga daudzos gadījumos un no liecinieku psiholoģiskas izpētīšanas eksperimentu ceļā var sagaidīt tikai labu. Liecību klūdu konstatēšana ir atzīstama par lielu ieguvumu zinātnē. Bet vēl lielāki panākumi sagādāmi no novērošanas un atmiņas spēju izkopšanas caur audzināšanu. Ar vārdu sakot tagadējie nopratināšanas papēmieni ir neizbēgami jāpapildina caur liecību zinātnisku pētīšanu ar psiholoģiskas ekspertīzes palīdzību, bet tomēr nekādā ziņā nevar no kriminalproces izņemt liecinieku liecības kā tādas, kas neatbilst patiesībai. Liecinieku liecību vērtība ir nenoliedzama. Tālāka šī jātājuma atrisināšana pieder nākoteni un būs plašs darba lauks juristiem un psihologiem.

Tālāk aplūkosim pūļa psiholoģiju. Kā uz raksturīgām pūļa psiholoģijas pazīmēm jāaizrāda uz individa pakalpošanas instinktu un prāta kontroles pazemināšanos pūlī. Pūļa līdzdalība konstatējama visos svarīgākos vēstures notikumos un tādēļ ir no liela svara pūlī zināmos momentos ~~iespaidot~~ iespaidot zināmā virzienā un to izmantot kā ārkārtīgi lielu spēku zināmu mērķu sasniegšanai. Lai to varētu izdarīt, tad jāzin pūļa psiholoģija. No elementārās psiholoģijas mēs zinām, ka īstais pūļa dzinējspēks, kā tas novērojams arī pie atsevišķiem individiem, ir ~~fakts~~ ^{fakts}. Tādēļ tam, kas grib pūlī iespaidot ir jāzin kādiem likumiem padodas cilvēka jūtas. No kaislības pārmēris pūlis pieder pie visvarenākiem mums pazīstamiem dabas spēkiem. Kaislību vētra ir pazudinājusi daudz vairāk cilvēku un iznīcinājusi daudz vairāk zemju kā viesuļu vētra. Tādēļ ir slikti, ka cilvēki nepazīst pūli, nav izpētījuši viņa raksturu. Tas ir fakts, ka ja mēs labāki zinātu likumus, kādiem padodas jūtas un kaislības, tad mēs bieži spētu apturēt pūli no iznīcinošas darbības. Kamēr mēs to nezinām, pūlis ir priekš mums nesavdāns spēks. Lielākais šķērslis pie pūļa psiholoģijas izpētīšanas ir tas, ka mēs nespējam mākslīgi radīt pūli un novērot to eksperimentālā ceļā. Pūli novērojam tikai ikdieniskā dzīvē, pa lielākai daļai tad, kad notiek kari, sacelšanās, bet tas ir ļoti neizdevīgs laiks zinātniskiem pētījumiem. Galvenais materials, kas nodar priekš pūļa psiholoģijas pētīšanas ir daillīperātūra, kurā rakstnieki mēģina aprakstīt pūļa darbību visos sīkumos. Aiz šā jemesla iepazīsimies ar rakstnieku pūļa aprakstiem un attēlojumiem, kurus gūst pūlī apvienoto personu psihiskie pārdzīvojumi. Apskatīdami šos rakstnieku darbus mēs konstatēsim pūļa psiholoģijas galvenās pazīmes un savādības. Kā vienu no raksturīgākām pazīmēm varētu atzīmēt intelekta kontroles pazemināšanos, bez tam novērojama vēl ātra uzbudinātība, ātra darbības virziena maiņa, spēcīga spēka apzināšanās u.d.c. Kā pie pūļa darbības novērojam intelekta kontroles pazemināšanos un ātru darbības virziena maiņu, par to liecina daudzi piemēri. Tādos gadījumos individa darbību virza jūtas, bet ne intelekts. Bez tam cilvēkam lielā mērā piemīt pakalpošanas instinkts, kurš ir ļoti liels un spēcīgs, bet tomēr neizdibināms. Viens no spilgtākajiem piemēriem, kurš rāda šī pakalpošanas instinkta spēku ir notikums no krievu vēstures, kad 1831. gadā aprakcejeva ierīkotajās kareivju sādžās notika sacelšanās. Šo sacelšanos vēlāk apspieja ar lielu bārdzību. Šis sacelšanās acu liecinieks savos memuaros atstāsta epizodi, kurā mums no liela liela svara. Viņš stāsta, ka kādā sādžā kareivji nolēmuši nonāvēt savu pulka komandieri. Izējis no mājas viņš ieraudzījis kādu apakšoficieri, kurš gūlēja uz bruģa un raudāja. Uz jautājumu kas viņam kais tas atbildējis: "Kas tikai tagad nenotiek. Mūsu pulka komandieri, mūsu tēvu grib nonāvēt". Es teicu, lai viņš iet pārliecināt pūli to nedarīt un viņš arī aizgāja. Vēlāk es ieraudzīju šo pašu apakšoficieri vadot pūli, kas uzbruka komandiera mājai. Kad es viņam uzsaucu ko viņš dara, tad viņš atbildēja: "ko lai dara, tagad tādi laiki". Tiklīdz viņš piegājis tuvāk pie pūļa, kurš sordiedis linča tiesu par komandieri, tūlīt viņš gluži vienkārši pievienojies pūlim un ņēmis aktīvu dalību lēmuma izvešanā. Kamēr viņa intelekts darbojies, viņa uzskati bij pavisam citādi. Šāds pakalpošanas instinkts tiek novērots visos momentos un visos gadījumos, kur notiek sacelšanās. Vāgaga tikai vienam uzsākt un viss pūlis tūlīt sekos. Pūļa iespaids uz pūli sastādošām atsevišķām personām ir tik liels, ka netikai šie atsevišķie individi seko visiem citiem pūļa dalībniekiem, bet arī viņu psihiskie pārdzīvojumi tādos momentos pilnīgi analogi. Gadaš pat tādās parādībās, ka pūli pārņem viena un tā pati halucinācija. Pūlī cilvēka psiche tik lielā mērā pārveidojas, ka visu pūļa dalībnieku psihiskā darbība norisinās tik līdzīgi, ka patiesi jābrīnās. Šeit būs kāds raksturīgs piemērs no vēstures. Šis gadījums ņemts no zvieņu karaļa Kārļa dzīves un pierādīts dokumentariski. Neilgi pēc savas sievas nāves karālis sēdējis kādu vakaru bēdīgs un noskumis. Pie viņa bijis grafs B. un ārsts. Uzākusī nakts, ārā lijis lietus, bet karālis visu laiku sēdējis un domājis nomaināms pozu. Te piepīši viņš piecēlies, piegājis pie loga un sācis skatīties tumsā. Pretīm viņa logiem atradās kārtu sapulces zāle. Karālis ieraudzījis, ka zāles logi apgaismoti. Grafs gribējis paskaut galminiekus, lai noskaidrotu kādēļ zāle apgaismota, bet karālis nelaiķis. Viņš gribējis pats pārliecināties. Viņš paņēmis līdzī grafu, dažus galminiekus un devies uz minēto zāli. Nonākot pie zāles durvīm kāds galminieks lūdzis karāli, neiet zālē. Karālis tomēr pavēlējis atslēgt durvis. Kad kāds galminieks nevarējis durvis atslēgt, tad viņš pavēlējis to darīt grafam. Bet arī grafs nevarējis durvis atslēgt. Tad karālis pats paņēmis atslēgas, atslēdzis un atvēris durvis. Zāle bijusi apgaismota un viņā bijuši sapulcējušies kārtu priekšstāvji uz svinīgu sēdi. Uz troņa bijis kāds asinains līķis ar scenteri rokās. Tad piecēlies viens no kūrtesošiem un uzaicinājis ievest noziedznieku. Te piepīši līķis sācis trīcēt un sākušas tecēt asinis. Karālis iekliedzies: "Nozūdiēt jūs ērmi". Tad piepīši nodzisusi gaisma un viss nozūdis. No šī piemēra redzam, ka pūlis ticis pārņemts no vienas un tās pašas halucinācijas. Kā tas izskaidrojams, ka vienā un tajā pašā laikā visi pūļa dalībnieki pārdzīvo taisni vienu un to pašu, tas ir psiholoģijā neizpētīts fakts. Tādi gadījumi notiek bieži, kur dažādas halucinācijas parādās uzreiz pie

daudziem, sevišķi tas notiek pūlī. Arī šī gadījumā šo halucināciju kā pirmā mais novēroja karālis, jo bijis psihiski ļoti nospiests savas sievas nāves dēļ. Pēc tam šī halucinācija pārgājusi arī uz citiem šī nelielā pūļa dalībniekiem. Viss var būt, lai gan tas dokumentā nav fikseits, ka karālis iesaucies: "skataties kas tur ir tai zālē", vai tam līdzīgi. Bet var arī būt, ka bez savstarpējas sarunas šī halucinācija pārpēmusi visu pūļa dalībniekus līdzīgi. Tas tikai raksturo, cik savāda ir pūļa psiholoģija un kā viņa atšķiras no parastās individualās psiholoģijas. Tie pārdzīvojumi, kuri notiek pūlī, var pilnīgi atšķirties no individualiem pārdzīvojumiem. Tādā pašā ceļā izskaidrojamas arī dažādas leģendas, kuras rodas tā sakot uz līdzenas vietas. Sevišķi tas notiek lielu pārvērtību laikmetos. Tādi gadījumi notikuši arī pasaules kara laikā. Šādā ceļā pēc masu psiholoģijas likumiem rodas dažādi nostāsti un leģendas, kuras sīkākī iztīrējot novērojama intelektuālās kontroles pazemināšanās, pakārdarišanas instinkts u.t.l.

Pūļa ātrā uzbudināšanās un ātrā dvēseles noskaņas maiņa. Ka šī pazīme tieši raksturīga pūlim visos laikos, to redzam dažādos rakstnieku darbos. Tā šo parādību aprakstījis Puškins "Borisā Godunovā", Šekspīrs "Julijā Cezarā" u.d.c. No šiem darbiem redzam, ka pūļa dvēseles noskaņa ir ļoti mainīga. Vajaga tikai neliela iemesla, lai viņš grozītu savus uzskatus. Mēsīm kādu piemēru no Tolstoja romāna "Karš un miers". Kāda kņaziene palikusi sādžā, kurai tuvojies franču kara spēks. Kņaziene likusi zemniekiem sakravāt viņas mantas, lai dotos prom no sādžas. Viņa uzaicinājusi arī zemniekus darīt to pašu. Zemnieki attiekušies sādžu atstāt un arī neļāvuši kņazienei aizbraukt. Tanī brīdī sādžā iebrāucis kāds krievu oficiers. Redzēdams kņazienes klūmīgo stāvokli viņš apņēmis tai palīdzēt. Viņš devies pie zemnieku pūļa, kurš bijis apbrūņojies runām. Oficiers gājis noteiktiem soļiem tieši pūlim virsū un skaļā balsī pavēlējis sasiet sādžas vecāko. Ar savu noteikto uzstāšanos viņš panācis, ka pēc pāris stundām kņaziene varēja mierīgi aizbraukt un tie paši zemnieki palīdzēja kņazienei sakravāt mantas. Te redzama gandrīz ne ar ko neattaisnojama pūļa psihiskā stāvokļa krasa maiņa. Kā iespējams grozīt pūļa nodamus, tas gan nav tieši izskaidrojams, bet tas ļoti bieži notiek. Var arī padomties, ka pūlis, kurš noskaņots pastrādāt zināmu darbu piepeši no kaut kāda nejauša apstākļa, pie tam bieži nēnozmīga, piepeši tikā apdomājas un krasi maina savu psihisko noskaņu. Tādu gadījumu gan ir stipri maz. Raksturīgs gadījums noticis Ludovikā 15. valdīšanas laikā. Parīzē izcēlušies nemieri. Policija mēģinājusi tos apspiest ar lielu bārdzību. Pie kādas sadursmes gadījās, ka policisti izrāva dažām mātēm no rokām bērņus. Pūlis par to ārkārtīgi uztraucās. Sāka runāt, ka ārsti ieteikuši Ludovikam 15. ņemt asiņu vannu. Pūlis pieaudzis arvien lielāks un devies uz cietumu atsvabināt apcietinātos. Pūlis jau sāka laust cietuma vārtus, kad piepeši kāds policijas virsnieks, redzēdams ka neizejas atvēra vārtus. Pūlis no tā bij tā parsteigts, ka itkā apdomājies un izklīdis.

Tālāk mums jāatzīmē tas fakts, ka pūļa darbība un psihiskais noskaņojums atkarījas lielā mērā no tā, kādi ir indivīdi, kuri sastāda šo pūli. Ja šie pūli sastādošie indivīdi nav pilnīgi samaitāti, nav ņemti no tautas zemākajiem slēņiem, tad pūlis rīkosies pavisam citādi nekā kad viņš sastāvētu no morāliski zemu stāvošiem cilvēkiem. Lai gan ir spēkā tas apgalvojums, ka pūlī pārvēršas tie indivīdi, kas šai pūlī atrodas, tomēr ir spēkā arī otra teze, ka vispārīgā pūļa psihiskā noskaņa atkarījas no viņu sastādošiem elementiem. Šeit būs kāds piemērs. 1886. gada 26. jūnijā D. raktuvēs strādnieki izsūtīja streiku. Delegācija devās pie raktuvju pārvaldnieka un izlika viņam savas prasības priekšā. Šai gadījumā delegācijas priekšgalā atradās kāds vecs, cienījams strādnieks. Pārvaldnieks viņu prasības noraidīja, sacīdams, ka viņš apdomāšot. Delegācija aizgāja un paziņoja strādniekiem pārvaldnieka atbildi. Tad pūlis devās uz pārvaldnieka māju, sāka daudzīt logus un ielauza durvis. Pārvaldnieks aukstasinīgi iegāja pūļa vidū, un paziņoja, ka izpildīs viņu prasības. Tagad pūlis viņam atbildēja: "Mums nevajaga mūsu prasību, bet mums vajaga tavas dzīvības". Viņi to nolinčoja. Te rodas jautājums, no kādiem elementiem šis pūlis sastāvēja. Izmeklēšanā izrādījās, ka tur bijis strādnieks ar ļoti sliktu reputāciju, kurš ļoti bieži sitis savu sievu. Bez tam viņš 3 reizes notiesāts par kaušanos un zādzību. Tālāk vēl viens ļoti rupjš un brutāls ar zvēram līdzīgu sejas izteiksmi. Tālāk kāds, kurš notiesāts 3 reizes par zādzību un 2 reizes par kaušanos. Pats aktīvākais dalībnieks jau agrāk teicis, ka viņš ar mieru par 50 frank em nosist kuru katru. Pēc izdarītā viņš aizgājis uz kafejnīcu un pilnīgi mierīgi spēlējis kārķis. Te redzam, ka minētā pūļa dalībnieki bij tādi subjektī, kuriem pūlis tikai deva iespēju tā sakot daudz maz brīvāki darboties. Pēc savas psihiskās konstrukcijas viņi ir tādi, kuri var ņemaz pūlī neatrazdamies pastrādāt tādus pašus darbus. Šinī gadījumā nogalinātais rīkojies pilnīgi aukstasinīgi un ja pūļa sastāvs būtu bijis citāds, tad pūlis būtu atstājis viņu neizskartu, bet tā ka pūļa sastāvs bijis zem kritikas, tad viņš ticis nogalināts.

Otrs gadījums noticis 1889. gadā Romā. Te darīšana ar strādniekiem, kuri caur ekonomisko krīzi bij novesti līdz izmisumam un pūlis bij uzbudināts līdz augstākam mēram. Zem runu iespaida strādnieki, to starpā ļoti daudz augstākā

mērā godīgi cilvēki, ~~devās~~ neatļautā demonstrācijā un padzinis dažus policijas srožantus, kas viņus mēģināja aizturēt. Strādnieku bij salīdzinot maz, bet tā ka viņiem nebija pretešības, tad viņi iedvesa ārkārtīgas bailes. Šīs bailes vēl vairāk iedrošināja strādniekus. Te piepeši parādījās kāds policijas virsnieks un izvilcis zobenu nostājās pie kādas mājas durvīm un uzaicināja visus izklīst. Pūlis izklīda. Tikai vēlāk noskaidrojās, ka šī pūļa vadonis bijuši augstākā mērā godīgi cilvēki. Pa lielāku daļu pūļa sastāvs ļoti dažāds. Bieži gadas, ka pūlis sastāv kā no godīgiem, tā, no negodīgiem cilvēkiem, pie kam visi ņem aktīvu dalību. Ja ļauni cilvēki ir pārsvarā, tad godīgos piespiež darboties ļauni, jo godīgam cilvēkam pretoties pūļa uzskatiem ir gandrīz pilnīgi neiespējami. Pūlis viņus piespiež darboties ļauni, vai arī uzskata viņus par saviem pretiniekiem un tiem var klāties grūti. Reti gadas tādi cilvēki, kas ir tik drošsirdīgi un neraudzīdamies uz briesmām tomēr paliks pie sava.

KRIMINALPSICHOLOĢIJAS PROGRAMA

LATVIJAS UNIVERSITATĒ.

Kriminalpsicholoģijas priekšmets un uzdevums.

Vainojamības jēdziens un tā attīstības gaita. Vainojamības jēdziens pie senajiem ebrejiem. Bībeles liecības par to. Šī jēdziena praktisko nozīmi Aleksandrijas skolas ziedu laikos. Determinisma lielā nozīme un nopelni vainojamības jēdziena izkopšanā un viņa piemērošanā praktiskās dzīves vajadzībām. Vainojamības jēdziens romiešu tiesībās. Vainojamības jēdziena izpratne jaunajos laikos. Vainojama tikai apzinīgi un brīvi izvēlēta darbība. Apziņas un gribas spējas iztrūkšam kā individa nenormalā psihiskā stāvokļa pazīme.

Mācības par gribas brīvību. Sokrata un Aristoteļa uzskati jautājumā par gribas brīvību. Epikura mācība par gribas brīvību. Stoiku uzskats. Gribas brīvība saskaņā ar Kristus mācību. Sv. Augustīna un Mērtiņa Luteru uzskati par gribas brīvību. Spinozas uzskats. Kanta mācība par gribas brīvību. Šopenhauera mācība par gribas brīvību. Pretrunas viņa mācībā. Vindelbanda mācība par gribas brīvību. Vālhelma Vundta mācība. Saprāšanas un gribas brīvības pakāpe, kādu no mums prasa likums resp. valsts tiesiskā iekārta, Brīvi un apzinīgi darbojošās personas galvenā pazīme – normala psihiskā dzīve.

Normalu psihisku dzīvi traucējošie iemesli:

- I. Miesīgas un garīgas attīstības nesasniegšana no personas, kura spējīga to sasniegt (bērnības un jaunības gadi);
- II. Smadzeņu bojājumi un attīstības apstāšanās laikmetā, pirms zināma persona sasniegusi pilnīgu attīstības pakāpi;
- III. Dažādi normalu psihisku dzīvi traucējoši slimīgi stāvokļi, kas iestājas laikmetā pēc individa pilnīgas attīstības;
- IV. Ātri pārejoši psihikas bojājumi.

- I. Mazgadība un nepilngadība. Viņu iespaids uz kriminālo atbildību.
- II. Smadzeņu bojājumi. Idiotisms (plānprātība) un vājprātība. Šo cēloņi. Iedzimtais un iegūtais idiotisms un vājprātība. Starpība starp idiotismu un vājprātību vainojamības ziņā. Moraliskais idiotisms resp. moraliskā vājprātība un viņa galvenās pazīmes. Moralisko idiotu vainojamība. Moraliskās vājprātības organiskie cēloņi.
- III. Garā vājība resp. dvēseles slimības. Garā vājība un garīga veselība. Neiespējamība novilkt stingru robežu abu starpā. Vadošās mērauklas psihikas bojājumu atzīšanās par slimīgiem: a) pētāmā individa priekšteču somatiskā un psihiskā struktūra; b) faktiskā pārliecināšanās par to, vai individs nav bijis zem tādu apstākļu iespaids, kuri atzīti par tuvākiem dvēseles slimību cēloņiem; c) katrreizēja pārliecināšanās vai smadzenes nav bojātas, ne tikai kā prāta orgāns, bet arī kā jūtu un gribas orgāns.

Par slimīgiem atzītie nenormalie psihikas stāvokļi izslēdz individa pašnoteikšanās spēju un līdz ar to arī vainojamību. Dvēseles slimību galvenie veidi: 1) melancholija; 2) mānija; 3) ārprātība (paranoia); 4) vecuma vājprātība resp. vecuma psihiskais nespēks un viņu galvenās pazīmes.

- IV. Slimīgie bezapziņas stāvokļi: 1) slimīgi miega stāvokļi (mēnešsērdzība un slimīga pamošanās no miega); 2) saindēšanās stāvokļi; 3) drudzainu murgu stāvokļi; 4) epilepsija un histerija; 5) patalogiskais afekts un 6) fiziologiskais afekts.

Minēto stāvokļu raksturīgākās pazīmes un viņu iespaids uz individa pašnoteikšanās spēju un vainojamību. Veselas un slimas psihikas robežas. Noziedzīgas darbības tādi faktori, kurus neatzīst par pieskaitāmību izslēdzošiem.

Noziedzīgo nodarījumu cēloni.

Ketlē. Viņa mācība par noziedzības faktoriem un šo faktoru iespaidu uz noziedznieku psihi.

Engels. Engels kā kriminālsociologiskā virziena priekštecis. Noziegumu tiešais cēlonis – ne grūtais ekonomiskais stāvoklis, bet strādnieku psihiskais stāvoklis.

Kriminalantropologiskais virziens un viņa pārstāvji.

Lombrozo. Viņa mācība. Antropologiskie faktori kā galvenie noziedznieku psihi izveidotāji un noteicēji.

Enriko Ferri. Noziegums – triju faktoru (antropoloģisko, fizisko un sociālo) darbības rezultāts.

Garofalo. Viņa mācība. Nabadzība nav galvenais un tiešais noziedzību cēlonis. Par tādu jāuzskata noziedznieka psihiskais stāvoklis.

Kriminālsociologiskais virziens un tā pārstāvji.

Turatti. Viņa mācības galvenās domas.

Kolajanni. Viņa mācība par noziedzību faktoriem. Kriminalantropoloģistu mācības kritika. Kolajanni domas par cilvēka vecuma un kārtas iespaidu uz noziedzību. Dažu noziegumu pastrādāšana (galvenā kārtā no sieviešu puses) izskaidrojama vienīgi ar sociāliem apstākļiem. Kolajanni domas par ār-
laulības dzimstību un laulības dzīves iespaidu uz noziedzību.

Fabrika rūpniecības nodibināšanās un uzplaukšana kā galvenais jauno laiku sabiedrības locekļu demoralizācijas cēlonis.

Pauperisms kā brīvās konkurences rezultāts.

Butsa, Hernkera un dr. Albrehta pauperisma raksturojumi.

Atsevišķas personas stāvoklis jaunajā lielrūpniecības laikmetā.

Ulhorna, Janusena un Dürkheima domas par šo stāvokli.

Deklasācija kā šī stāvokļa apzīmējums. Korna, Šoli, Tarda u.c. domas šai jautājumā.

Moralistu uzskati jautājumā par noziedzības faktoriem.

Liecinieku liecības no psiholoģiskā viedokļa.

Liecību kvalitātes atkarība no trim faktoriem: a) no objekta, par kuru tiem nodota liecība; b) no tās vispārīgās psihiskās noskaņas, kādā subjekts atradies objekta uztveršanas un reproducēšanas brīdī; c) no paša subjekta individualitātes.

Liecību kvalitātes uzlabošanas priekšlikumi (Šterns, Gross u.c.): 1) negatīvie (līdzšinējo trūkumu novēršana) un 2) pozitīvie (liecinieku psiholoģiskās ekspertīzes ieviešana, atmiņas un novērošanas spēju izkopšana).

Šterna pētījumi liecību psiholoģijas laukā.

Iedvesme un hipnoze kā noziedzības faktori.

Jūtas un to nozīme noziedzīgos nodarījumos.

Atriebības jūtas kā noziedzības faktors.

Izmisuma jūtas kā noziedzības faktors.

Mīlas jūtas kā noziedzības faktors.

Literatūras iespaids uz noziedzīgiem nodarījumiem.

Degenerācija kā noziedzības faktors.

Pūļa psiholoģija.

LITERATURA.

Prof. Dr. Krafft-Ebing. Lehrbuch der gerichtlichen Psychopathologie.

Krauss, A. Die Psychologie des Verbrechens.

Pollitz, P. Die Psychologie des Verbrechers.

Gustavs Le Bons. Pūļa psiholoģija. Tulk. no franču val. A. Kroderis.

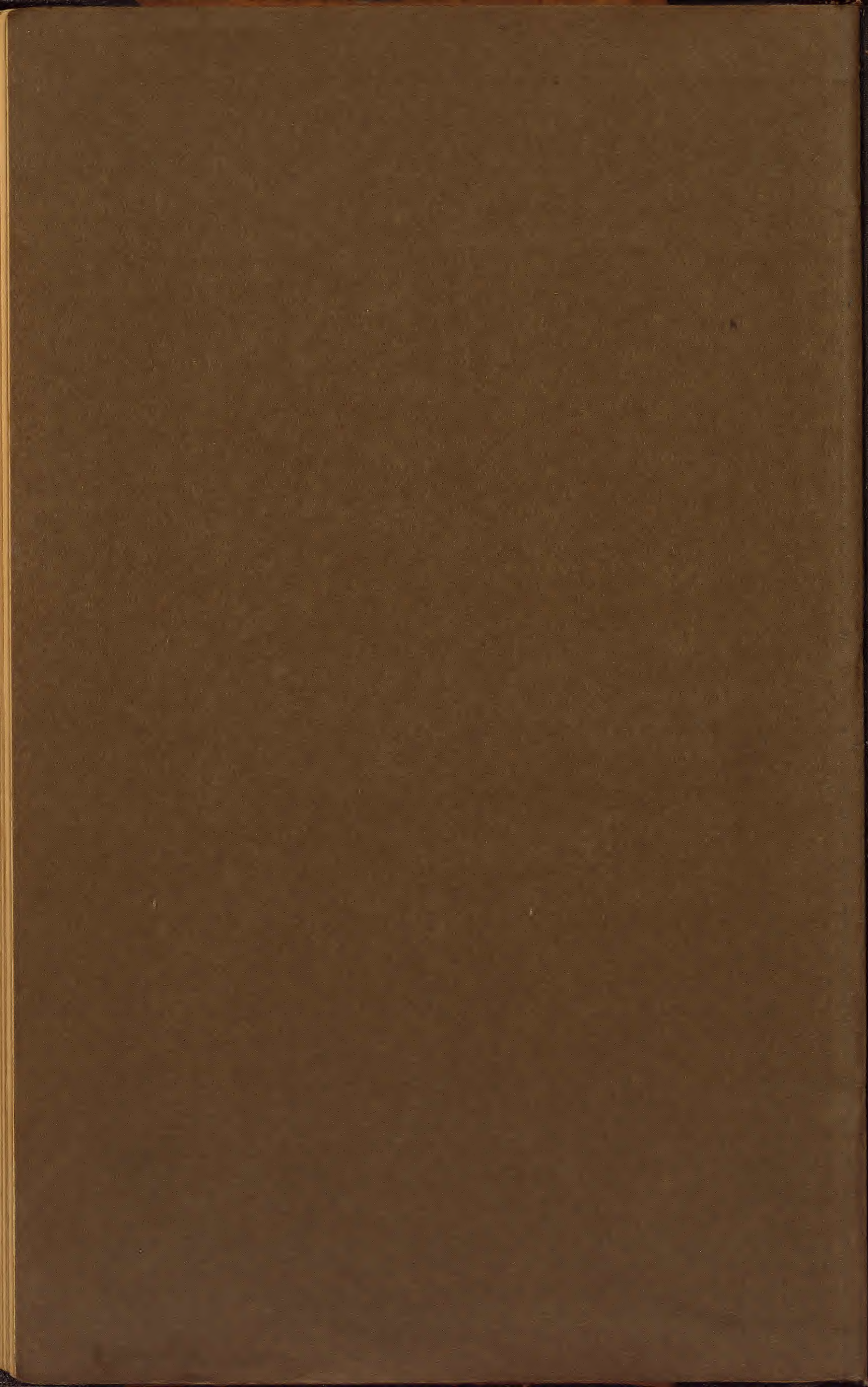
Вл. Сербский. Судебная психопатология.

Н. Гернетъ. Общественныя причины преступности.

С. В. Познышевъ. Криминальная психология.

249

LB 1202

LATVIJAS NACIONĀLĀ BIBLIOTĒKA

0309056470